

Vilniaus Universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas

Gabrielė Stumbrytė

Socialinio darbo magistro studijų programa
Magistro darbas

**GLOBĖJŲ ŠEIMOJE AUGUSIŲ ASMENŲ SOCIALINIO TINKLO
YPATUMAI**

Darbo vadovė: Doc. dr. Lijana Gvaldaitė

Vilnius

2026

Turinys

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
ĮVADAS	6
1. VAIKO GLOBOS IR SOCIALINIŲ RYŠIŲ CHARAKTERISTIKOS TEORINĖS PRIELAIIDOS	9
1.1. Globos patirties ypatumai	9
1.1.1. Globos poreikis ir jos įgyvendinimo ypatumai	9
1.1.2. Santykių kūrimas globoje	10
1.1.3. Globa kaip kolektyvinė patirtis: platesnis vaiko socialinis tinklas	11
1.2. Globos patirčių pasekmės ir santykių modelių savybės	12
1.2.1. Emocinė savijauta ir savivertė: nuo „nereikalingumo“ jausmo iki vertingumo patirties. 12	
1.2.2. Pasitikėjimas ir socialiniai įgūdžiai: kaip ankstyvos patirtys „persineša“ į santykių kūrimą.....	14
1.2.3. Pagalbos priėmimas ir „paramos naudojimas“: formalus ir neformalus tinklas vaikystėje	16
1.3. C. Brodeur ir R. Rousseau socialinio tinklo intervencijos metodas	19
1.4. Literatūros apibendrinimas	21
2. TYRIMO METODIKA	23
3. TYRIMO REZULTATAI	26
3.1. Gyvenimo šeimoje bei globoje patirtys	26
3.1.1. Globos nustatymo priežastys – šeimoje skęstantis laivas	26
3.1.2. Globos kelias – kelionė savo vietos link	27
3.1.3. Globėjų šeima kaip saugus uostas	29
3.2. Globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumai.....	30
3.2.1. Stipriais ryšiais paremtas, siauras socialinis tinklas.....	30
3.2.2. Kintančiais ryšiais pasižymintis, platus socialinis tinklas.....	36
3.2.3. Bendri globėjų šeimoje augusių asmenų socialinių tinklų bruožai	42
3.3. Globėjų šeimoje augusių asmenų turimų santykių ypatumai	44
3.3.1. Santykių su biologine šeima ypatumai.....	44
3.3.2. Santykis su globėjų šeima	47
3.3.3. Santykis su draugais	49
3.3.4. Santykis su partnerio šeima.....	51
3.3.5. Santykių kūrimo iššūkiai ir prisitaikymo būdai	53

3.4. Diskusija	54
3.5. Ribotumai.....	55
IŠVADOS	56
REKOMENDACIJOS	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS:.....	59
PRIEDAI	62

SANTRAUKA

Darbe analizuojami globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumai ir tai, kaip globos patirtys atsispindi jų santykiuose su kitais žmonėmis suaugus. Globa darbe suprantama kaip sudėtinga patirtis, keičianti vaiko socialinį pasaulį, saugumo jausmą, priklausymo patirtį ir pasitikėjimą kitais. Atskleidžiama, kad globėjų šeimoje augusių asmenų santykiai formuojasi veikiami ankstyvų nepriežiūros, nesaugumo, atstūmimo, gyvenamosios vietos pokyčių ir prisitaikymo prie naujos aplinkos patirčių.

Darbe atliktas kokybinis tyrimas, kurio metu analizuotos globėjų šeimoje augusių asmenų patirtys ir jų socialiniai tinklai. Tyrimas parodė, kad šių asmenų socialiniai tinklai yra skirtingi: vieni jų siauresni, bet paremti keliais stipriais ir patikimais ryšiais, kiti – platesni, tačiau dažniau pasižymintys kintančiais santykiais. Socialiniuose tinkluose dažnai išryškėja dvi šeimos – biologinė ir globėjų šeima. Biologinė šeima išlieka svarbi kaip asmens kilmės ir gyvenimo istorijos dalis, tačiau jos ryšiai ne visada yra palaikantys ar saugūs. Tuo tarpu globėjų šeima daugeliu atvejų tampa reikšmingu emocinės ir praktinės paramos šaltiniu, net ir pasibaigus formaliam globos laikotarpiui.

Tyrimas atskleidė, kad svarbiausia yra ne socialinio tinklo dydis, o ryšių kokybė. Reikšmingiausi tampa tie santykiai, kuriuose asmuo jaučiasi priimtas ir saugus, palaikomas ir galintis pasitikėti kitu žmogumi. Darbe parodoma, kad globos patirtys turi ilgalaikę reikšmę asmens santykių kūrimui, pagalbos priėmimui ir savo vietos socialiniame pasaulyje paieškai.

SUMMARY

The thesis analyses the characteristics of social networks among individuals who grew up in foster families and examines how foster care experiences are reflected in their relationships with other people in adulthood. In this study, foster care is understood as a complex experience that changes a child's social world, sense of security, experience of belonging, and trust in others. The thesis reveals that the relationships of individuals who grew up in foster families are shaped by early experiences of neglect, insecurity, rejection, changes in place of residence, and adaptation to a new environment.

The thesis is based on a qualitative study that analysed the experiences and social networks of individuals who grew up in foster families. The study showed that these individuals' social networks differ: some are narrower but based on a few strong and reliable ties, while others are broader but more often characterised by changing relationships. Two families often become visible within these social networks: the biological family and the foster family. The biological family remains important as part of a person's origin and life history, but these relationships are not always supportive or safe. Meanwhile, in many cases, the foster family becomes a significant source of emotional and practical support, even after the formal foster care period has ended.

The study revealed that the most important factor is not the size of the social network, but the quality of relationships. The most significant relationships are those in which a person feels accepted, safe, supported, and able to trust another person. The thesis shows that foster care experiences have long-term significance for building relationships, accepting help, and searching for one's place in the social world.

IVADAS

Vaiko augimas saugioje, palaikančioje ir stabilius santykius užtikrinančioje aplinkoje yra svarbus jo emocinei, socialinei ir psichologinei raidai. Netekus tėvų globos, vaikas susiduria ne tik su reikšmingais gyvenimo pokyčiais, bet ir su papildomais iššūkiais, kurie gali turėti ilgalaikę įtaką jo gerovei bei vėlesniam gyvenimui (Ball ir kt., 2023). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2026 m. vasario mėn. Lietuvoje 3153 globėjų šeimose augo 4141 tėvų globos netekęs vaikas, o globos institucijose gyveno 975 vaikai (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos). Šie duomenys atskleidžia, kad vis daugiau vaikų auga šeimos aplinkoje, o ne institucinėje globoje, todėl didėja poreikis geriau suprasti globėjų šeimoje augančių vaikų ir vėliau suaugusių asmenų patirtis.

Literatūroje pažymima, kad vienas iš pagrindinių alternatyvios globos tikslų yra suteikti vaikams galimybę patirti teigiamus prieraišumo ryšius, stabilumą ir saugumą, kurie svarbūs tokių gebėjimų kaip emocijų reguliavimas raidai, tačiau neigiamos prieraišumo patirtys gali apsunkinti santykių su globėjais kūrimą, o emociniai ir elgesio sunkumai dažnai lemia sunkumus patirti prieraišumą (Maguire ir kt., 2024). Globos patirtys taip pat gali turėti ilgalaikę reikšmę asmens socialiniam funkcionavimui bei santykių kūrimui. Dažni aplinkos pokyčiai, socialinių ryšių nestabilumas ar nepakankamas palaikymas gali apsunkinti galimybes kurti ilgalaikius ir pasitikėjimu grįstus santykius (Tobolowsky ir kt., 2019). Be to, specifinės globos patirtys gali turėti įtakos draugysčių kūrimui, artimų santykių formavimui ir savo tapatybės pažinimui (Ball ir kt., 2023).

Socialinė parama yra svarbi vaikų socialinei ir emocinei adaptacijai. Pažymima, kad vaikų socialinės paramos šaltiniai gali būti įvairūs: artimosios šeimos nariai, giminaičiai, mokytojai, kiti suaugusieji ir bendraamžiai, tačiau vienais svarbiausių paramos šaltinių vaikystėje laikomi tėvai (Orme ir Buehler, 2001). Tai ypač reikšminga analizuojant globėjų šeimoje augusių asmenų socialinius tinklus, nes tėvų globos netekusiam vaikui artimiausi asmenys, galintys suteikti nuoseklią paramą, dažnai tampa nutolę arba nebegali atlikti šios funkcijos. Dėl to vaikui tenka ieškoti saugumo, palaikymo ir reikšmingų ryšių kitoje aplinkoje – globėjų šeimoje, mokykloje, tarp bendraamžių, specialistų ar kitų jam svarbių žmonių.

Nors mokslinėje literatūroje nagrinėjamos įvairios globos patirtį turinčių asmenų gyvenimo sritys – psichologinė gerovė, švietimo pasiekimai, savarankiško gyvenimo iššūkiai ar prisitaikymas visuomenėje – mažiau dėmesio skiriama globėjų šeimoje augusių asmenų socialinių ryšių bei socialinio tinklo ypatumams suaugusiojo gyvenime (Tobolowsky ir kt., 2019). Taigi, išlieka

poreikis tirti, kaip augimas globėjų šeimoje susijęs su vėliau kuriamais ir palaikomais socialiniais ryšiais.

Socialinis tinklas yra reikšminga žmogaus gyvenimo dalis, apimanti šeimos narius, draugus, artimuosius, specialistus bei kitus reikšmingus žmones, kurie gali suteikti emocinę, materialinę ar praktinę paramą.

Darbo objektas – globėjų šeimoje augusių asmenų socialinis tinklas.

Darbo tikslas – atskleisti globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumus.

Darbo uždaviniai:

- 1. Nagrinėti globos patirtį ir socialinio tinklo reikšmę teoriniu požiūriu.**
- 2. Aptarti socialinio tinklo intervencijos metodo sampratą ir taikymo galimybes**
- 3. Atskleisti globėjų šeimoje augusių asmenų patirtis.**
- 4. Išanalizuoti globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo sandarą bei dinamiką.**
- 5. Nustatyti reikšmingiausius socialinius ryšius ir jų atliekamas funkcijas tiriamųjų gyvenime.**

Tyrimui pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. Duomenys rinkti taikant C. Brodeur ir R. Rousseau socialinio tinklo intervencijos metodologiją bei pusiau struktūruotą interviu. Tyrime dalyvavo 6 suaugę asmenys, ne mažiau kaip vienerius metus gyvenę globėjų šeimoje. Interviu duomenys analizuoti taikant kokybinę turinio analizę pagal Mayring (2014), bei analizuojant globėjų šeimoje užaugusių asmenų socialinius tinklus.

Šio darbo reikšmingumas socialinio darbo teorijai siejamas su teorinių ir empirinių žinių apibendrinimu apie asmenų, augusių globėjų šeimose, patirtis bei jų socialinių ryšių reikšmę suaugusiojo gyvenime. Darbas taip pat reikšmingas pasirinktų tyrimo metodų, tokių kaip socialinio tinklo intervencija, taikymo atžvilgiu bei jų tinkamumo socialinio darbo kontekste.

Darbas prisideda prie socialinio darbo praktikos plėtotės, nes suteikia galimybę socialiniams darbuotojams ir kitiems specialistams geriau suprasti globėjų šeimose augusių asmenų situaciją, pažinti jų palaikomuosius socialinius ryšius ir reikšmę savarankiškame suaugusiojo gyvenime, nustatyti šių asmenų pagalbos poreikius ir taip kurti veiksmingesnes paslaugas pereinant į savarankišką gyvenimą.

Darbą sudaro įvadas, literatūros apžvalga, tyrimo metodika, tyrimo analizė, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Literatūros apžvalgoje aptariami globos patirties ypatumai, socialinio tinklo reikšmė ir C. Brodeur bei R. Rousseau socialinio tinklo intervencijos samprata. Tyrimo metodikos dalyje pristatoma tyrimo eiga, dalyviai ir duomenų analizės metodai.

Tyrimo analizėje nagrinėjamos globėjų šeimoje augusių asmenų patirtys, socialinio tinklo sandara, dinamika ir reikšmingiausi santykiai.

1. VAIKO GLOBOS IR SOCIALINIŲ RYŠIŲ CHARAKTERISTIKOS TEORINĖS PRIELAIIDOS

1.1. Globos patirties ypatumai

1.1.1. Globos poreikis ir jos įgyvendinimo ypatumai

Globa šeimoje Lietuvoje kuriama kaip prioritetinė alternatyva institucinei globai, siekiant užtikrinti vaikui kuo artimesnę šeimai aplinką, saugumą ir stabilumą (Kvieskienė ir Pabedinskienė, 2002). Lietuvos Respublikos Vaiko globos įstatymas, įsigaliojęs 1998 metais – pirmasis valstybės siekis užtikrinti kuo sėkmingesnę vaiko globą jam likus be tėvų. Jo atsiradimą taip pat lėmė 1995 metais Lietuvoje ratifikuota Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, kuria vadovaujantis valstybė įsipareigoja užtikrinti visapusišką paramą vaikui, netekusiam tėvų globos (Kvieskienė ir Pabedinskienė, 2002). Vaiko globa organizuojama vadovaujantis principu, jog šeima yra pagrindinė erdvė, kurioje vaikas mokosi elgesio normų ir vertybių sistemų, šeimoje vaikui geriausia sekasi atrasti savo identiškumą (Pabedinskienė, 2004). Kai vaikas netenka biologinių tėvų globos, siekiama išsaugoti jo identitetą ir giminystės ryšius, nes tai laikoma svarbia jo emocinės ir socialinės gerovės dalimi (Pabedinskienė, 2004).

Globa šeimoje nėra tik vaiko apgyvendinimas – tai procesas, keičiantis visą vaiko socialinį pasaulį. Vaikas, atskirtas nuo savo biologinės šeimos dažnai jau būna patyręs atstūmimą, nepriežiūrą ar smurtą biologinėje šeimoje, todėl į naujus santykius ateina su nepasitikėjimu ir baime vėl būti paliktam (Bujauskaitė, 2022). Pagrindas vaiką atskirti nuo biologinės jo šeimos atsiranda tada, kada tėvai nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį arba psichologinį smurtą (Bujauskaitė, 2022). Ankstyva neigiama šeimos ir nesaugumo patirtis, siejama su didesniu nerimu, emociniais ir elgesio sunkumais bei silpnesniais socialiniais įgūdžiais (Samašonok, et. al., 2006). Tokią patirtį turintys vaikai dažnai susiduria su susikaupusiais psichosocialiniais rizikos veiksniais, kurie didina emocinių ir elgesio problemų tikimybę ir blogina gyvenimo kokybę suaugus (Leiting ir kt. 2025). Pažymima, jog vaikams, patekusiems pas globėjus, būdingas žemas psichikos išsivystymas, juntamas socialinių įgūdžių, pažintinių ir kalbos įgūdžių trūkumas, šie vaikai retai pasitiki suaugusiaisiais, tačiau globėjų šeimos skiriamas dėmesys ilgainiui gerina jų emocinę savijautą dėl ko sklandžiau vystosi jų asmenybė (Bujauskaitė, 2022). Taigi, neigiamas vaiko patirtis, turimus elgesio, raidos, emocinius sunkumus globoje su laiku pakeičia nauji pozityvūs patyrimai. Galima pastebėti, jog vaikas, kurio poreikiai biologinėje šeimoje buvo nepatenkinami, atsidūręs globėjų šeimoje ima jausti, jog į jo patirtį, išgyvenimus ir norus žvelgiama atsakingai, kas pamažu keičia paties vaiko savijautą, ir gebėjimus kurti saugius santykius.

Apibendrinant, galima teigti, kad globa šeimoje Lietuvoje suprantama ne tik kaip institucinės globos alternatyva, bet ir kaip vaiko saugumą, stabilumą bei socialinę raidą atkuriantis procesas. Vaikai, patekę į globėjų šeimas, dažnai jau būna patyrę nepriežiūrą, smurtą ar atstūmimą, todėl santykiai jiems asocijuojasi su galimu nesaugumu. Globėjų šeimos teikiamas emocinis palaikymas ir rūpestis ilginiui gali mažinti ankstesnių neigiamų patirčių poveikį bei sudaryti sąlygas stabilesnei vaiko asmenybės raidai.

1.1.2. Santykių kūrimas globoje

Santykių kūrimas globoje dažnai prasideda nuo labai mažų, kasdinių dalykų. Vaikui svarbu ne tik tai, kad jis turi kur gyventi ir yra pamaitintas, bet ir tai, ar su juo kalbamasi, ar juo domimasi, ar jis kviečiamas dalyvauti šeimos gyvenime (Rimkus, 2016). Bendri pokalbiai, juokas, laisvalaikis kartu ir paprasti ritualai, tokie kaip kartu švenčiamos šventės, padeda vaikui pamažu jaustis „savu“ (Rimkus, 2016). Vaikai, augantys globėjų šeimose, įvardina, jog globėjų šeimoje jie jaučiasi gerai tada, kada yra ypatingi įvykiai, pavyzdžiui, šventės ar atostogos, tačiau taip pat ir kasdienybėje, kada jie būna kartu su visais globėju šeimos nariais, kartu linksminasi, kalbasi, vakarieniauja, žiūri televizorių ar užsiima kitokia bendra veikla (Hedin, 2014). Globojami vaikai dažnai stokoja pripažinimo, bei jaučiasi niekam nereikalingi, dėl ko globėjo ir jo šeimos pastangos parodyti rūpestį, įtraukti į savo šeimos kasdienybę, leidžia vaikui pasijausti vertingu ir mylimu (Gvaldaite, 2017). Tikėtina, jog vaikas, kurio biologinėje šeimoje trūko artumo ir bendrystės jausmo, šiuos poreikius gali patenkinti globėjų šeimoje, todėl net ir nepaisant neturimų giminystės sąsajų su globėjais, per bendras veiklas ir kartu leidžiamą kokybišką laiką, kuriasi globėjo šeimos ir globotinio santykis.

Santykis su globėju ir jo aplinka kuriasi pamažu, neretai vaikas atvykęs į naują aplinką dar netiki, jog ši aplinka jį priims, jis joje pasiliks (Cashmore ir Paxman, 2006). Pastebima, jog siekiant visapusiškos vaiko įtraukties, jo pasitikėjimo ir noro kurti atvirą santykį, svarbus stabilumas ir priklausymo jausmas (Cashmore ir Paxman, 2006). Vaikui sudėtinga susirasti draugų, prisileisti naujos šeimos narius, specialistus, kai dar nėra žinoma, ar šioje aplinkoje vaikas liks ilgesniam laikui, taigi stabilumas ir pasitikėjimas saugiu ir ilgalaikiu santykiu, tampa esmine sąlyga kuriant ryšius su draugais, mokyklos bendruomene, kaimynyste (Cashmore ir Paxman, 2006). Teigiama, jog globos vietos nestabilumas daro reikšmingą įtaką delinkvencijos atsiradimui vaikams, o ypač berniukams, esantiems globos sistemoje (Maguire ir kt., 2024). Pastebima, jog yra atveju, kada vaikai gana dažnai keitė globėjus, taigi ir savo gyvenamą vietą, ugdymo įstaigą, keitėsi pagalbą šeimai teikiantys specialistai, o tai lemė vaiko didesnę abejonę pasitikėti ir leisti vedamam į santykį (Cashmore ir Paxman, 2006). Taigi tampa aišku, jog net ir globėjams dedant pastangas

sukurti ryšį su vaiku, padėti vaikui kurti kitus svarbius santykius su aplinka, vien to nepakanka – vaikui svarbus ir stabilumas, galėjimas likti vienoje aplinkoje. Vaikui pilnavertiškai įsiliejus į globėjų šeimos ir aplinkos ratą, atsiranda priklausymo jausmas.

Tuo pat metu santykių kūrimas globoje dažnai yra netolygus procesas. Vaikas gali vieną dieną ieškoti artumo, o kitą – jį atstumti. Toks ambivalentiškas santykis dažnai susijęs su ankstesne patirtimi, kai artumas baigėsi skausmu ar atskyrimu (Whenan ir kt., 2009). Tyrimai rodo, jog globėjai dažnai jaučiasi nepasirengę dirbti su vaikų emociniais sunkumais ir trauminėmis patirtimis, o tokie vaikų emociniai svyravimai jiems sunkiai suprantami (Whenan ir kt., 2009). Tai reiškia, kad net turėdami gerų norų, jie ne visada žino kaip reaguoti į vaiko užsisklendimą, pyktį ar provokuojantį elgesį, dėl ko gali kilti iššūkių kuriant santykį su vaiku. Šios patirtys rodo, kad santykių kūrimas globoje yra lėtas ir trapus procesas, kuriam reikia daug kantrybės ir nuoseklumo.

Taigi, santykis globoje kuria ne tik per kasdienį rūpestį, tačiau ir stabilumą bei iš to kylantį priklausymo jausmą. Šis procesas dažnai būna trapus, nes ankstesnės vaiko patirtys apsunkina pasitikėjimą ir artimo ryšio kūrimą.

1.1.3. Globa kaip kolektyvinė patirtis: platesnis vaiko socialinis tinklas

Vaiko globa šeimoje nėra tik vaiko ir globėjų santykis. Pažymima, kad vaiko globa šeimoje yra kolektyvinio, bendruomeninio pobūdžio iniciatyva ir peržengia globėjų šeimos ribas (Gvaldaite, 2017). Tai reiškia, kad vaikas, patekęs į globą, kartu patenka ir į platesnį socialinių ryšių tinklą, kuriame dalyvauja ne tik globėjai ir jų šeimos nariai, bet ir bendruomenė, specialistai bei institucijos.

Svarbu tai, kad priklausymo jausmas globoje nėra statiškas ar kartą susiformavęs visam laikui – jis gali kisti kartu su santykių dinamika šeimoje. Globotiniui atvykus į šeimą, keičiasi ne tik globėjų kasdienybė, bet ir santykiai tarp šeimos narių: vienais atvejais jie tampa artimesni ir atviresni, kitais – atsiranda įtampa, konfliktai ar nesutarimai (Bagdonaitė–Stelmokienė ir Snieškienė, 2011). Tai rodo, kad globotinio patirtis priklauso ne tik nuo globėjų požiūrio ir indėlio kuriant santykį su globotiniu, bet ir nuo visos šeimos sistemos reakcijos į naują narį. Ypač reikšmingi tampa globėjų biologinių vaikų ir globotinio santykiai. Jie gali šiltėti, artėti ir ilgainiui virsti broliškais ar seseriškais ryšiais, tačiau taip pat gali būti įtempti ar priešiški, ypač tuomet, kai globėjų vaikai nepritaria sprendimui globoti vaiką (Bagdonaitė–Stelmokienė ir Snieškienė, 2011). Pastebima, jog kai globojamas vaikas jaučiasi kaip savo namuose ir šeimoje, taip pat sumažėja ir jo nervinė įtampa, pagerėja kiti santykiai, vaikas tampa atviresnis, dalijasi sunkumais su šeima (Bujauskaitė, 2022). Taigi priklausymo jausmas formuojasi ne tik per santykį su globėjais, bet ir per vaiko vietą visoje šeimos santykių sistemoje.

Tuo pat metu globojamo vaiko socialiniame tinkle išlieka ir biologinės šeimos nariai. Ryšiai su biologiniais tėvais ir giminėmis dažnai nenutrūksta net ir vaikui gyvenant globėjų šeimoje (Bujauskaitė, 2022). Kontaktas su biologiniais tėvais kai kuriais atvejais siejamas su švelnesniais psichologiniais sunkumais ir geresne emocine savijauta (Bujauskaitė, 2022). Kitais atvejais, biologiniai tėvai netinkamai siekia ištraukti į globos procesą, vaiką vilioja, dalija jam nerealistiškus pažadus, kas kelia iššūkių ne tik pačiam vaikui, tačiau ir globėjams (Rimkus, 2016). Svarbus ne tik santykis su tėvais, tačiau ir biologiniais broliais, seserimis, bei kitais išplėstinės šeimos nariais. Vaikai, augantys globėjų šeimose savo socialiniuose tinkluose pažymi savo biologinės šeimos narius (Hedin, 2014). Tai rodo vaikų svarbą šį santykį turėti ir palaikyti, nepaisant neigiamų šio santykio patirčių. Ypač reikšmingi vaikystėje išlieka ryšiai su broliais ir seserimis. Šie ryšiai padeda išsaugoti identitetą, tęstinumo jausmą ir emocinį stabilumą (Eidukevičiūtė ir Markuckienė, 2021). Net ir gyvenant skirtingose šeimose, broliai ir seserys dažnai išlieka vieninteliais žmonėmis, kurie dalijasi ta pačia ankstyvąją patirtimi, taigi šie santykiai tampa vieni reikšmingiausių vaiko gyvenime (Giedrimas, 2014). Tuo pačiu, kaip ir santykis su biologiniais tėvais, taip ir su biologiniais broliais ar seserimis taip pat gali būti žalingas. Pastebima, jog kartais globotinių bendravimas su broliu ar seserimi lemia perimtą netinkamą elgesį, dėl ko jų kontaktavimas gali būti žalingas (Eidukevičiūtė ir Markuckienė, 2021). Taigi, nepaisant to, jog globojamiems vaikams naudinga ir svarbu turėti kuo platesnį socialinį tinklą, kuriame taip pat būtų ir jo biologinė šeima, svarbu tai, kad jame gali atsirasti ir vaikui žalingi, nenaudingi santykiai.

Taigi globojamo vaiko socialinis pasaulis tampa daugiasluoksnis: jis apima globėjus ir jų biologinius vaikus, artimuosius, biologinius giminaičius. Tai reiškia, kad vaiko socialinis tinklas formuojasi ne vien šeimos, bet ir platesnio socialinio lauko kontekste, taigi svarbūs ne tik ryšiai su globėju, tačiau ir platesne vaiko aplinka.

1.2. Globos patirčių pasekmės ir santykių modelių savybės

1.2.1. Emocinė savijauta ir savivertė: nuo „nereikalingumo“ jausmo iki vertingumo patirties

Tyrimai rodo, kad daugelis vaikų, patekusių į globą, ateina su giliai įsišaknijusiu jausmu, jog jie yra nereikalingi, neverti dėmesio ir lengvai pakeičiami. Nustatyta, kad ankstyvosios nepriežiūros ir netinkamo elgesio patirtys siejasi su prastesne emocine savijauta ir didesniu vidiniu nesaugumu net ir vėlesniais gyvenimo etapais (Howard ir kt. 2023). Jaunuoliai, kurių atskyrimo nuo biologinės šeimos priežastys buvo patirtas apleistumas ar netinkamas elgesys su vaiku, pasižymėjo silpnesniu

priklausymo jausmu ir prastesniais emocinės gerovės rodikliais (Howard ir kt., 2023). Pastebima, jog priešingai asmenys, kurie patyrė priklausymo jausmą, jautė didesnį pasitenkinimą gyvenimu, jų emocinė gerovė buvo didesnė (Howard ir kt., 2023). Svarbu tai, kad šios patirtys neapsiriboja vaikyste. Nustatyta, kad silpnas priklausymo jausmas globoje siejasi su didesne benamystės rizika ir dažnesnėmis mintimis apie savižudybę jau suaugus (Howard ir kt. 2023). Tai leidžia manyti, kad ankstyvas jausmas „aš niekam nereikalingas“ vėliau virsta ne tik emociniu skausmu, bet ir realiomis socialinėmis bei gyvenimo rizikomis.

Vaikai ir paaugliai, patekę į vaiko gerovės sistemą, dažniau nei kiti vaikai patiria psichikos, emocinių ir elgesio sutrikimų, tokių kaip depresija, nerimas, dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimas, prieraišumo bei raidos sutrikimai; jiems taip pat dažniau skiriami psichostimuliantai, antidepressantai ir prieštraukuliniai vaistai nei bendrosios populiacijos vaikams (Chartier ir Blavier, 2023). Atskirti nuo tėvų vaikai visuomet patyrė neigiamas pasekmes, o tai nepriklausė nuo atskyrimo priežasties ir apėmė neurologinius pokyčius, susijusius su psichologine trauma, ankstyvą seksualinę brandą, fizinio ir seksualinio smurto patirtis, nepriežiūrą, akademinį atsilikimą, prastus santykius su bendraamžiais, psichosomatinius simptomus, psichikos sutrikimus ir elgesio problemas, tokias kaip depresija, nerimas, nusikalstamas elgesys, savižala, piktnaudžiavimas psichoaktyviosiomis medžiagomis ir netinkamas seksualinis elgesys (Crittenden ir Spieker, 2023). Pastebima, kad globojami vaikai taip pat savo psichosocialinę sveikatą vertina prasčiau nei fizinę, ypač emocinio funkcionavimo srityje, dažniau patiria dėmesio ar hiperaktyvumo sutrikimų, santykių su bendraamžiais problemų, izoliaciją ir socialinės integracijos sunkumus (Chartier ir Blavier, 2023).

Nepaisant to, jog globojamas asmuo patyrė įvairių emocinių sukrėtimų santykyje su biologine šeima, tai dar nereiškia, jog to pasekmės bus itin stiprios ir reikšmingos jo tolimesniam gyvenimui, jei vaiko globa atlieps esminius jo poreikius. Vaiko ir globėjų šeimos santykių kokybė yra reikšmingiausias psichologinės gerovės, taigi ir globos sėkmę prognozuojantis veiksnys (Chartier ir Blavier, 2023). Nustatyta, kad jaunuoliai, kurie globoje jautėsi mylimi, saugūs ir turėjo bent vieną patikimą, emociškai prieinamą suaugusį žmogų, pasižymėjo geresniais savęs vertinimo ir gyvenimo stabilumo rodikliais (Cashmore ir Paxman, 2006). Pastebima, jog palaikymo ir supratimo pojūtis, taip pat juntama emocinė šiluma bei rūpestis tiesiogiai siejasi su asmens pasitikėjimu savimi, geresniu savęs vertinimu, kuris išlieka ir suaugus (Jonynienė ir Šinkariova, 2010). Akcentuojama, kad lemiamas veiksnys nėra pati globos forma ar jos trukmė, o subjektyvus vaiko patyrimas – ar jis jautėsi reikšmingas ir svarbus bent vienam suaugusiajam (Cashmore ir Paxman, 2006). Pastebima, kad prieraišumas kuriamas globoje turi ilgalaikių reikšmingų pasekmių – asmens tolimesnę gyvenimo patirtį palikus globėjų šeimą lemia ir saugumas, patirtas globoje, tęstinumas ir socialinė

parama globai pasibaigus (Cashmore ir Paxman, 2006). Reikšminga tai, jog vaikystėje patirtos teigiamos globos patirtys gali lemti sėkmingą tolimesnį globotinio gyvenimą, tačiau tai priklauso ne tik nuo išgyventos globos patirties (saugumo, meilės jausmo, emocinio artumo), tačiau ir nuo to, su kokiais socialiniais resursais asmuo iš globos išeina.

Tai leidžia daryti išvadą, kad vaiko savivertė ir emocinė gerovė globoje formuojasi ne vien per formalius globos sprendimus ar materialinių poreikių užtikrinimą, bet pirmiausia per subjektyvų patyrimą būti mylimam, priimtam, saugiam ir reikšmingam bent vienam suaugusiajam. Kai tokio patyrimo trūksta, ankstyvos nepriežiūros, atskyrimo nuo tėvų ir emocinio nesaugumo pasekmės gali išlikti ilgą laiką, pasireikšdamos prastesniu savęs vertinimu, nerimu, depresyvumu, santykių su bendraamžiais sunkumais, izoliacija, socialinės integracijos problemomis ir didesne rizika patirti nestabilumą suaugus.

1.2.2. Pasitikėjimas ir socialiniai įgūdžiai: kaip ankstyvos patirtys „persineša“ į santykių kūrimą

Tyrimai rodo, kad ankstyvosios globos ir iki globos patirtys daro ilgalaikį poveikį gebėjimui pasitikėti kitais žmonėmis. Pažymėtina, jog tėvų globą praradę paaugliai dažniau pasižymi socialiniu atsiribojimu, didesniu nerimu ir silpnesniais socialiniais įgūdžiais (Samašonok ir kt., 2006). Nustatyta, kad jaunuoliai, kurie vaikystėje patyrė nepriežiūrą ar netinkamą elgesį, dažniau pasižymi silpnesniu priklausymo jausmu ir sunkumais kuriant artimus santykius (Howard ir kt., 2023). Tai reiškia, kad daliai vaikų dar iki globos pradžios susiformuoja santykių modeliai, grindžiami nepasitikėjimu ir savisauga, kurie vėliau tik sustiprėja per nesaugias globos patirtis. Tuo pačiu tai rodo, jog net ir patekę į saugesnę aplinką, šią patirtį turintys vaikai išlieka atsargūs ir ne iki galo linkę atsiverti naujiems ryšiams. Ši vidinė atsarga veikia kaip savisaugos mechanizmas, tačiau kartu riboja galimybes kurti gilesnius ir stabilesnius santykius. Pastebima, jog ankstyvos emocinės ir elgesio problemos silpnina vėlesnių socialinių tinklų formavimąsi, nes jaunuoliai, kurie turėjo daugiau emocinių sunkumų, vėliau turėjo ir silpnesnius socialinius tinklus, mažiau paramos šaltinių bei prastesnę gyvenimo kokybę (Leiting ir kt., 2025). Tai rodo, kad emociniai sunkumai nėra tik laikinas vaiko raidos etapas, bet veiksnys, kuris struktūriškai apriboja žmogaus galimybes turėti platesnį ir funkcionalų socialinį tinklą suaugus.

Svarbu tai, kad pasitikėjimo sunkumai nėra tik individuali savybė, bet ilgalaikių patirčių rezultatas. Nustatyta, kad dažni kasdienybės pokyčiai, apsunkina vaikų galimybes kurti ilgalaikius ryšius ir silpnina jų socialinius įgūdžius (Hedin, 2014). Išoriniai pasikeitimai taip pat lemia šių vaikų didesnę pažeidžiamumą, elgesio sunkumus, didina nesutarimus su bendraamžiais (Laurinavičiūtė ir Cibulskaitė, 2008). Tai reiškia, kad net ir tada, kai globa trunka ilgiau, nuolatiniai

aplinkos pasikeitimai trukdo formuotis pasitikėjimui kitais žmonėmis, turėti emocini bei socialinį stabilumą. Tokiose sąlygose vaikas neišmoksta, kad santykiai gali būti pastovūs ir patikimi, nes kiekvienas naujas ryšys gali bet kada nutrūkti.

Ši nestabilumo poveikį papildo duomenys, rodantys, kad dažni globėjų, gyvenamosios vietos ir mokyklos pokyčiai siejasi su silpnesniu prisirišimu ir prastesniais socialiniais ryšiais vėlesniame amžiuje (Blakeslee, 2012). Parodyta, kad kiekvienas nutrūkęs ryšys stiprina vidinį įsitikinimą, jog santykiai vis tiek baigsis, todėl neverta į juos per daug investuoti (Blakeslee, 2012). Tai leidžia manyti, kad dalis globotinių išmoksta ne kurti santykius, o juos „tausoti“, laikantis emocinio atstumo.

Stebima, kad jaunuoliai, kurie globoje nejautė saugumo, dažniau paliko sistemą be patikimų emocinės paramos šaltinių (Cashmore ir Paxman, 2006). Tai reiškia, kad jų santykių modeliai jau iš anksto formuojasi kaip trapūs ir laikini, o ne kaip ilgalaikiai ir patikimi. Parodyta, kad lemiamas veiksnys čia nėra pati globos trukmė, bet saugumo ir reikšmingumo patyrimas globoje (Cashmore ir Paxman, 2006). Taigi asmuo, patyręs nesaugumą ir nesijautęs svarbiu, šiuos jausmus perkels į ateityje kuriamus santykius. Kiti tyrimai taip pat rodo, kad jaunuoliai, paliekantys globos sistemą, dažnai vengia artimesnių santykių ir stengiasi kuo greičiau tapti savarankiški, net jei tai reiškia gyvenimą be realaus paramos tinklo (Blakeslee, 2012). Tai siejama su ankstyvu išmokimu, kad pasikliauti kitais yra rizikinga, o saugiausia strategija – kliautis tik savimi (Blakeslee, 2012).

Literatūroje pastebima, kad globėjų šeimose augę asmenys dar vaikystėje ir paauglystėje gali susidurti su įvairiais iššūkiais, kurie vėliau turi reikšmės socialinių ryšių kūrimui bei socialiniam funkcionavimui. Dažni gyvenamosios vietos ar mokyklų pasikeitimai gali apsunkinti galimybes užmegzti ir išlaikyti ilgalaikius santykius su bendraamžiais, mokytojais bei kitais reikšmingais asmenimis, todėl gali kilti sunkumų kuriant artimus santykius bei formuojantis socialiniams įgūdžiams (Tobolowsky ir kt., 2019). Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad neigiamos visuomenės nuostatos ir išankstiniai vertinimai, susiję su buvimu globos sistemoje, gali prisidėti prie atstūmimo, vienišumo bei žemesnės savivertės jausmo (Tobolowsky ir kt., 2019). Be to, matoma, kad ilgą laiką už vaiką priimami sprendimai ar itin struktūruota aplinka gali apsunkinti savarankiškumo, atsakomybės bei sprendimų priėmimo gebėjimų vystymąsi, kurie yra svarbūs vėlesniame gyvenime kuriant santykius bei prisitaikant naujoje socialinėje aplinkoje (Tobolowsky ir kt., 2019).

Pastebima, kad reikšmingi ryšiai su šeimos nariais, draugais, specialistais ar kitais svarbiais žmonėmis gali tapti svarbiu emocinės, praktinės bei informacinės paramos šaltiniu (Tobolowsky ir kt., 2019). Matoma, kad kai kurie asmenys aktyviai kuria savo socialinio palaikymo sistemas, ieškodami žmonių, kuriais galėtų pasitikėti ir į kuriuos galėtų kreiptis sudėtingose situacijose, o tokie santykiai gali prisidėti prie didesnio saugumo ir priklausymo jausmo bei padėti lengviau

prisitaikyti prie naujų gyvenimo situacijų (Tobolowsky ir kt., 2019). Taip pat pažymima, kad net trumpalaikiai, tačiau palaikantys santykiai gali turėti reikšmingą poveikį asmens gerovei ir tolimesnei raidai (Tobolowsky ir kt., 2019).

Galima daryti išvadą, kad globą patyrusių vaikų sunkumai pasitikėti kitais ir kurti artimus santykius dažnai kyla ne iš jų asmeninių savybių, o iš ankstyvų nepriežiūros, netinkamo elgesio, atskyrimo ir nuolatinių gyvenimo pokyčių patirčių. Kai vaikas ilgą laiką nepatiria saugumo, pastovumo ir reikšmingo ryšio su suaugusiuoju, santykiai jam ima atrodyti laikini ir nepatikimi, todėl emocinis atsiribojimas tampa savisaugos būdu. Vis dėlto palaikantys ryšiai su globėjais, specialistais, draugais ar kitais reikšmingais asmenimis gali padėti atkurti pasitikėjimą, stiprinti priklausymo jausmą ir sudaryti sąlygas stabilesniam socialiniam funkcionavimui.

1.2.3. Pagalbos priėmimas ir „paramos naudojimas“: formalus ir neformalus tinklas vaikystėje

Tyrimai rodo, kad globojamo vaiko gyvenime nuo pat pradžių atsiranda ne tik globėjų šeima, bet ir formalus pagalbos tinklas, apimantis socialinius darbuotojus, psichologus, globos centrų specialistus ir kitas institucijas (Budrienė ir Kiaunytė, 2021). Tai reiškia, kad vaiko kasdienybė, gyvenimo sąlygos ir ateities sprendimai nuo pat globos pradžios tampa reguliuojami formalių suaugusiųjų, kurie nėra jo artimojo rato dalis. Nors ši parama struktūriška skirta užtikrinti vaiko saugumą ir poreikius, ji tuo pat metu formuoja patirtį, kad pagalba ateina „iš sistemos“, o ne iš artimų, emociškai reikšmingų ryšių. Pažymima, kad formalus pagalbos tinklas globoje veikia kaip būtinas saugiklis vaiko saugumui ir poreikiams užtikrinti, tačiau tuo pat metu jis kuria asimetrišką galios santykį tarp vaiko ir pagalbos teikėjų (Rimkus, 2016). Vaikas tampa ne aktyviu savo gyvenimo dalyviu, o labiau stebėtoju ir sprendimų objektu. Tai reiškia, kad pagalba patiriama ne kaip savanoriškai pasirenkamas resursas, o kaip privaloma sistemos dalis. Tuo pačiu svarbu ir tai, jog ne visuomet formali pagalba veikia teigiamu rakursu. Pasitaiko atvejų, kada sveikatos specialistai, ugdymo įstaigos ar kiti bendruomenės nariai stigmatizuojančiai žvelgia į globojamą vaiką (Budrienė ir Kiaunytė, 2021). Taigi priešiškas institucijų požiūris į vaiką gali formuoti ir jo paties neigiamas nuostatas į formaliai teikiamą pagalbą. Šią patirtį atskleidžia duomenys, rodantys, kad globos metu vaiko kasdienybė yra nuolat stebima, vertinama ir peržiūrima specialistų, o sprendimai dėl jo ateities gali keistis priklausomai nuo institucinių kriterijų ir procedūrų, taigi net ir gyvenant stabilioje globėjų šeimoje, vaikas žino, jog globa gali bet kada baigtis, jei institucijos nuspręs, kad pasikeitė aplinkybės (Cashmore ir Paxman, 2006). Tai reiškia, kad formalus pagalbos tinklas vaikui tampa ne tik paramos, bet ir grėsmės stabilumui šaltiniu. Svarbu ir tai, kad formalus

pagalbos tinklas dažnai yra fragmentuotas ir nestabilus. Nustatyta, kad vaikai globoje patiria ne tik globėjų, bet ir specialistų kaitą – keičiasi socialiniai darbuotojai, psichologai, atvejo vadybininkai (Strolin – Goltzman ir kt., 2010). Tampa aišku, kad net ir formali pagalba nėra nuosekli ar ilgalaikė. Vaikas išmoka, kad net tie suaugusieji, kurie turėtų būti „pagalbos figūros“, yra laikini.

Ilgalaikėje perspektyvoje nustatyta, kad socialinė parama veikia kaip kompensacinis ir apsauginis veiksnys, leidžiantis palaikyti geresnę gyvenimo kokybę net esant ankstesniems sunkumams (Leiting ir kt., 2025). Tačiau kartu parodyta, kad tie jaunuoliai, kuriems parama labiausiai reikalinga, dažnai turi ir silpniausius socialinius tinklus (Leiting ir kt., 2025). Tai reiškia, kad parama nėra tolygiai „prieinama visiems“ – ji priklauso nuo ankstyvų patirčių ir nuo to, ar asmuo žino kur kreiptis pagalbos ir yra atviras ją priimti.

Atkreipiamas dėmesys, kad sunkumai globėjų šeimoje augusiems asmenims gali nesibaigti pasibaigus globos laikotarpiui. Pastebima, jog pereinant į savarankišką gyvenimą dalis jaunuolių susiduria su nepakankamu instituciniu palaikymu, informacijos stoka bei sunkumais gaunant reikalingą pagalbą (Tobolowsky ir kt., 2019). Taip pat pabrėžiama, kad pagalbos sistemos specialistams ne visada pakanka žinių apie globos patirtį turinčių asmenų poreikius ir specifinius sunkumus, todėl pagalbos gavimo procesas gali tapti sudėtingas bei keliantis papildomą įtampą. Pastebima, kad pasikartojantis poreikis skirtingiems žmonėms aiškinti savo situaciją gali sustiprinti stigmatizacijos jausmą ir mažinti norą kreiptis pagalbos ((Tobolowsky, 2019)). Dėl šių priežasčių kai kuriems asmenims gali būti sunkiau pasinaudoti turimomis galimybėmis ar užtikrinti sėkmingą perėjimą į savarankišką gyvenimą.

Analizuojant neformalų globojamo vaiko tinklą, jame neretai įtraukiami biologiniai šeimos nariai. Jau anksčiau aptarta, jog biologinių tėvų turėjimas savo socialiniame tinkle vaikams siejasi su geresne emocine savijauta, iš kitos pusės, biologiniai tėvai gali apsunkinti vaiko globos situaciją, dėl ko santykis tarp jų ir vaiko gali būti destruktivus. Šią dviprasmybę dar aiškiau atskleidžia literatūros apžvalga, kurioje atskleista, kad dauguma globotinių palaiko santykius su biologiniais tėvais tiek globos metu, tiek jai pasibaigus, tačiau šių santykių kokybė labai skiriasi – nuo palaikančių iki emociškai destruktivių (Havlicek, 2021). Parodyta, kad net ir tada, kai biologiniai tėvai negali suteikti realios praktinės ar emocinės paramos, ryšys su jais dažnai išlieka dėl lojalumo jausmo, kaltės, vilties ar poreikio suprasti savo kilmę (Havlicek, 2021). Tai reiškia, kad biologiniai tėvai vaiko socialiniame tinkle gali užimti svarbią vietą simboliškai, bet nefunkcionuoti kaip patikimas paramos šaltinis. Tokia situacija rodo, kad globojamo vaiko paramos tinklas nebūtinai sutampa su jo emociniu tinklu. Vaikas gali jausti stiprų emocinį ryšį su žmogumi, kuris realiai negali jo palaikyti krizinėse situacijose, ir tuo pat metu nejaušti artumo tiems, kurie galėtų suteikti pagalbą. Tokiu būdu susiformuoja vidinis konfliktas tarp to, „kas man svarbus“, ir to, „kas man

realiai gali padėti“. Šį vaizdą papildė tyrimas, parodantis, kad buvusių globotinių santykiai su biologiniais tėvais suaugus dažnai būna emociškai ambivalentiški – juose telpa pyktis, ilgesys, viltis ir nusivylimas (Holland ir kt., 2025). Parodyta, kad dalis jaunuolių siekia atleisti biologiniams tėvams ne tam, kad atkurtų artimą ryšį, bet tam, kad patys galėtų gyventi be nuolatinio pykčio ar kartėlio (Holland ir kt., 2025). Tai rodo, kad santykiai su biologiniais tėvais dažnai tampa ne paramos, o vidinių konfliktų ir emocinio susietumo pagrindu.

Svarbu ir tai, kad ne visi vaiko gyvenime esantys ryšiai veikia kaip parama net ir tada, kai jie formaliai atrodo „tinkami“. Nustatyta, kad bendravimas su biologiniais broliais ar seserimis kai kuriais atvejais lemia perimtą netinkamą elgesį ir gali būti žalingas (Eidukevičiūtė ir Markuckienė, 2021). Tai rodo, kad biologiniai ryšiai patys savaime nėra apsauginiai – jie gali palaikyti tiek pozityvius, tiek destruktivius elgesio modelius.

Kartu su biologiniais ryšiais glojamo vaiko gyvenime formuojasi ir kiti neformalūs paramos šaltiniai, kurie kai kuriais atvejais tampa funkcionalesni ir patikimesni nei ryšiai su biologine šeima. Nustatyta, kad globėjai dažnai išlieka vienais svarbiausių emocinės ir praktinės paramos šaltinių ne tik globos metu, bet ir jai pasibaigus, ypač tuomet, kai santykiai neapsiriboja vien formaliu globos laikotarpiu (Gilligan, 2007). Pabrėžiama, kad net vienas nuoseklus, palaikantis suaugęs žmogus vaiko gyvenime gali turėti ilgalaikį apsauginį poveikį, padedantį kompensuoti ankstyvąsias traumas ir nesaugumą (Gilligan, 2007). Svarbią vietą neformaliame paramos tinkle užima ir globėjų biologiniai vaikai. Kaip ir minėta anksčiau, globėjų vaikams priėmus globotinį kaip brolių ar seserį, jie prisiima atsakomybes, globos ir mokymo vaidmenis, o tai kuria artimus, ilgalaikius ryšius (Bagdonaitė – Stelmokienė ir Snieškienė, 2011). Neformalų paramos tinklą vaikystėje papildė ir bendraamžiai bei bendruomenė, tačiau jų vaidmuo vaikams globoje dažnai būna ribotas. Nustatyta, kad priklausymo jausmas mokykloje ir santykiai su bendraamžiais siejami su didesniu emociniu saugumu ir geresne savijauta (Hedin, 2014). Tai rodo, kad draugai ir mokyklos aplinka gali tapti svarbiu kasdienės paramos šaltiniu.

Svarbu tai, jog šie modeliai persikelia ir į suaugystę. Atskleista, kad globos patirtį turintys asmenys, patys tapę tėvais, dažnai sąmoningai renkasi labiau palaikantį ir emociškai prieinamą tėvystės modelį, nei tą, kurį patyrė patys (Refaeli ir kt., 2025). Tai rodo, kad ankstyvas paramos trūkumas ne tik formuoja vengiančius pagalbos modelius, bet ir skatina reflektuoti, ko patiems trūko, ir tą trūkumą bandyti kompensuoti savo vaikams. Taip pat suprantama, kad pagalbos priėmimo ir „paramos naudojimo“ modeliai formuojasi dar vaikystėje – per tai, kaip vaikas jautėsi biologinėje ir globėjų šeimoje (Leiting ir kt., 2025).

Glojamo vaiko paramos tinklas yra nevienareikšmis: formali pagalba gali užtikrinti saugumą, tačiau kartu būti patiriama kaip kontrolės ar nestabilumo šaltinis. Neformalūs ryšiai taip

pat ne visada tampa realia parama, nes gali kelti tiek artumą, tiek vidinius konfliktus. Todėl svarbiausia yra ryšių kokybė ir pastovumas, o bent vienas patikimas suaugęs žmogus gali tapti reikšmingu apsauginiu veiksnio.

1.3. C. Brodeur ir R. Rousseau socialinio tinklo intervencijos metodas

C. Brodeur ir R. Rousseau sukurta socialinio tinklo intervencijos koncepcija socialinio darbo praktikoje atsirado kaip alternatyva metodams, orientuotiems tik į individualių problemų analizę ir sprendimą. Šis metodas remiasi nuostata, kad žmogaus sunkumai, socialinis funkcionavimas ir galimybės negali būti suprantami atskirai nuo jo socialinės aplinkos bei santykių sistemos. Kitaip tariant, žmogus suvokiamas kaip santykių sistemos dalis, todėl pagalbos procese svarbu analizuoti ne tik patį individą ir jo patirtį, bet ir jo socialinius ryšius, jų struktūrą bei kokybę. Kaip nurodoma, socialinis tinklas gali būti suprantamas kaip sąsajų sistema, komunikacijos tinklas, individų naudojama strategija ar socialinių ryšių forma (Švedaitė ir Gvaldaitė, 2007). Taigi šiame metode pagrindiniu analizės objektu tampa žmogaus santykių sistema ir jos veikimo pobūdis. Tyrimuose taip pat pabrėžiama, kad socialiniai tinklai yra svarbūs ne tik dėl pačių ryšių egzistavimo, bet ir dėl jų poveikio asmens elgsenai bei sprendimų priėmimui. Socialinė aplinka gali veikti žmogaus pasirinkimus, požiūrį ir gebėjimą prisitaikyti prie gyvenimo pokyčių, todėl socialinių santykių analizė tampa reikšminga siekiant geriau suprasti asmens funkcionavimą (Arguel ir kt., 2018). Svarbu pažymėti, kad Brodeur ir Rousseau socialinio tinklo intervenciją supranta ne kaip konkrečios problemos sprendimo techniką, tačiau kaip „socialinio veiksmo projektą“ (Gvaldaitė, 2012, p. 31). Toks požiūris reiškia, kad pagalba nėra orientuota į vienkartinį problemos pašalinimą, didesnis dėmesys skiriamas ilgalaikiam socialinių santykių stiprinimui ir žmogaus įgalinimui.

Socialinio tinklo intervencijos metodologijoje ypač svarbi pirminio ir antrinio tinklo samprata. Pirminį tinklą sudaro žmogaus artimiausia socialinė aplinka – šeimos nariai, giminės, draugai, kaimynai, artimi pažįstami. Šie ryšiai dažniausiai grindžiami emociniu artumu, patiriamais jausmais vienas kitam (Gvaldaitė, 2012). Tuo tarpu antrinį tinklą sudaro formalios pagalbos sistemos, kuriose kuriami ryšiai organizuojami turint bendrą tikslą, o ne grindžiami emociniais ryšiais. Antrinį tinklą sudaro rinkos ir socialinės institucijos, taip pat nevyriausybinių organizacijų (Gvaldaitė, 2012).

Socialinio tinklo intervencijos metodas remiasi nuostata, kad svarbiausia yra aktyvuoti turimus išteklius. Kaip pažymima, teigiami pokyčiai gali įvykti tuomet, kai „išjuda pirminis asmens tinklas ir į pagalbos procesą įsitraukia jo nariai“ (Gvaldaitė, 2012, p. 53). Tai reiškia, kad pagalbos procese svarbia užduotimi tampa ne tik paslaugų suteikimas, bet ir šeimos narių, artimųjų bei kitų reikšmingų asmenų įtraukimas. Kai kuriuose tyrimuose pažymima, kad socialinių ryšių aktyvinimas gali padėti ne tik suteikti emocinę paramą, bet ir pagerinti asmens orientavimąsi pagalbos sistemoje,

padidinti informacijos prieinamumą bei paskatinti aktyvesnį įsitraukimą į pagalbos procesą (Bešić ir Hochgatterer, 2020).

Socialinio tinklo intervencijoje svarbu ne tik nustatyti pirminio ir antrinio tinklo egzistavimą, bet ir įvertinti jų ypatumus bei tarpusavio ryšius. Analizuojant pirminį tinklą dėmesys skiriamas jo struktūrai (ryšių platumui, artumui, bendravimo dažnumui), atliekamoms funkcijoms (informacinei, materialinei, emocinei ar moralinei paramai) bei santykių dinamikai ir pokyčiams laikui bėgant (Gvaldaitė, 2004). Taip pat vertinamas pirminio ir antrinio tinklų santykis, siekiant suprasti, kokios pagalbos asmuo ieško, kaip naudojasi pagalbos sistemomis ir kokią reikšmę jo gyvenime turi pagalbos specialistai. Taikant socialinio tinklo intervenciją taip pat svarbu įvertinti galimas tinklo problemas. L. Sanicola nurodo keturias tipines situacijas: pažeistą tinklo struktūrą, nefunkcionuojantį tinklą, tinklo individualizaciją bei ryšio tarp pirminio ir antrinio tinklų nebuvimą (Gvaldaitė, 2012). Tokie aspektai leidžia įvertinti ne tik tinklo sudėtį, bet ir jo funkcionavimo kokybę. Tyrimuose taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad nepakankamas ryšys tarp skirtingų tinklo narių ar informacijos stoka gali apsunkinti asmens galimybes gauti reikiamą paramą, todėl svarbus tampa ne tik tinklo egzistavimas, bet ir jo tarpusavio sąveikos veiksmingumas (Bešić ir Hochgatterer, 2020).

Ši teorinė – metodologinė prieiga atsižvelgiant į jos pobūdį ir taikymo galimybes buvo pasirinkta analizuojant globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumus. Šis metodas dažnai naudojamas socialinio darbo specialistų, dirbančių su šeimomis, patiriančiomis socialinių iššūkių, tik įprastai tinklas braižomas ir analizuojamas iš vaiko tėvų perspektyvos. Pažymėtina, jog šiame darbe analizuojamas šių šeimų vaikų, su kuriomis kadaise dirbo specialistai, socialiniai tinklai, tik šį kartą iš vaiko perspektyvos, jam jau suaugus.

Taip pat svarbu tai, kad globėjų šeimoje augusių asmenų gyvenime įvyksta reikšmingų pirminio tinklo pokyčių. Biologinės šeimos ryšiai gali būti nutrūkę, konfliktiški arba silpni, todėl globėjų šeima neretai tampa naujuoju pirminiu tinklu, užtikrinančiu emocinį saugumą ir priklausymo jausmą. Ankstesniuose tyrimuose taip pat pabrėžiama, kad reikšmingi socialiniai ryšiai sudėtingose gyvenimo situacijose gali padėti lengviau prisitaikyti prie pokyčių, stiprinti saugumo jausmą ir didinti galimybes gauti reikalingą pagalbą (Bešić, Hochgatterer, 2020). Tuo pačiu šių asmenų gyvenime dažniausiai padidėja antrinio tinklo reikšmė – svarbų vaidmenį įgauna socialiniai darbuotojai, vaikų teisių specialistai, pedagogai, psichologai ir kiti pagalbos sistemos dalyviai. Taigi, tampa svarbu analizuoti šių asmenų socialinius tinklus, kurie gali parodyti reikšmingus ryšius, siekiant išvengti priklausomybės antrinei pagalbai, bei skatinant savarankišką problemų sprendimą pasitelkiant tik pirminio tinklo pagalbą.

Naujesni tyrimai taip pat patvirtina socialinių ryšių svarbą. Tyrimuose pažymima, kad socialiniai tinklai gali veikti kaip apsauginis veiksnys, mažinantis neigiamų vaikystės patirčių poveikį ir padedantis prisitaikyti prie sudėtingų gyvenimo situacijų (Kasherwa ir kt., 2025). Socialinė parama ir santykiai gali daryti reikšmingą poveikį asmens elgsenai bei socialiniam funkcionavimui, gaunant empatiją, padrąšinimą ar rūpestį (Balatsoukas ir kt., 2015). Atsižvelgiant į tai, C. Brodeur ir R. Rousseau socialinio tinklo intervencijos modelis gali būti laikomas tinkama teorine prieiga analizuojant globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumus. Šis modelis leidžia ne tik nustatyti asmens socialinių ryšių struktūrą, bet ir įvertinti ryšių kokybę, jų teikiamą paramą bei sąveiką tarp pirminio ir antrinio tinklų. Tokia analizė gali padėti geriau suprasti, kokie santykiai tampa svarbiausiais formuojant socialinį palaikymą ir kokie veiksniai lemia šių asmenų socialinį funkcionavimą.

Atsiskleidus poreikiui analizuoti globoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumus, ieškoma literatūros, kurioje būtų tiriami pirminiai ir antriniai ryšiai, tačiau stebimas tokios literatūros trūkumas. Svarbu tai, jog nepaisant to, kad socialinio tinklo intervencijos metodas socialinio darbo praktikos lauke Lietuvoje taikomas neretai, šis metodas retai naudojamas mokslo darbuose. Pažymėtina, jog šis metodas gali būti taikomas analizuojant ir kitas klientų grupes, tačiau jis ypač naudingas analizuojant patirtis, kurios siejasi su nesaugiais vaikystėje turėtais ryšiais, gyvenamosios vietos ir globėjų pokyčiais augant, nes parodo, kaip šis nestabilumas paveikia asmens gaunamą paramą, palaikymą įvairiose gyvenimo srityse jam suaugus.

1.4. Literatūros apibendrinimas

Apibendrinant analizuotą literatūrą, galima teigti, kad globa šeimoje suprantama kaip procesas, kuriame atkuriamas vaiko saugumas, stabilumas, priklausymo jausmas ir galimybė kurti reikšmingus ryšius. Vis dėlto šis procesas dažnai yra sudėtingas, nes į globėjų šeimas patekę vaikai neretai jau būna patyrę nepriežiūrą, smurtą, atstūmimą, atskyrimą nuo tėvų ir nuolatinius gyvenimo pokyčius. Dėl šių patirčių santykiai vaikui gali asocijuotis ne su saugumu, o su galimu praradimu, nepatikimumu ar emociine grėsme.

Literatūroje pabrėžiama, kad globojamo vaiko emocinė gerovė, savivertė ir gebėjimas pasitikėti kitais formuojasi ne vien per materialinių poreikių užtikrinimą ar formalią pagalbą, bet pirmiausia per subjektyvų patyrimą būti mylimam, priimtam, saugiam ir reikšmingam bent vienam suaugusiajam. Kai tokio patyrimo trūksta, ankstyvos neigiamos patirtys gali išlikti ilgą laiką ir pasireikšti nerimu, depresyvumu, prastesniu savęs vertinimu, socialiniu atsiribojimu, santykių su bendraamžiais sunkumais bei nepasitikėjimu kitais žmonėmis. Tokiu atveju emocinis atsiribojimas tampa vaiko savisaugos būdu, tačiau kartu riboja galimybes kurti artimus ir stabilus ryšius.

Taip pat matyti, kad globojamo vaiko socialinis pasaulis yra daugiasluoksnis. Jį sudaro ne tik globėjai, bet ir jų biologiniai vaikai, biologiniai giminaičiai, draugai, specialistai, mokykla bei platesnė bendruomenė. Šie ryšiai nėra vienareikšmiai: vieni jų gali tapti svarbiu emocinės ir praktinės paramos šaltiniu, kiti – kelti vidinius konfliktus, nesaugumą ar stigmatizacijos jausmą. Todėl svarbiausia tampa ne pats ryšių skaičius, o jų kokybė, pastovumas ir gebėjimas suteikti vaikui realią paramą.

Bendrai galima teigti, kad globos patirtį turinčių asmenų socialinio tinklo ypatumai glaudžiai susiję su jų ankstyvosiomis patirtimis, globos metu patirtu saugumu ir reikšmingų santykių tęstinumu. Bent vienas patikimas, palaikantis ir emociškai prieinamas suaugęs žmogus gali tapti reikšmingu apsauginiu veiksnio, padedančiu vaikui atkurti pasitikėjimą, stiprinti priklausymo jausmą ir lengviau pereiti į savarankišką gyvenimą. Dėl to socialinio tinklo intervencijos metodologija yra reikšminga analizuojant globėjų šeimose augusių asmenų patirtis, nes ji leidžia vertinti ne tik individualius sunkumus, bet ir santykių, paramos bei socialinės aplinkos poveikį asmens gyvenimo trajektorijai.

2. TYRIMO METODIKA

Atlikus literatūros analizę ir išsiaiškinus aktualius globėjų šeimoje augusių asmenų patiriamus sunkumus, jaučiamas poreikis **atlikti tyrimą, kurio tikslas: Atskleisti globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumus**. Šio tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti globėjų šeimoje augusių asmenų globos patirtį;
2. Nagrinėti socialinio tinklo sandarą ir dinamiką, būdingą asmenims, augusiems globėjų šeimose;
3. Išanalizuoti tiriamųjų santykių pobūdį bei gaunamą paramą;

Tyrimo objektas: **Globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumai**

Siekiant geriau suprasti globėjų šeimoje augusių asmenų patirtis, bei atskleisti jų socialinio tinklo ypatumus, šiame darbe pasirinktas **kokybinis tyrimo metodas**. Kokybiniams tyrimams būdingas atvirumas tyrimo procesui, leidžiantis giliau pažinti tiriamą reiškinį ir atsižvelgti į tyrimo metu atsiskleidžiančią informaciją (Bitinas, 2006). Taip pat kokybinių duomenų analizėje svarbus ne tik atskirų duomenų vertinimas, bet ir jų visumos supratimas bei interpretavimas (Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė, 2008). Atsižvelgiant į tai, kokybinis tyrimas pasirinktas siekiant išsamiau atskleisti globėjų šeimoje augusių asmenų patirtis bei suprasti socialinių ryšių reikšmę jų gyvenime.

Duomenų rinkimo metodas: **C. Brodeur ir R. Rousseau socialinio tinklo intervencijos metodas, pusiau struktūruotas interviu**

Tyrimo dalyviams taikyta **kriterinė atranka**. Tyrimo kriterijai: suaugę asmenys, ne mažiau kaip 1 metus gyvenę globėjų šeimoje. Šie kriterijai parinkti, siekiant atskleisti skirtingas asmenų patirtis jau suaugus.

Tyrimo dalyviai: 6 tyrimo dalyviai nuo 19 iki 30 metų. Tyrime dalyvavo 4 moteriškos lyties, 2 vyriškos lyties asmenys. Mažiausia gyvenimo su globėjais patirtis – 1 metai, didžiausia – 18 metų.

Duomenų analizės metodai:

Interviu duomenys buvo analizuojami taikant **kokybinę turinio analizę pagal Mayring (2014)**. Pirmiausia visi interviu įrašai buvo transkribuoti, t. y. perkelti į tekstinį formatą. Vėliau interviu tekstai buvo kelis kartus perskaityti, siekiant geriau susipažinti su jų turiniu ir išskirti reikšmingus teksto fragmentus. Atrinktos respondentų citatos buvo parafrazuojamos – trumpiau suformuluojama pagrindinė mintis, išlaikant jos esmę ir nekeičiant prasmės. Toliau parafrazuoti teiginiai buvo koduojami, kiekvienam iš jų priskiriant trumpą reikšmę apibūdinantį kodą. Panašaus turinio ir prasmės kodai buvo grupuojami bei jungiami į pagrindines kategorijas. Toks analizės

procesas leido sistemiskai susisteminti surinktus duomenis ir išskirti svarbiausius tiriamą reiškinį atspindinčius aspektus.

Pokalbių su tiriamaisiais metu taip pat buvo braižomi jų socialiniai tinklai pagal **C. Brodeur ir R. Rousseau socialinio tinklo intervencijos metodą**, vėliau atliekama jų analizė. Analizuojant socialinius tinklus buvo siekiama nustatyti pirminio ir antrinio tinklų ypatumus, buvo vertinama socialinio tinklo struktūra, ryšių pobūdis ir reikšmė tiriamųjų gyvenime, atkreipiant dėmesį į tai, kokią paramą teikia tinklo nariai bei kokį vaidmenį atlieka reikšmingi asmenys ir pagalbos sistemos dalyviai. Toks analizės būdas padėjo geriau suprasti tiriamųjų socialinių ryšių ypatumus ir jų svarbą kasdieniame gyvenime.

Tyrimo eiga:

Pirmasis tyrimo etapas – tiriamųjų atranka. Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, pasirinkta tyrimą atlikti su suaugusiais asmenimis, kurie turėjo bent minimalią globos šeimoje patirtį – 1 metus. Tyrimo dalyvių ieškoma internete, teirujamasi asmenų, galinčių pažinti asmenis augusius globėjų šeimose, taip pat prašoma pagalbos įstaigų bei specialistų, teikiančių pagalbą globėjų šeimoms. Iš planuojamų 8 asmenų dalyvauti tyrime, 6 asmenys tyrime sudalyvavo, vienas iš 2 planuotų dalyvauti tyrime asmenų pranešė, jog persigalvojo ir tyrime nedalyvaus, su kitu asmeniu susisiekti suderinti pokalbio laiko nepavyko.

Prieš interviu, tyrimo dalyviai buvo supažindinami su darbo tema, tyrimo tikslu, buvo prašoma susipažinti su informuoto asmens sutikimu dalyvauti tyrime (priedas nr. 4). Susitarus dėl pokalbiui tinkamo laiko, vėliau atliekamas interviu. Interviu metu asmuo dalijasi savo patirtimi, tyrėja pokalbio metu braižo preliminarų socialinį tinklą, užduoda interviu klausimus (priedo nr. 1). Pokalbio metu pateikiami tikslinamieji klausimai, atitinkamai nuo to, kokius reikšmingus ryšius asmuo išskiria, plėtojama pateikiama tema.

Po interviu, vykdoma jo analizė: interviu transkribuojami, tyrimui aktualios pokalbio vietos analizuojamos ir parafrazuojamos. Parafrazės vėliau koduojamos – grupuojamos į tam tikras temas. Kodams vėliau galvojamos kategorijos, kodai grupuojami, priskiriami kategorijoms (priedas nr. 2).

Gretutinai vykdoma ir socialinių tinklų analizė. Analizuojant interviu žiūrima, ar nebuvo praleisti svarbūs ryšiai, kurie turėjo atsidurti asmenų socialiniuose tinkluose. Tikslinami asmenų socialiniai tinklai, jų sandara, esami ryšiai. Vėliau tinkluose ieškoma panašumų arba skirtumų. Tinklas analizuojamas remiantis C. Brodeur ir R. Rousseau socialinio tinklo intervencijos metodologija, tai yra į tinklus žvelgiama ir dėmesys telkiamas tinklo struktūrai, dinamikai, dydžiui, ryšių pobūdžiui, pirminio ir antrinio tinklo veikimui, tinklo narių tarpusavio sąveikai. Pastebėjus tris

siaurus, ir tris plačius tinklus, nusprendžiama šiuos požymius išskirti kaip pagrindines socialinio tinklo struktūros ir dinamikos temas, bei jas aprašyti.

Gauti rezultatai analizuojami ir aprašomi. Daromos tyrimo išvados.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Gyvenimo šeimoje bei globoje patirtys

3.1.1. Globos nustatymo priežastys – šeimoje skęstantis laivas

Tyrimo metu atsiskleidė priežastys, dėl kurių tyrimo dalyviams buvo nustatyta globa. Nors dalyviai įvardijo gana aiškas ir lengvai matomas aplinkybes – tėvų priklausomybes, nepriežiūrą ar nesaugias gyvenimo sąlygas, tačiau jų pasakojimuose svarbiausia tampa ne pats faktas, kokia esminė priežastis lėmė atskyrimą nuo šeimos, o tai kas vyko šeimoje ir kaip visa tai buvo išgyvenama vaiko vidiniame pasaulyje. Pastebima, kad kalbėdami apie savo vaikystės patirtis asmenys dažniau įvardijo matomą problemą, pavyzdžiui, alkoholio vartojimą šeimoje, tačiau rečiau atskleidė, ką jiems patiems reiškė gyvenimas tokioje aplinkoje. Tarsi buvo įvardijama priežastis, bet ne jausmas ir patirtys, slypėjusios už jos. Tai gali būti suprantama kaip tam tikra apsauga nuo skaudžių prisiminimų, nes vaikystės patirtys dažnai lieka ne tik atmintyje, bet ir žmogaus emociniame pasaulyje. Kai kurie išgyvenimai gali būti tokie jautrūs, kad žmogus apie juos kalba atsargiai arba pasirenka likti ties faktais.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad dalyviai savo pasakojimuose nekalbėjo vien apie tėvų negebėjimą pasirūpinti jais. Jie šias patirtis priėmė labai asmeniškai, kalbėjo apie save kaip apie vaikus, kurie buvo neprižiūrėti, nemylėti ar nepakankamai svarbūs. Tai ypač tyrimo dalyvių žodžiuose: „kad aš esu neprižiūrėta, nemaitinama“ (Aušra), „kaip sunku būti alkanu maisto ir alkanu meilės vaiku“ (Saulė). Tokie žodžiai atskleidžia, kad tai patyręs asmuo situaciją suvokia ne kaip aplinkinių žmonių problemą, bet kaip savo paties patirtį. Vaikui sunku atskirti, kad tėvų priklausomybė ar nepriežiūra yra suaugusiųjų sunkumai, todėl jis neretai pradeda manyti, jog pats nėra vertas meilės ar dėmesio. Kartu tai yra ir vaiko savivertės, saugumo bei jo santykio su pačiu savimi klausimas. Jei vaikas ilgą laiką gyvena jausdamasis nematomas ir neprižiūrėtas, šie išgyvenimai gali lydėti jį ir suaugus.

Dalyvių pasakojimuose taip pat atsiskleidė, kad kai kurie iš jų šeimos buvo paimami ne vieną kartą. Buvo laikotarpių, kai vaikai grįždavo į biologinę šeimą, o šie prisiminimai kartais buvo siejami su pozityvesne patirtimi. Tai leidžia manyti, kad šeimose buvo ne tik nuolatinė krizė, bet ir laikini pokyčiai, kai situacija gerėjo. Toks aspektas yra svarbus, nes jis parodo, jog žmogaus gyvenimo istorija negali būti vertinama vien per sunkumų prizmę. Net ir šeimose, kuriose buvo daug problemų, vaikai galėjo patirti artumą, šilumą ar saugumo akimirkas. Vis dėlto pats skirtumas tarp laikotarpio iki išvykimo, ir po jo pajautimas, leidžia suprasti, kad sunkumai buvo pakankamai

reikšmingi ir darė poveikį vaiko gerovei. Dėl šios priežasties labai svarbu vertinti ne tik pavienį įvykį, bet ir visą šeimos gyvenimo kontekstą.

Tyrimo metu atsiskleidė ir dar viena svarbi tema – vaiko balso reikšmė priimant sprendimus dėl globos. Kai kurie dalyviai pasakojo, kad jų nuomonė buvo girdima ir jie patys jautėsi prisidėję prie sprendimo išvykti iš šeimos: „Mes su sese nusprendėm pas globėjus“ (Brigita). Tačiau tuo pačiu pasirodo ir kita patirtis: „Mes neturėjom tokio, kaip, pasirinkimo...“ (Brigita). Šie, iš pirmo žvilgsnio, skirtingi pasakymai atskleidžia labai jautrią ribą tarp vaiko dalyvavimo sprendimų priėmimo ir situacijų, kai sprendimai priimami už jį, neatsižvelgiant į vaiko norus. Tikėtina, kad vaikai ne visada turėjo galimybę patys pasirinkti, tačiau jiems buvo svarbu bent jausti, kad jų nuomonė yra girdima. Vaikui svarbu ne tik galutinis sprendimas, bet ir supratimas, kad jo jausmai bei mintys turi vertę. Tai susiję su viena iš esminių socialinio darbo vertybių – pagarba žmogaus orumui ir jo teisei būti išgirstam. Net ir tada, kai vaikas negali priimti galutinio sprendimo, galimybė paaiškinti situaciją, įtraukti jį į pokalbį ir suteikti aiškumo gali mažinti nesaugumo jausmą.

Žvelgiant plačiau, tyrimo dalyvių pasakojimai leidžia suprasti, kad globos nustatymo priežastys nėra tik administracinis sprendimas ar socialinė problema. Už kiekvieno sprendimo slypi vaiko vidinis pasaulis, formuotas skaudžių patirčių ir patirto emocinio nepritekliaus. Socialiniame darbe svarbu matyti ne tik problemą, dėl kurios buvo nustatyta globa, bet ir žmogų, kuris šią patirtį nešiojasi savyje. Kartais vaikas prisimena ne konkrečius įvykius, o jausmą – kad jis buvo nepakankamai mylimas, nepastebėtas, ar kad iš jo buvo atimta dalis vaikystės. Būtent šie vidiniai išgyvenimai gali turėti ilgalaikį poveikį tam, kaip žmogus vėliau kuria santykius ir mato save pasaulyje.

3.1.2. Globos kelias – kelionė savo vietos link

Globos kelias tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia kaip sudėtingas ir neretai nestabilus procesas, kuriame vaikui tenka patirti ne vieną gyvenamosios vietos, aplinkos ir santykių pokytį. Išvykimas iš biologinės šeimos savaime yra reikšmingas įvykis vaiko gyvenime, tačiau po jo dažnai prasideda naujas etapas – ieškojimas, kur vaikas galėtų gyventi užtikrinant geriausius jo interesus. Tyrimo dalyvių patirtys rodo, kad pirmiausia dažnai buvo ieškoma galimybių vaikus apgyvendinti pas artimuosius ar pažįstamus žmones, tačiau tokie sprendimai ne visuomet tapdavo ilgalaikiai. Kai kuriems dalyviams teko ne vieną kartą keisti globėjus ar gyvenamąją vietą: „Tai, tada gyvenau pas globėjus <...> vėliau sugrižau pas tėtį <...> ir vėl išvykau pas kitus globėjus“ (Brigita). Tyrimo dalyviai įvardija, jog šie pokyčiai buvo dažni, keliantys klausimus apie jų tolimesnę gyvenamąją vietą, bei kėlė nesaugumo jausmą. Tokie dažni pokyčiai vaikui gali reikšti ne tik naujus namus, bet

ir nuolatinį bandymą iš naujo kurti santykį su aplinka bei žmonėmis. Kiekvienas persikėlimas vaikui tampa dar vienu prisitaikymo procesu, kuriame jis vėl turi mokytis pasitikėti ir atrasti savo vietą. Vaikui ypač svarbus stabilumas, nes būtent jis leidžia kurti saugumo jausmą. Kai šis saugumas nuolat nutrūksta, gali atsirasti baimė prisirišti prie žmonių, bei vėl jų netekti.

Tyrimo metu atsiskleidė ir kita jautri patirtis – kai kuriems vaikams neatsirado galimybės gyventi pas artimuosius, nepaisant to, kad jų giminės ratas buvo platus. Tokią patirtį tyrimo dalyviai išgyveno itin jautriai, ši patirtis buvo suprantama kaip dar vienas atstūmimas, sukeliantis jausmą, kad nėra žmogaus, kuriam jis būtų pakankamai svarbus. Tai leidžia pažvelgti ir į platesnį socialinio darbo kontekstą. Nors dažnai dirbant su šeima didelis dėmesys skiriamas tėvų socialiniam tinklui, svarbu nepamiršti ir paties vaiko socialinės aplinkos. Kartais reikšmingi žmonės vaiko gyvenime gali būti ne tik artimieji, bet ir mokytojai, draugų šeimos ar kiti asmenys, galintys tapti svarbiu saugumo šaltiniu krizės metu.

Tyrimo dalyvių pasakojimai taip pat atskleidė, kad ne visos globos patirtys buvo saugios. Kai kuriais atvejais vaikai patyrė psichologinį smurtą bei emocinį atstūmimą. Viena dalyvė pasakojusi apie smurtą, kaip vieną iš patirtų smurto formų tyrimo dalyvė įvardijo ir nuolatinį jaučiamą nelygiavertiškumą – kada vieni šeimos nariai buvo vertinami labiau už kitus. Tai leidžia suprasti, kad vaikui saugumas nėra tik apsauga nuo fizinio pavojaus. Vaikui taip pat svarbu jausti pagarbą, lygiavertiškumą ir priėmimą. Kai šių dalykų trūksta, vaikas gali pradėti abejoti savo verte ir jaustis nepageidaujamas.

Ypač jautriu tai, kad kai kurie dalyviai pastebėjo ryšį tarp neigiamų globos patirčių ir tolimesnio žmogaus gyvenimo. Viena dalyvė kalbėdama apie pažįstamą asmenį, turėjusį skaudžių patirčių su globėjais, teigė: „jina turi tokių labai stiprių, neigiamų patirčių su globėjais ir jai visai kitaip formuojasi ir gyvenimas dabar, <...> labai sunku ir santykius užmegzti gražius“ (Lina). Tai leidžia manyti, kad neigiamos vaikystės patirtys nepasibaigia kartu su vaikyste. Jos gali turėti ilgalaikį poveikį žmogaus santykiams ir pasitikėjimui kitais žmonėmis.

Daliai tyrimo dalyvių globos kelyje teko patirti ir gyvenimą institucijoje. Šios patirtys atskleidė dvi skirtingas puses. Viena vertus, vaikų namai kai kuriems dalyviams buvo siejami su vienišumu ir emocinio ryšio trūkumu, tačiau taip pat ir suvaržymo, nelaisvės pojūčiu. Viena dalyvė pasakojo: „sunkiausia buvo X įstaigoje. Mums ten vos ne kaip kalėjimas“ (Brigita), o apie santykį su darbuotojais teigė: „Jokio ryšio ten tarp mūsų nebuvo. Jos dirbo savo darbą. Aš joms buvau kaip jų darbas tiesiog“ (Brigita). Tokios patirtys leidžia manyti, kad institucijoje gali būti sunkiau patenkinti vienus svarbiausių vaiko poreikių – turėti pastovų žmogų, su kuriuo būtų galima kurti saugų ryšį, taip pat turėti šalia savęs socialinę aplinką, kuri galėtų užtikrinti saugumo ir priėmimo jausmą, o ne varžymo ir nelaisvės pojūtį. Vis dėlto tyrimo dalyviai pastebėjo ir tam tikrus aspektus,

kurie jiems suteikė saugumo. Po patirto nestabilumo, nepriežiūros ar chaoso šeimoje, aiški dienvakė ir pasikartojanti rutina kai kuriems vaikams tapo tam tikra atrama. Viena dalyvė pasakojo, kad „vis tiek duoda tokio tam tikro saugumo, užtikrintumo, kad visą laiką bus tas pats“ (Saulė). Tai leidžia suprasti, kad vaikui svarbus ne tik emocinis ryšys, bet ir aiškumas bei nuspėjamumas. Tačiau net ir esant tvarkai ar rutinai, išlieka svarbus klausimas apie santykio trūkumą.

3.1.3. Globėjų šeima kaip saugus uostas

Nepaisant sudėtingo globos kelio ir patirtų sunkumų tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia jausmas, kad globos patirtis atnešė ne tik skausmą, bet ir daug šilto, saugaus bei priimančio ryšio. Tyrimo dalyviai šeimą, kurioje buvo globojami iki jiems suaugant, įvardijo kaip vieną svarbiausių savo gyvenimo patirčių. Šeima, kurioje jie suaugo, buvo suvokiama kaip jų tikrieji namai, o globėjai – kaip jų šeima. Ypač jautriai atsiskleidžia tai, kad pasitikėjimo žmonėmis išliko ne todėl, jog vaikai nepatyrė skausmo ar nusivylimo, bet todėl, kad jų gyvenime atsirado žmonės, kurie gebėjo parodyti pastovumą ir prierašumą.

Tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia ir tai, kad šeima vaikui tampa ne tik fizine vieta gyventi ar žmonėmis, kurie pasirūpina jo kasdieniais poreikiais – šeima tampa vieta, kurioje žmogus pirmą kartą gali pasijusti matomas ir reikšmingas. Viena tyrimo dalyvė dalijosi, jog visą gyvenimą jautė turinti daug stiprybių ir pozityvių savybių, tačiau gyvenant biologinėje šeimoje bei vėliau įstaigoje šios jos pusės nebuvo pastebimos. Tarsi jos gebėjimai ir potencialas egzistavo, tačiau niekas jų nepamatė. Globėjų šeima tapo vieta, kurioje jos stiprybės buvo ne tik pastebėtos, bet ir skatinamos augti. Tai leidžia manyti, kad kartais vaikui svarbiausia ne tai, kiek jis turi gebėjimų, o tai, ar šalia atsiranda žmogus, kuris juos pamato ir padeda jais patikėti.

Šios dalyvės pasakojime atsiskleidė ir dar vienas labai jautrus aspektas – globėjų šeimoje išsipildė jos vaikystės svajonė turėti sesę. Tai iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kaip detalė, tačiau iš tiesų atskleidžia daug daugiau. Vaikystėje žmogus dažnai svajoja ne apie materialius dalykus, bet apie santykį – apie žmogų, su kuriuo galėtų dalintis kasdienybę. Tai leidžia suprasti, kad globėjų šeima dalyvei tapo ne tik saugia vieta gyventi, bet ir vieta, kurioje atsirado galimybė patirti tai, ko iki tol trūko.

Kitos tyrimo dalyvės pasakojime atsiskleidžia, kad net ir po skaudžių patirčių žmogus nepraranda vilties atrasti vietą, kurioje galėtų jaustis priimtas. Dalyvė dalijosi, kad nepaisant sunkių išgyvenimų ji išlaikė tikėjimą, jog vieną dieną atsiras šeima, kurioje ji jausis sava. Kalbėdama apie savo globėjus ji pasakoja, jog ši šeima tapo didžiausia jos gyvenimo atrama. Ypač reikšminga tai, kad nors dalyvė pažįsta savo biologinius tėvus ir turi galimybę su jais bendrauti, ji pažymi, kad

laiką leisti renkasi su savo globėjų šeima. Panaši mintis atsiskleidė ir vieno tyrimo dalyvio pasakojime. Jis pažymėjo, kad šiandien savo gyvenimo be globėjų šeimos neįsivaizduoja ir biologinės šeimos sąvoka jam jau yra praradusi ankstesnę reikšmę, nes savo tikrąją šeimą jis laiko globėjus. Ši mintis ypač jautri, nes ji leidžia suprasti, kad šeimos samprata žmogaus gyvenime gali būti kuriama ne per kraujo ryšį, bet per saugumą, priėmimą ir buvimą šalia. Globėjų šeima tokiu atveju tampa ne laikina stotele gyvenimo kelyje, o saugiu uostu, kuriame žmogus pagaliau gali nustoti ieškoti vietos, kuriai priklauso.

3.2. Globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumai

Globėjų šeimoje augusio asmens socialinis tinklas yra išskirtinis tuo, kad jame susitinka keli skirtingi gyvenimo pasauliai – biologinė šeima, globėjų šeima, partneris ir jo artimieji, draugai, ugdymo įstaiga, darbas ir pagalbos sistema. Tai leidžia pastebėti, kad šių asmenų socialinis tinklas formuojasi per skirtingus gyvenimo etapus, išgyvenimus, patirtus santykių nutrūkimus ir naujai kuriamus ryšius. Vieni santykiai gali būti grindžiami artumu ir saugumu, kiti – sudėtingomis patirtimis, netektimi ar neatsakymais klausimais.

Analizuojant tyrimo dalyvių socialinius tinklus, remiamasi socialinio tinklo intervencijos metodo logika. Pagal šį metodą svarbu atskirti pirminį ir antrinį tinklą, taip pat atkreipti dėmesį į tai, kas sudaro žmogaus artimiausią aplinką, kurie ryšiai yra svarbiausi, ar tinklas yra platus, ar siauras, kokia funkcija atlieka skirtingi žmonės ir kaip keičiasi santykiai (sutartiniai socialinio tinklo žymėjimo ženklai pateikti priede nr.3). Šiame darbe socialinis tinklas padeda geriau suprasti ne tik tai, kiek žmonių yra tyrimo dalyvio socialiniame tinkle, bet ir tai, kokią reikšmę tie žmonės turi jo gyvenime.

3.2.1. Stipriais ryšiais paremtas, siauras socialinis tinklas

Tyrimo dalyvių pasakojimai ir sudaryti socialinių tinklų vaizdai leidžia pastebėti, kad ne visi tinklai yra vienodi. To galimos priežastys – globėjų šeimoje gyvenimo trukmė, gyvenimo institucijoje patirtis, turimas santykis su biologine šeima:

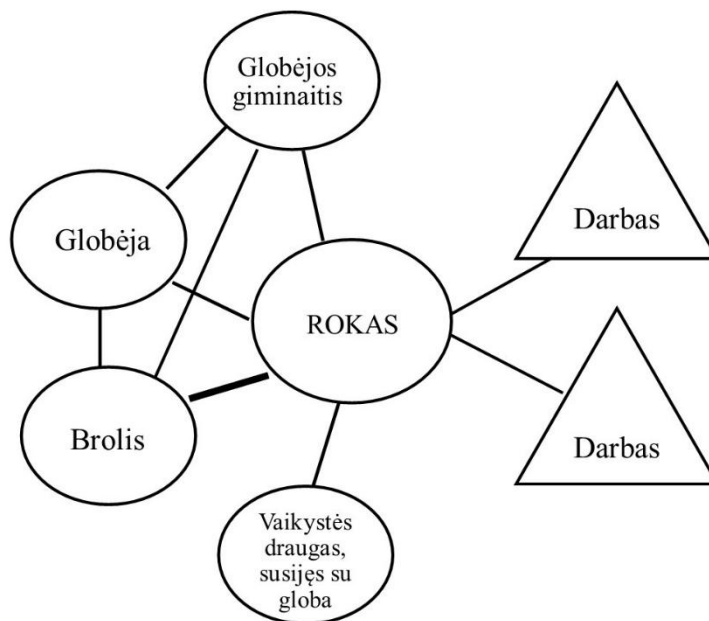
Vardas tekste	Amžius, nuo kurio vaikas nebegyveno su biologiniais tėvais	Santykis su biologiniais tėvais	Priežastys dėl kurių vaikai atskirti nuo tėvų	Ar turėjo patirtį globos įstaigoje	Socialinio tinklo pobūdis	Vyrauja santykių stiprumas

Aušra	3	Nutrūkęs	Nepriežiūra	NE	Mažas	Stiprūs
Brigita	10	Nutrūkęs	Priklausomybė alkoholiui	TAIP	Platus	Dažnai kintantys, nepastovūs
Rokas	0-1	Niekada neegzistavo	Nežinoma	NE	Mažas	Stiprūs
Tadas	9	Kintantis / nepastovus	Priklausomybė alkoholiui	NE	Mažas	Stiprūs
Lina	10	Kintantis / nepastovus	Priklausomybė alkoholiui bei nepriežiūra	TAIP	Platus	Dažnai kintantys
Saulė	13	Kintantis / nepastovus	Priklausomybė alkoholiui	TAIP	Platus	Dažnai kintantys

Lentelė nr. 1

Vienas iš išryškėjusių tipų – siauresnis socialinis tinklas, kuriame nėra daug žmonių, tačiau keli ryšiai yra labai svarbūs ir stiprūs. Tokiam tinklui būdinga tai, kad žmogus labiau remiasi keliais artimais asmenimis, o ne plačia socialine aplinka. Šiam tinklo tipui priskiriami tie atvejai, kuriuose tyrimo dalyviai negyveno globos institucijoje, o jų socialinis tinklas daugiausia formavosi globėjų šeimos ir kelių artimų žmonių aplinkoje.

Vienas iš tokių tinklų pavaizduotas 1 pav.:

1. pav. Roko socialinis tinklas

Šio tyrimo dalyvio tinklo centre yra pats asmuo, o aplink jį išsidėsto žmonės, su kuriais jis palaiko skirtingo stiprumo ryšius. Roko tinklas yra gana siauras, nes jame nėra daug žmonių ar skirtingų ryšių grupių. Pagrindiniai pirminio tinklo nariai yra brolis, globėja, globėjos giminaitis, vaikystės draugas (asmuo, susijęs su globos patirtimi). Antrinis tinklas šiame atvejuje beveik neišryškėja, išskyrus darbo aplinką. Tačiau darbas nėra pagrindinis emocinės ar praktinės pagalbos šaltinis, todėl galima teigti, kad šio tyrimo dalyvio socialinis tinklas daugiausia remiasi pirminiais, artimais santykiais.

Vertinant šio tinklo struktūrą, matyti, kad stipriausias ryšys Roką sieja su broliu. Tai rodo labai stora linija tarp asmens ir brolio. Taip pat svarbūs ryšiai palaikomi su globėja, globėjos giminaičiu ir vaikystės draugu. Šie ryšiai nėra tokie stiprūs, tačiau jie atrodo pakankamai svarbūs ir reikšmingi. Tinkle nematyti daug naujų ar platesnės aplinkos žmonių, todėl galima sakyti, kad šio tyrimo dalyvio tinklas yra siauras ir gana uždaras. Iš vienos pusės, tai nebūtinai lemia globos patirtis – šis tinklas gali būti siauras dėl asmens charakterio savybių, vertybinės sistemos, intravertiškumo, tačiau kita vertus – tinklas yra siauras, mažas, o tai gali byloti apie tam tikrus asmens patiriamus pasitikėjimo, santykio kūrimo sunkumus, juolab pastebint tai, jog asmuo turi reikšmingus santykius tik su asmenimis, kurie šalia jo yra ilgą laiką.

Pastebima, jog šiame tinkle nematyti konfliktiškų ar nutrūkusių ryšių, todėl jis atrodo gana stabilus, tačiau žinant, jog šis tinklas priklauso globėjų šeimoje užaugusiam asmeniui, kyla klausimų, dėl kokių priežasčių šiame tinkle neatsirado biologinių asmens giminaičių. Interviu metu atsiskleidė, jog Rokas nepažinojo savo biologinių tėvų, dėl to jie šiame tinkle ir neatsirado. Teiraujantis, ar asmuo norėtų turėti šiuos ryšius, ar juos inicijuotų, tyrimo dalyvis pažymėjo, jog šie ryšiai nėra egzistuojantys, o jo šeima – globėja ir kiti artimieji. Svarbu pastebėti tai, jog nepaisant to, kad neigiamą norą bendrauti su biologiniais tėvais ir artimaisiais, vidiniam asmens pasauliui svarbu šiuos artimuosius pažinti, juos suprasti, siekiant pilnai suprasti ir priimti savo istoriją ir jos formuojamą tapatumą.

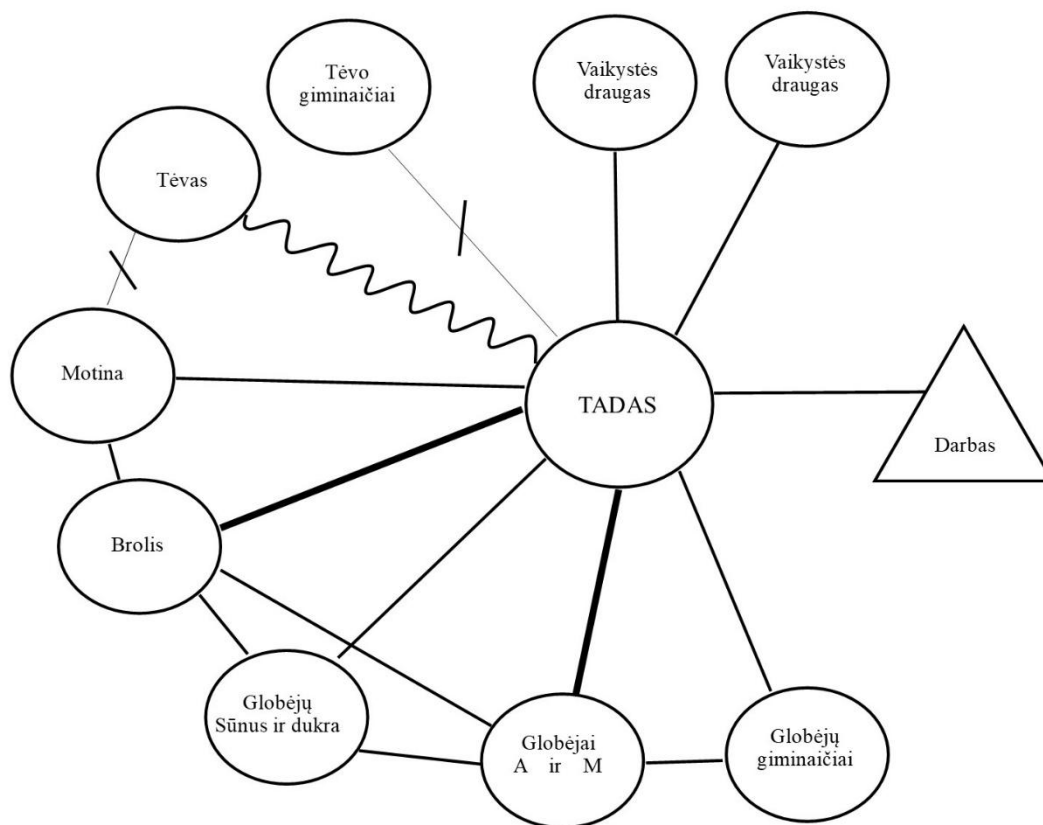
Šio tinklo funkcijos atsiskleidžia analizuojant tai, į ką tyrimo dalyvis kreiptųsi pagalbos skirtingose gyvenimo situacijose. Ligos atveju jis pirmiausia kreiptųsi į brolių, po to į globėją. Emocinės paramos atveju pirmiausia nurodomas brolis, vėliau draugas. Finansinės pagalbos atveju vėl pirmiausia minimas brolis, po to globėja. Tai rodo, kad brolis šio asmens tinkle yra pagrindinis ir dominuojantis asmuo. Jis atlieka kelias funkcijas vienu metu – gali būti emocinės paramos, praktinės pagalbos ir finansinio palaikymo šaltinis.

Globėjos vieta šiame tinkle taip pat svarbi. Ji nėra visose situacijose nurodoma pirmoji, tačiau kartojasi ligos ir finansinės pagalbos atvejais. Tai leidžia manyti, kad globėja išlieka reikšminga kaip pagalbos ir saugumo šaltinis. Draugas labiau siejamas su emocine parama ir laisvalaikiu. Taigi šio asmens tinkle skirtingi žmonės atlieka skirtingas funkcijas, tačiau svarbiausia tai, kad pagalba susitelkia keliuose pagrindiniuose ryšiuose.

Atkreiptinas dėmesys, jog tyrimo dalyvio šeima tarpusavyje susijusi – juos sieja įprasti, normalūs santykiai, taigi galima suprasti, kad asmens šeima, artimiausią aplinką sieja šilti ir gražūs jausmai, nesukeliantys asmeniui emocinių iššūkių – šiame šeimos rate asmuo gauna visapusišką palaikymą, mato saugų, artimą šeimos modelį.

Šio tinklo dinamika rodo, kad šis tinklas yra labiau išlaikomas siauras ir tvirtas negu plečiamas. Pagrindiniai ryšiai atrodo pastovūs, tačiau tinkle nėra naujų žmonių ar platesnių socialinių kontaktų. Tai leidžia manyti, kad tyrimo dalyvis labiau remiasi jau patikrintais santykiais. Išvengiant santykių, kurie gali skaudinti, žėisti ir griauti pasitikėjimą, tokia tinklo struktūra asmenį saugo, bet kartu, ji gali būti pažeidžiama – asmuo lieka prisirišęs prie vos kelių asmenų, atsisako naujų patirčių, taip praleisdamas galimybę pajusti meilę ir priėmimą kituose santykiuose.

Antras šiam tipui priskiriamas atvejis yra pavaizduotas 2 pav.

2 pav. Tado socialinis tinklas

Jo centre taip pat yra pats asmuo, o aplink jį matomi biologinės šeimos, globėjų šeimos, draugų ir darbo ryšiai. Iš pirmo žvilgsnio šis tinklas atrodo platesnis nei pirmojo atvejo, nes jame yra daugiau žmonių ir daugiau skirtingų ryšių grupių, tačiau vertinant, kurie ryšiai su asmeniu yra stipriausi ir kurie realiai atlieka pagalbos funkcijas, matyti, kad tinklo pagrindą vis tiek sudaro keli svarbiausi žmonės.

Šiame tinkle aiškiai dominuoja pirminis tinklas. Jame yra motina, tėvas, brolis, globėjai, globėjų vaikai, globėjų giminaičiai, vaikystės draugai ir tėvo giminaičiai. Antrinis tinklas matomas per darbą, tačiau, kaip ir pirmuoju atveju, jis nėra pagrindinis pagalbos šaltinis. Stipriausi ryšiai asmenį sieja su broliu ir globėjais. Tai rodo, kad šio tyrimo dalyviui artimiausi ryšiai susiję su asmenimis, kurie užtikrina didžiausią prierašumą ir saugumo jausmą – brolis asmenį lydi nuo vaikystės, su juo kartu išgyventos įvairios bendros patirtys, tuo tarpu globėjai tapo žmonėmis, užtikrinusiais saugumą, stabilumą ir prierašumą tada, kai vaikai buvo atskirti nuo biologinės šeimos.

Šio tinklo struktūra yra sudėtingesnė negu pirmojo tinklo. Nors šiame tinkle yra daugiau žmonių, ne visi ryšiai su asmeniu yra palaikantys. Ryšys su tėvu - konfliktiškas, o ryšys su tėvo giminaičiais – nutrūkęs. Motina tinkle yra matoma, tačiau ryšys su ja nėra toks stiprus kaip su broliu

ar globėjais. Pažymėtina, jog tyrimo dalyvio tėvas, kaip ir motina, priklausomi alkoholiui, tačiau motina jau kurį laiką alkoholio nevartoja, priklausomybę gydos, stengiasi atkurti ryšį su vaikais. Tai rodo, kad biologinė šeima socialiniame tinkle egzistuoja, tačiau ne visi jos nariai tampa saugias ar patikimais pagalbos šaltiniais – santykis su priklausomu asmeniu, dažnai konfliktiškas, nes jo elgesys pasireiškia manipuliacijomis, abejingumu bei galimu smurtu, tuo tarpu sveikstantis asmuo, nors ir sprendžia alkoholio vartojimo problemą, yra sugriovęs svarbius ryšius, o juos atkurti tampa sudėtinga, dėl galimai patirto ilgalaikio nepasitikėjimo ir nesaugumo jausmo.

Šio tinklo funkcijos taip pat rodo kelių pagrindinių ryšių svarbą. Ligos atveju Tadas pirmiausia kreiptųsi į brolių, po to į globėją ir globėjų vaikus. Emocinės paramos atveju pirmiausia minimas brolis, po to draugai. Finansinės pagalbos atveju pirmiausia vėl nurodomas brolis, tada globėja ir draugai. Laisvalaikio atveju minimi brolis ir globėjų vaikai, draugai ir globėja. Šis eiliškumas rodo, kad brolis šiame tinkle yra pagrindinis žmogus, į kurį pirmiausia kreipiamasi skirtingose situacijose.

Globėja tyrimo dalyvio tinkle taip pat išlieka svarbi, nes ji minima ligos, finansinės pagalbos ir laisvalaikio situacijose. Draugai šiame tinkle labiau siejami su emocine parama, finansine pagalba ir laisvalaikiu. Tai rodo, kad draugai nėra tik bendravimo ar laiko leidimo žmonės – tam tikrose situacijose jie taip pat gali tapti pagalbos šaltiniu. Vis dėlto pagrindinė parama labiausiai telkiasi ties broliu, globėja ir globėjų vaikais.

Svarbu pastebėti, jog kaip ir pirmajame tinkle, šiuo atveju antrinis paramos tinklas praktiškai neegzistuoja – pastebima tik darbovietė. Verta paminėti, jog šis asmuo, priešingai nei kitas tyrimo dalyvis, mini konfliktiškus santykius su biologiniu tėvu, nutrūkusius ryšius su giminaičiais, bei atsikuriančius santykius su mama, dėl ko šiame gyvenimo etape gali būti reikalinga ir naudinga psichosocialinė pagalba, tačiau pagalbą teikiančios institucijos ir specialistai, į šį atvejį neįsitraukia.

Roko tinklas atskleidžia ne tik jo paties santykius su tinklo dalyviais, tačiau atskleidžia ir jų pačių santykių ypatybes. Santykiai globėjų šeimoje yra normalūs, tačiau santykiai tarp biologinės šeimos – nepastovūs ir konfliktiški. Galima pastebėti, jog ryšys tarp tėvo ir motinos yra nutrūkęs, o tai taip pat gali veikti asmenį, jo savijautą, bendravimo sunkumus, kurie gali kilti dėl lojalumo konflikto.

Šio tinklo dinamika yra nevienoda. Viena vertus, jame yra labai stiprių ryšių, ypač su broliu ir globėjais, kita vertus, jame matomi ir sudėtingi biologinės šeimos ryšiai – konfliktiškas santykis su tėvu, nutrūkęs ryšys su tėvo giminaičiais, silpni ir vis dar atsikuriantys santykiai su motina, todėl šis tinklas nėra toks vientisas kaip pirmasis. Jame yra ir stiprių, ir silpnų, ir konfliktiškų, ir nutrūkusių ryšių. Vis dėlto pagal tai, į ką asmuo realiai kreiptųsi pagalbos, matyti, kad tinklo pagrindą sudaro keli stiprūs ir patikimi ryšiai.

Lyginant 1 pav. ir 2 pav. pavaizduotus socialinius tinklus, galima pastebėti, kad abu jie priklauso tam pačiam siauresnio, stipriais ryšiais paremto tinklo tipui. Abiem atvejais svarbiausias yra pirminis tinklas, o antrinis tinklas netampa pagalbos šaltiniu. Taip pat abiem atvejais pagalba nėra paskirstyta plačiai po visą tinklą – ji telkiasi aplink kelis svarbiausius žmones. Abiem atvejais ypač svarbus tampa brolio ryšys, nes jis kartojasi keliose pagalbos situacijose ir dažnai nurodomas pirmas.

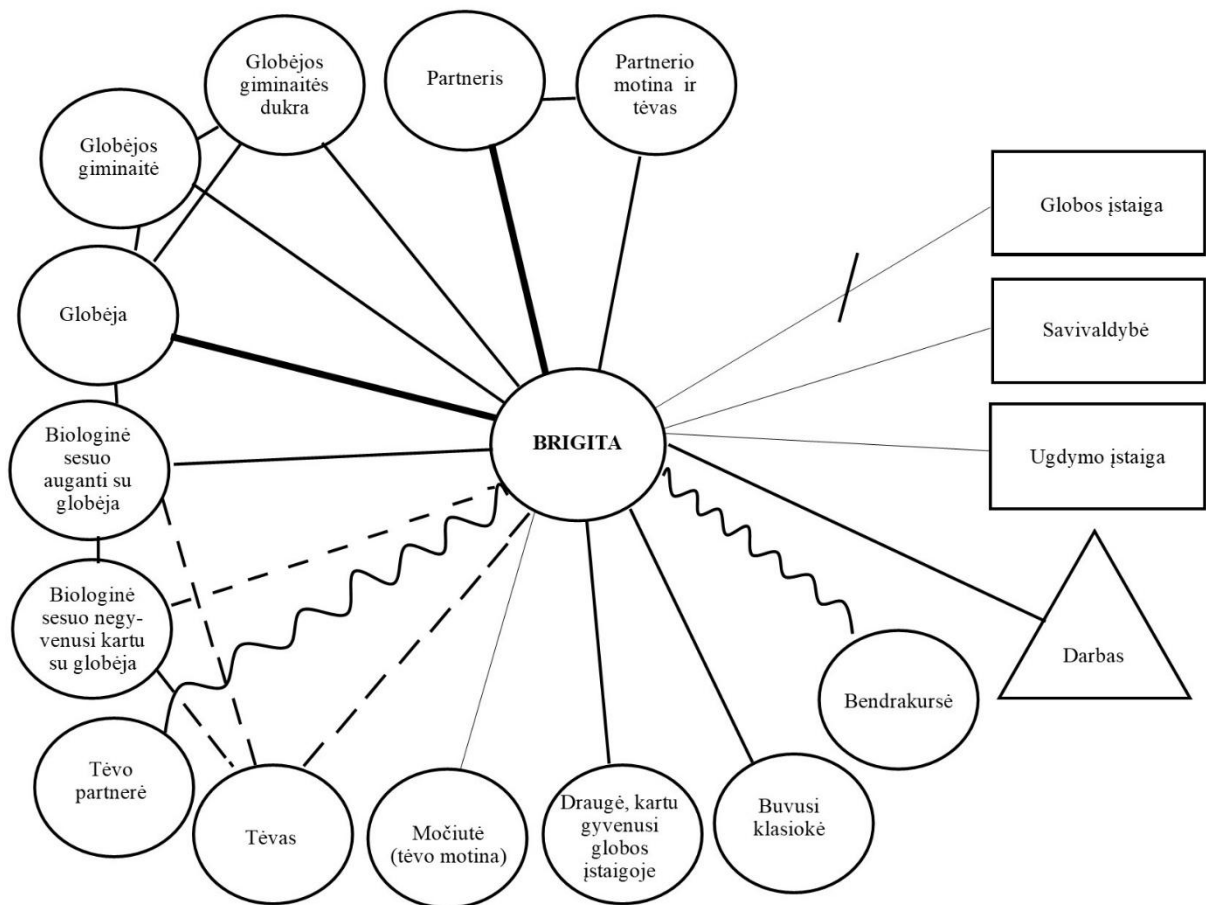
Kita vertus, šie tinklai skiriasi savo struktūra. 1 pav. pavaizduotas tinklas yra siauresnis, aiškesnis ir stabilesnis. Jame mažiau žmonių, mažiau skirtingų ryšių grupių, nematyti konfliktinių ar nutrūkusių santykių. 2 pav. pavaizduotas tinklas yra kiek platesnis ir sudėtingesnis. Jame yra daugiau biologinės šeimos ir globėjų šeimos ryšių, tačiau dalis jų yra problemiški. Todėl šis tinklas atrodo labiau mišrus: jame yra stiprių ryšių, bet kartu išlieka ir santykių įtampas.

Apibendrinant galima teigti, kad siauresnis, tačiau stipriais ryšiais paremtas socialinis tinklas pasižymi nedideliu pagrindinių narių skaičiumi ir stipriais ryšiais su keliais artimais žmonėmis. Šiuose tinkluose svarbiausi tampa broliai / seserys, globėjai, globėjų šeimos nariai ar artimi draugai. Toks tinklas gali suteikti saugumo, emocinio palaikymo ir priklausymo jausmą. Vis dėlto jis taip pat išlieka gana uždaras ir priklausoma nuo kelių pagrindinių žmonių, o tai gali lemti ankstesniuose santykiuose su tėvais patirtas nusivylimas, nepasitikėjimas bei nesaugumo jausmas. Analizuojant tokį tinklą svarbu matyti ne tik tai, kiek žmonių yra šalia asmens, bet ir tai, kurie iš jų iš tikrųjų tampa svarbiausiais pagalbos ir palaikymo šaltiniais. Pastebima, jog nepaisant sudėtingų santykių su biologine šeima, asmuo sugeba užmegzti tvirtus, pasitikėjimu ir artumu grįstus santykius, kurie ateityje tampa atrama sunkiose gyvenimo situacijose.

3.2.2. Kintančiais ryšiais pasižymintis, platus socialinis tinklas

Kitas tyrimo metu išryškėjęs socialinio tinklo tipas – platesnis, tačiau fragmentiškesnis ir labiau kintantis tinklas. Šiam tipui priskiriami tie atvejai, kuriuose tyrimo dalyviai turėjo gyvenimo globos institucijoje patirtį, o vėliau gyveno globėjų šeimoje. Šių asmenų socialiniuose tinkluose matoma daugiau žmonių ir daugiau skirtingų ryšių grupių: biologinė šeima, globėjų šeima, partneris, partnerio šeima, draugai, darbo ar ugdymo aplinka, pagalbos institucijos. Vis dėlto platesnis tinklas nebūtinai reiškia didesnę saugumą. Kai kurie ryšiai yra stiprūs ir palaikantys, tačiau kiti – silpni, nutrūkę, konfliktiški arba nepastovūs.

Vienas iš šiam tipui priskiriamų tinklų pavaizduotas 3 pav.

3 pav. Brigitos socialinis tinklas

Šios tyrimo dalyvės tinklo centre yra pati Brigita, o aplink jį matoma gana daug skirtingų ryšių. Tinkle yra globėja, globėjos giminaitė, globėjos giminaitės dukra, partneris, partnerio tėvai, biologinės seserys, tėvas, tėvo partnerė, močiutė, draugė, su kuria kartu gyventa globos įstaigoje, buvusi klasiokė, bendrakursė, darbo aplinka, ugdymo įstaiga, savivaldybė ir globos įstaiga. Svarbu paminėti, jog tinkle atsidūrė ne visi tyrimo dalyvės paminėti asmenys, buvo minima daugiau asmenų, nesusijusių su šeima, tačiau jie į tinklą nebuvo įtraukti, paliekant tik esminius ryšius, tuos, kurie buvo aptarti daugiausia, ne tik paminėti. Nepaisant to, ryšiai su tinkle neįtrauktais asmenimis taip pat būna silpni / nepastovūs ir kintantys.

Žiūrint į ryšių stiprumą matyti, kad ne visi šie žmonės yra vienodai svarbūs. Šiame tinkle stipriausi ryšiai asmenį sieja su globėja ir partneriu. Tai leidžia manyti, kad pagrindinę emocinę ir kasdienę atramą sudaro ne visas platus tinklas, bet keli artimiausi žmonės. Globėja šiame tinkle atrodo kaip vienas svarbiausių saugumo ir pastovumo šaltinių, o partneris – kaip reikšmingas suaugusio žmogaus gyvenimo ryšys.

Šio tinklo struktūra yra sudėtinga, nes jame susitinka keli skirtingi gyvenimo etapai. Socialiniame tinkle matomi globos patirties ryšiai: globėja, globėjos giminaičiai, biologinė sesuo,

auganti su globėja, draugė, su kuria kartu gyventa globos įstaigoje, ir pati globos įstaiga. Galima pastebėti, kad kita ryšių dalis atsiranda jau suaugusio žmogaus gyvenime: partneris, partnerio tėvai, darbas, ugdymo įstaiga, bendrakursė. Tai rodo, kad asmens tinklas nėra susiformavęs tik vienoje aplinkoje. Jis sudarytas iš kelių skirtingų patirčių, kurios ne visada tarpusavyje susijungia į vientisą saugų tinklą.

Svarbu pastebėti, kad šiame tinkle yra ne tik stiprių, bet ir sudėtingų ryšių. Ryšys su bendrakurse pažymėtas kaip konfliktiškas. Ryšiai su kai kuriais biologinės šeimos nariais atrodo silpnesni arba nepastovūs. Taip pat matomas ryšys su globos įstaiga, tačiau jis nėra palaikantis – jis labiau žymi buvusią institucinę patirtį, o ne dabartinį saugų pagalbos šaltinį. Tai rodo, kad platesnis tinklas nebūtinai reiškia, jog asmuo turi daugiau patikimos paramos.

Šio tinklo funkcijos atsiskleidžia analizuojant pasidalintą patirtį, į ką asmuo kreiptųsi skirtingose gyvenimo situacijose. Ligos atveju pirmiausia minimas partneris, po jo globėja ir kiti artimieji. Emocinės paramos atveju pirmiausia nurodoma globėja, vėliau partneris ir draugės. Finansinės pagalbos atveju pirmiausia minima globėja, po jos partneris. Laisvalaikio situacijoje nurodomas partneris. Tai rodo, kad nors tinkle yra daug žmonių, pagalba daugiausia telkiasi aplink du pagrindinius asmenis – globėją ir partnerį.

Globėjos vieta šiame tinkle yra labai svarbi, nes ji kartojasi beveik visose pagalbos situacijose. Ji tampa ne tik žmogumi iš praeities globos laikotarpio, bet ir dabartiniu pagalbos bei emocinio palaikymo šaltiniu. Partneris taip pat užima labai reikšmingą vietą, ypač ligos ir laisvalaikio situacijose. Tai leidžia manyti, kad tyrimo dalyvės tinkle svarbiausi tampa tie ryšiai, kurie suteikia kasdienį artumą, saugumą ir pasitikėjimą.

Tuo tarpu kiti tinklo nariai atlieka mažesnę arba labiau epizodinę vaidmenį. Draugės minimos emocinės paramos kontekste, tačiau jos nėra pagrindinis pagalbos šaltinis visose situacijose. Tai lemia sunkumas pasitikėti asmenimis, kurie nėra „užsitarnavę“ pakankamo saugumo ir stabilumo jausmo santykyje, taip pat tokį požiūrį formuoja ankstesnės draugysčių patirtys, kada pasitikėjimas buvo sugriautas. Biologinės šeimos ryšiai šiame tinkle taip pat nėra saugūs ir tvirti. To priežastys taip pat susijusios su problemomis šeimoje – tėvo priklausomybė alkoholiui, sesers, negyvenusios kartu su globėja, skaudinantis bei atstumiantis elgesys, giminaičių negebėjimas ar nenoras prisidėti prie Brigitos gerovės. Tai leidžia pastebėti, kad biologinė šeima gali išlikti kaip svarbi asmens istorijos dalis ir egzistuoti asmens artimoje aplinkoje, tačiau nebūtinai tampa realiu palaikymo, paramos, emocinių poreikių patenkinimo šaltiniu dabartiniame gyvenime.

Šio tinklo dinamika rodo tam tikrą santykių kintamumą. Viena vertus, asmuo turi kelis stiprius ryšius, ypač su globėja ir partneriu, kita vertus, tinkle yra silpnesnių, konfliktiškų ar mažiau aiškių ryšių. Todėl šis tinklas nėra vientisas – jis platus, bet nevienodai tvirtas. Galima manyti, kad

žmogui svarbu išlaikyti ryšius su keliais patikimais žmonėmis, tačiau platesnė socialinė aplinka nėra vienodai saugi.

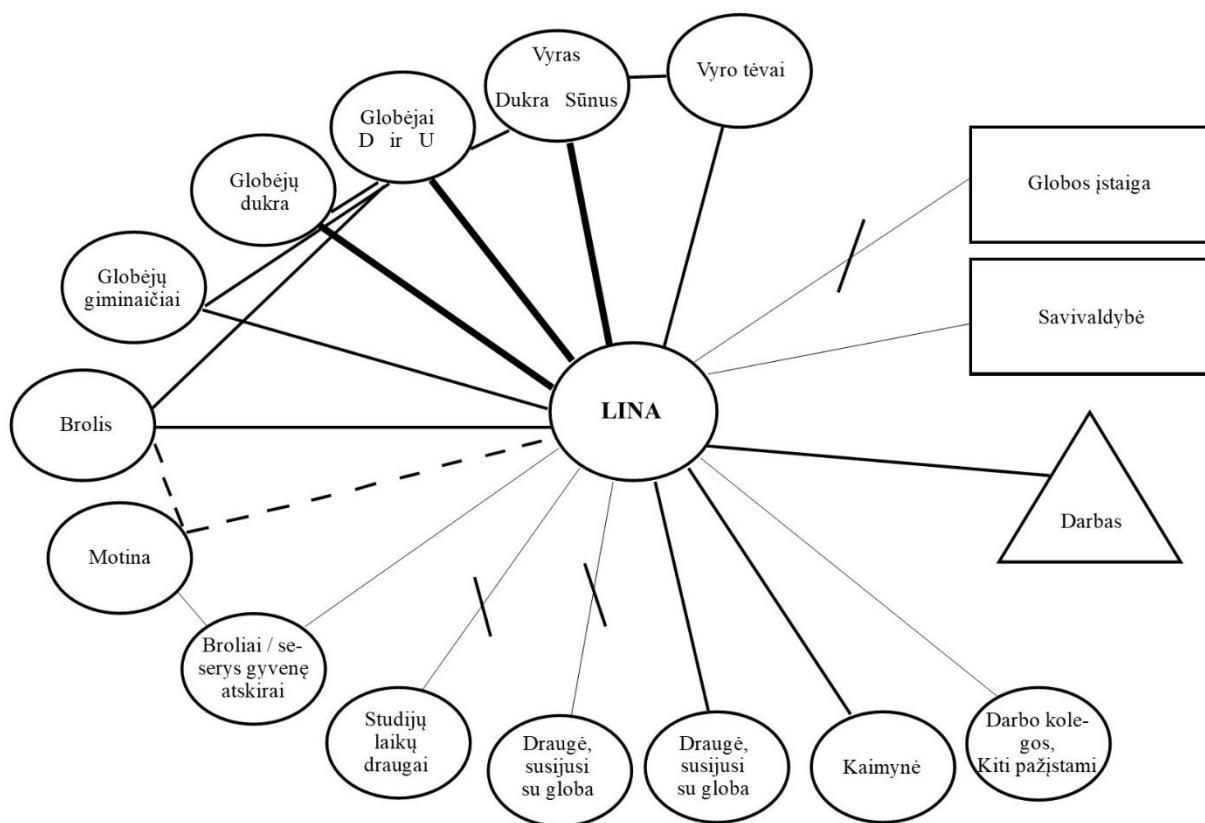
Šis tinklas taip pat atskleidžia ne tik paties asmens ryšius su tinklo dalyviais, bet ir tam tikrus santykius tarp pačių tinklo narių. Matyti, kad kai kurie globėjų šeimos nariai yra susiję tarpusavyje, taip pat yra ryšių tarp biologinės šeimos narių. Tokie tarpusavio santykiai svarbūs, nes jie gali veikti ir patį asmenį. Pavyzdžiui, jei tam tikroje tinklo dalyje santykiai yra nepastovūs ar konfliktiški, žmogus gali jausti įtampą, net jei konfliktas nėra tiesiogiai nukreiptas į jį, todėl socialinio tinklo analizėje svarbu matyti ne tik ryšį tarp asmens ir kiekvieno tinklo nario, bet ir bendrą santykių lauką, kuriame žmogus gyvena. Šiuo atveju galima nujausti, kad tyrimo dalyvė jaučia saugumą būdama globėjos šeimoje, kur vyrauja geri, stabilūs santykiai, tačiau patiria emocinius sunkumus atsigręždama į biologinę šeimą, kurioje įtampa tvyro tarp sesių, tėvo bei jo partnerės.

Taip pat svarbu pastebėti, jog šiame socialiniame tinkle atsiranda antrinio tinklo parama. Nors paramos ryšys tarp asmens ir ugdymo įstaigos bei savivaldybės silpnas, suvokiama, jog palaikymas iš šių įstaigų vis tiek yra. Tyrimo dalyvė teigė, jog ugdymo įstaigoje specifinės paramos negauna, tačiau pastebėta, jog patiriant sunkumus kurti naujus santykius, ugdymo įstaiga bei darbas gali veikti kaip užimtumas, taip pat erdvė kurti ryšius, bendrauti, tuo pačiu mažinant vienišumo jausmą.

Savivaldybė, šiuo atveju, veikė kaip įstaiga, suteikianti materialinę stabilumą, užtikrinant galimybę gauti būsto nuomos kompensaciją, paramą komunalinėms išlaidoms, galimybę stoti į eilę dėl socialinio būsto, taip pat gauti finansinę paramą sunkumų metu. Tyrimo dalyvė mini, jog tokios paslaugos ypač svarbios pradedant savarankišką gyvenimą.

Pažymėtina, jog kalbant apie globos patirtį, globos įstaiga nebuvo minima kaip paramos šaltinis, priešingai, iš atsiminimų gyvenant įstaigoje, daugiau buvo įvardijamas patirtas nesaugumas, rūpesčio ir meilės trūkumas, todėl teiraujantis, ar toje įstaigoje yra specialistų, į kuriuos Brigita galėtų kreiptis, pažymėta, jog santykiai su šia įstaiga yra nutrūkę, ir specialistų, kurių parama galėtų būti naudinga – nėra.

Antras šiam tipui priskiriamas atvejis pavaizduotas 4 pav.

4 pav. Linos socialinis tinklas

Šios tyrimo dalyvės tinklas taip pat yra platus. Jo centre yra Lina, o aplink jį matomi globėjai, globėjų dukra, globėjų giminaičiai, brolis, motina, atskirai gyvenę broliai ir seserys, vyras, vaikai, vyro tėvai, draugės, susijusios su globos patirtimi, kaimynė, darbo kolegos, kiti pažįstami, darbas, savivaldybė ir globos įstaiga. Šiame tinkle matyti daug skirtingų ryšių grupių, tačiau svarbu pažymėti, jog jame taip pat nebuvo įtraukti keli minėti asmenys, susiję su naujai atsirandančiomis draugystėmis, kurios taip pat nepasižymi stipriais, ilgalaikiais santykiais.

Šiame tinkle aiškiai dominuoja pirminis tinklas, tačiau antrinis tinklas yra labiau matomas negu ankstesniuose siauro tinklo atvejuose. Vis dėlto pagal ryšių stiprumą ir pagalbos situacijas matyti, kad svarbiausi išlieka keli artimiausi pirminio tinklo nariai. Stipriausi ryšiai šiame tinkle asmenį sieja su vyru, vaikais, globėjais ir globėjų dukra. Tai rodo, kad dabartinė šeima ir globėjų šeima yra svarbiausios šio asmens socialinio tinklo dalys. Vyras ir vaikai žymi jau suaugusio žmogaus sukurtą šeimą, o globėjai ir globėjų dukra – ilgalaikį ryšį, susiformavusį po globos patirties. Todėl galima matyti, kad šiame tinkle saugiausia ir stipriausia dalis yra susijusi su žmonėmis, kurie suteikė arba suteikia priklausymo šeimai jausmą.

Šio tinklo struktūra yra plati, bet taip pat nevienoda. Greta stiprių ryšių yra silpnesnių ar nutrūkusių ryšių. Ryšys su motina pažymėtas kaip nepastovus, ryšys su globos įstaiga – nutrūkęs.

Kai kurie draugystės ryšiai, susiję su globos patirtimi ar studijų laikotarpiu, taip pat nutrūkę. Tinkle matomi nutrūkę ar nepastovūs ryšiai gali reikšti patirtas išdavystes, nesaugumo jausmą, pasitikėjimo santykyje nebuvimą. Kitaip tariant, santykiai, kuriuose buvo patirtas nestabilumas buvo nutraukti, arba palaikomi per atsargumą.

Šio tinklo funkcijos atsiskleidė interviu metu. Ligos atveju pirmiausia minimas partneris, po to partnerio tėvai, globėja ir sesuo. Emocinės paramos atveju pirmiausia nurodoma globėja, po jos sesuo. Finansinės paramos atveju minimas partneris. Laisvalaikio situacijoje nurodomas partneris, globėja ir draugai. Tai rodo, kad šio asmens tinkle svarbiausios funkcijos pasiskirsto tarp kelių artimų žmonių: partnerio, globėjos ir sesers.

Partneris šiame tinkle yra labai svarbus kasdienės pagalbos ir saugumo šaltinis. Jis minimas ligos, finansinės paramos ir laisvalaikio situacijose. Globėja ypač svarbi emocinės paramos ir laisvalaikio kontekste, taip pat gali būti reikšminga ligos atveju. Sesuo atsiranda kaip emocinės ir praktinės pagalbos šaltinis. Draugai labiau siejami su laisvalaikiu. Tai leidžia manyti, kad skirtingi tinklo nariai atlieka skirtingas funkcijas, tačiau pagalbos šaltiniai nėra išsidėstę po visą platų tinklą – jie susitelkia keliuose svarbiausiuose ryšiuose.

Šiame tinkle antrinis tinklas taip pat netampa pagrindiniu emocinės paramos šaltiniu. Darbas atrodo svarbus kaip suaugusio žmogaus gyvenimo erdvė, kurioje gali būti kolegų ar pažįstamų, tačiau pagrindinė pagalba vis tiek ateina iš artimų žmonių. Savivaldybė ir globos įstaiga tinkle matomos, bet jų ryšiai nėra stiprūs. Tai leidžia manyti, kad formalios institucijos gali būti svarbios tam tikrais gyvenimo etapais, tačiau jos ne visada tampa saugiu ir tęstiniu palaikymo tinklu.

Šio tinklo dinamika taip pat rodo platesnio tinklo trapumą. Viena vertus, asmuo turi stiprius ryšius su vyru, vaikais, globėjais ir globėjų dukra. Tuo pačiu, tinkle išlieka nepastovus ryšys su motina, nutrūkęs ryšys su globos įstaiga ir silpnesni ryšiai su platesne aplinka. Todėl šis tinklas yra platus, bet ne visi jo ryšiai veikia kaip parama. Dalis ryšių yra svarbus kaip gyvenimo istorijos dalis, tačiau ne kaip realūs pagalbos šaltiniai.

Šis tinklas taip pat atskleidžia kitų tinklo narių tarpusavio santykius. Matyti, kad yra ryšių tarp vyro ir vaikų, tarp vyro ir jo tėvų, tarp globėjų, jų dukros ir giminaičių, tarp motinos ir jos vaikų. Tai svarbu, nes žmogus nėra atskirtas nuo šių santykių. Kai tinklo nariai palaiko ryšius tarpusavyje, asmeniui gali būti lengviau patirti bendrumą ir priklausymą, tačiau šiuo atveju kai kurie ryšiai yra silpni ar nutrūkę, tai gali kurti atskirtas tinklo dalis. Tokiu atveju socialinis tinklas tampa ne vienu vientisu ratu, o keliomis atskiromis santykių grupėmis.

Lyginant 3 pav. ir 4 pav. socialinius tinklus, galima pastebėti, kad abu jie priklauso platesnio, bet kintančiais santykiais pasižyminčio tinklo tipui. Abiem atvejais tinkluose yra daugiau žmonių ir daugiau skirtingų ryšių grupių negu siauresnio tinklo atvejuose. Juose matoma ir biologinė šeima, ir

globėjų šeima, ir partnerio ar sutuoktinio šeima, ir draugai, ir antrinio tinklo elementai. Vis dėlto abiem atvejais reali pagalba telkiasi ne visame plačiame tinkle, o keliuose svarbiausiuose ryšiuose.

Šie tinklai turi ir skirtumų. 3 pav. pavaizduotame tinkle ryškiausi tampa globėjos ir partnerio ryšiai, o šiame tinkle stipriausia dalis yra dabartinė asmens šeima ir globėjų šeima – vyras, vaikai, globėjai, globėjų dukra. Todėl šis tinklas atrodo kiek labiau sutelktas aplink dabartinius artimus santykius, nors jame taip pat išlieka nepastovių ir silpnesnių ryšių.

Abu atvejai rodo, kad platesnis socialinis tinklas nebūtinai reiškia tvirtesnę palaikymą. Žmonių jame daugiau, tačiau dalis ryšių yra silpni, nutrūkę, konfliktiški ar mažai reikšmingi pagalbos situacijose. Todėl svarbiausia tampa ne tinklo dydis, bet tai, kurie ryšiai yra patikimi, kuria saugumą ir stabilumą, suteikia pasitikėjimą ir meilę – jie tampa tais ryšiais, kurie suteikia užtikrintumo kiekvienoje gyvenimo situacijoje.

Apibendrinant galima teigti, kad platesnis, tačiau dažnai kintantis socialinis tinklas pasižymi didesniu narių skaičiumi, skirtingu gyvenimo etapų ryšiais ir nevienodu jų stiprumu. Šiuose tinkluose matoma daugiau biologinės šeimos, globėjų šeimos, partnerio šeimos, draugų ir institucijų ryšių, tačiau ne visi jie tampa realiais pagalbos šaltiniais. Dalis ryšių suteikia saugumą ir palaikymą, o kita dalis išlieka silpna, nutrūkusi ar nepastovi. Todėl šio tipo tinkluose matomas didesnis socialinis laukas, bet kartu ir didesnis santykių trapumas.

3.2.3. Bendri globėjų šeimoje augusių asmenų socialinių tinklų bruožai

Svarbu pažymėti, kad pateikti socialiniai tinklai atspindi bendrą asmenų kasdienybėje egzistuojančių santykių vaizdą, tačiau socialinis tinklas nėra statiškas, jis yra dinamiškas ir nuolat kintantis, priklausantis nuo įvairių gyvenimo aplinkybių, patiriamų sunkumų, naujų gyvenimo etapų ar pasikeitusių santykių. Skirtingais gyvenimo laikotarpiais vieni ryšiai gali sustiprėti, kiti susilpnėti ar nutrūkti, taip pat gali atsirasti naujų asmenų, kurie tampa svarbia žmogaus gyvenimo dalimi. Dėl šios priežasties svarbu šį tinklą suprasti ne kaip pastovią struktūrą, o kaip gyvą ir nuolat besikeičiančią sistemą.

Aptarus siauresnį, stipriais ryšiais paremtą socialinį tinklą ir platesnį, tačiau mažiau pastoviais santykiais pasižymintį tinklą, galima pastebėti ir bendrus šių tinklų bruožus. Nors tyrimo dalyvių socialiniai tinklai skiriasi savo dydžiu, ryšių skaičiumi ir santykių pastovumu, juose kartojasi kelios panašios tendencijos. Visų pirma, beveik visuose tinkluose išryškėja dviejų šeimų buvimas – biologinės šeimos ir globėjų šeimos. Šios dvi šeimos asmens gyvenime užima nevienodą vietą, tačiau abi vienaip ar kitaip tampa socialinio tinklo dalimi.

Biologinė šeima tyrimo dalyvių tinkluose dažnai yra matoma, tačiau jos ryšiai ne visada yra stiprūs ar palaikantys. Vienais atvejais biologinės šeimos nariai apskritai neatsiranda tinkle, nes

asmuo jų nepažįsta arba ryšiai yra nutrūkę, kitais atvejais biologinė šeima yra įtraukta į tinklą, tačiau santykiai su ja būna silpni, nepastovūs, konfliktiški arba emociškai sudėtingi. Tai rodo, kad biologinė šeima išlieka svarbi kaip žmogaus kilmės ir gyvenimo istorijos dalis, bet ne visada tampa realiu pagalbos ar saugumo šaltiniu.

Tuo tarpu globėjų šeima daugelyje tinklų užima stipresnę ir aiškesnę vietą. Tyrimo dalyvių patirtys rodo, kad globėjai dažnai išlieka svarbūs ir pasibaigus formaliam globos laikotarpiui. Nors teisiškai globa baigiasi sulaukus pilnametystės, tyrimo dalyvių socialiniuose tinkluose globėjai ir toliau matomi kaip artimi, palaikantys ir pagalbą teikiantys žmonės. Tai leidžia manyti, kad globėjų šeimos reikšmę lemia patirtas saugumas, prierašumas bei priklausymo jausmas.

Kita svarbi bendra tendencija – šeimos samprata tyrimo dalyvių tinkluose yra platesnė nei vien biologiniai ryšiai. Socialiniuose tinkluose svarbią vietą užima ne tik biologiniai tėvai, broliai ar seserys, bet ir globėjai, globėjų vaikai, globėjų giminaičiai, partneriai, partnerių tėvai, vaikai. Kai kuriais atvejais būtent šie ne biologiniai arba vėliau gyvenime atsiradę ryšiai tampa pagrindiniais pagalbos ir palaikymo šaltiniais. Tai rodo, kad šeimos ryšio svarbą lemia ne vien giminytė, bet ir santykio kokybė, pastovumas bei emocinė reikšmė žmogui.

Taip pat matyti, kad partnerio ar sutuoktinio vaidmuo gali tapti labai reikšmingas. Partneris dažnai atsiranda jau vėlesniame gyvenimo etape, tačiau tyrimo dalyvėms jis tampa vienu pagrindinių kasdienės pagalbos, emocinio saugumo ar laisvalaikio ryšių. Kartu su partneriu į socialinį tinklą gali patekti ir partnerio šeima. Tai ypač svarbu, nes globos patirtį turinčiam asmeniui partnerio šeima gali tapti dar viena priklausymo ir priėmimo erdve. Vis dėlto partnerio ryšys ne visų dalyvių tinkluose yra vienodai matomas – pastebima, jog partneris atsiranda moteriškos lyties tyrimo dalyvių socialiniuose tinkluose, tuo tarpu vyriškos lyties tyrimo dalyviai partnerių neįvardijo.

Dar vienas bendras bruožas – draugysčių įvairovė. Tyrimo dalyvių tinkluose matomi vaikystės draugai, draugai iš mokyklos ar studijų, draugai, susiję su globos patirtimi, taip pat draugystės, atsiradusios jau suaugus. Tai rodo, kad draugai į socialinį tinklą patenka iš skirtingų gyvenimo etapų. Vis dėlto jų funkcijos ir reikšmingumas asmenims nėra vienodi. Vieni draugai labiau siejami su emocine parama, kiti – su laisvalaikiu ar bendromis patirtimis, o kai kurie ryšiai išlieka silpnesni arba epizodiniai, todėl draugai gali būti svarbi socialinio tinklo dalis, bet ne visada tampa pagrindiniu pagalbos šaltiniu. Pastebima, jog draugai, atsiradę nuo vaikystės, taip pat turintys panašią globos patirtį, dažnai įvardijami kaip svarbūs, reikšmingi žmonės, tuo tarpu naujai kuriami ryšiai dažnai pasižymi nestabilumu, nesaugumu, išdavystėmis ir santykių nutrūkimu. Pastebima, jog globėjų šeimoje augę asmenys labiau pasitiki ilgalaikėmis, anksti ar bendra patirtimi formavusiomis

draugystėmis, tuo tarpu naujų draugysčių vengia, arba kuria jas nesėkmingai. To priežastis gali būti nesaugaus vaikystės santykio, atskyrimo nuo šeimos, prieraišumo problemų pasekmės.

Aptartuose tinkluose taip pat matyti, kad antrinis tinklas dažniausiai nėra pagrindinis pagalbos šaltinis. Darbas, ugdymo įstaiga, savivaldybė ar globos įstaiga kai kuriuose tinkluose yra matomi, tačiau jie retai tampa svarbiausiais emocinės ar praktinės paramos ryšiais. Dažniau tyrimo dalyviai remiasi pirminiu tinklu – globėjais, broliais, seserimis, partneriais ar artimais draugais. Tai leidžia manyti, kad formali pagalbos sistema tyrimo dalyvių gyvenime gali būti svarbi tam tikrais etapais, tačiau suaugus ji dažnai lieka labiau kaip egzistuojantis, bet ne pagrindinis pagalbos šaltinis.

Svarbu ir tai, kad net platesniuose tinkluose pagalba nėra paskirstyta po visus ryšius. Tiek siauresniuose, tiek platesniuose tinkluose matyti, kad reali parama dažniausiai telkiasi aplink kelis pagrindinius žmones. Kai kuriems tyrimo dalyviams tai yra brolis, globėja ar globėjai, kitiems – partneris, sesuo, vaikai ar artimi draugai. Tai reiškia, kad tinklo dydis savaime neparodo, kiek žmogus iš tikrųjų turi paramos. Platesnis tinklas gali turėti daugiau žmonių, bet dalis jų gali būti silpni, nutrūkę ar mažai reikšmingi pagalbos situacijose.

Dar vienas bendras bruožas – santykių trapumas. Net tada, kai tinkle yra stiprių ryšių, kartu matyti ir atsargumas, nepasitikėjimas ar baimė kurti naujus santykius. Vieni tyrimo dalyviai turi siauresnį tinklą ir labiau remiasi keliais „patikrintais“ žmonėmis, kiti turi platesnį tinklą, tačiau jame daugiau nepastovių, silpnų ar konfliktiškų ryšių. Nepaisant to, galima pastebėti ir šių žmonių norą patirti, turėti ir saugoti stabilų, artimą santykį. Net patyrus nesaugų ir smurtinį santykį, šie asmenys geba sukurti ryšį, kuris yra pastovus ir šiltas, o tai galimai lemia globėjų gebėjimas atliepti emociškai sužeisto vaiko poreikius.

Apibendrinant galima teigti, kad globėjų šeimoje augusių asmenų socialiniuose tinkluose kartojasi keli bendri bruožai: dviejų šeimų buvimas, stipresnė globėjų šeimos reikšmė, platesnė šeimos samprata, partnerio ir draugų svarba, ribotas antrinio tinklo vaidmuo ir santykių trapumas. Šie bruožai rodo, kad socialinis tinklas nėra tik žmonių skaičius. Svarbiausia tampa tai, kokie ryšiai yra stiprūs, kurie žmonės iš tikrųjų tampa pagalbos šaltiniais ir kaip ankstesnės globos patirtys veikia asmens gebėjimą pasitikėti kitais bei kurti naujus santykius.

3.3. Globėjų šeimoje augusių asmenų turimų santykių ypatumai

3.3.1. Santykių su biologine šeima ypatumai

Tyrimo dalyvių pasakojimuose santykis su biologine šeima atsiskleidžia kaip viena jautriausių socialinio tinklo dalių. Šis santykis nėra vienareikšmis – vienais atvejais jis nutrūkęs, kitais išlikęs tik fragmentiškai, dar kitais bandomas atkurti ar palaikyti. Biologinė šeima tyrimo dalyviams dažnai

nėra pagrindinis kasdienės pagalbos ar saugumo šaltinis, tačiau ji išlieka svarbi kaip gyvenimo pradžios, kilmės, tapatumo ar neatsakytų klausimų vieta. Net ir tada, kai realaus santykio nėra, jo nebuvimas vis tiek yra reikšmingas.

Kalbant apie santykį su biologiniais tėvais, tyrimo dalyvių pasakojimuose dažnai išryškėja nutrūkimas arba didelis nepastovumas. Kai kurie dalyviai biologinių tėvų visai nepažinojo, kiti jų gyvenime dalyvavo labai mažai arba santykis nutrūko po globos nustatymo. Viena tyrimo dalyvė apie biologinę motiną pasakojo: „visiškai nutrūko, jis nutrūko, sakykim, kai pasiėmė ilgalaikę globą, daugiau iš jos nieko nesu girdėjęs“ (Aušra). Ši citata rodo ne tik faktinį ryšio nebuvimą, bet ir tai, kad tėvų pasitraukimas iš vaiko gyvenimo gali palikti tuščią vietą, kuri vėliau išlieka žmogaus gyvenimo istorijoje. Vis dėlto svarbu pastebėti, kad nutrūkęs santykis nebūtinai reiškia visišką abejingumą. Kai kurių dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia noras suprasti savo istoriją, net jeigu nėra noro kurti artimą santykį su biologiniais tėvais: „Šiaip norėčiau pabendrauti su biologine motina, kad suprasti kodėl taip įvyko, bet nemanau, kad net jeigu būtų galimybė, vystyčiau tolimesnius santykius, tiesiog norėčiau kažkokio apibendrinimo ar užbaigimo“ (Aušra). Ši mintis svarbi, nes parodo, kad kartais žmogui reikia ne santykio tęsinio, bet vidinio užbaigimo. Yra noras suprasti, kas įvyko, kodėl vaikas buvo paliktas, kodėl nebuvo pasirinktas ar kodėl jo gyvenimas susiklostė būtent taip. Tai susiję ne tik su santykiu su tėvais, bet ir su žmogaus santykiu su pačiu savimi.

Kituose pasakojimuose matyti, kad santykis su biologiniais tėvais gali būti palaikomas, tačiau jis lieka trapus ir priklausomas nuo tėvų gyvenimo būdo, priklausomybių ar gebėjimo būti sąmoningiems. Vienas dalyvis kalbėdamas apie tėvą sakė, kad nebendruoja su juo tuomet, kai jis yra neblaivus, nes tokie skambučiai dažniausiai susiję su pinigų ar kitos pagalbos prašymu: „Mes <...> jau visiškai įpratome, kad jeigu girtas skambina, tai visada reikia pagalbos iš vaikų, o kai vaikams reikia pagalbos – tai nei su vienu nesusisieksim“ (Tadas). Šioje citatoje atsiskleidžia labai skausmingas santykių apsisvertimas. Vaikas, kuris pats turėjo būti globojamas, vėliau tampa žmogumi, iš kurio tėvas tikisi pagalbos. Tokia patirtis gali kelti ne tik nusivylimą, bet ir nuovargį, pyktį bei poreikį saugoti save nuo santykio, kuris daugiau ima negu duoda.

Kartu matyti, kad kai kuriais atvejais santykis su biologiniais tėvais gali atsikurti arba bent iš dalies keistis. Vienas tyrimo dalyvis pasakojo apie pagerėjusį santykį su mama, kuri nebevartoja alkoholio, pati stengiasi palaikyti ryšį, rašo, kviečia į svečius. Tokios patirtyse atsiranda vilties, tačiau ji nėra besąlygiška. Atkurtas santykis vis tiek lieka pažymėtas ankstesnių išgyvenimų – žmogus gali džiaugtis pokyčiu, bet kartu prisiminti, kas buvo. Tai leidžia suprasti, kad santykio atkūrimas nėra paprastas grįžimas į šeimą. Tai veikiau lėtas mokymasis iš naujo būti santykiyje su žmogumi, kuris anksčiau nebuvo saugus ar pastovus.

Ypač giliai biologinės motinos patirtį reflektuoja viena tyrimo dalyvė, kuri kalba ne tik apie patirtą skausmą, bet ir apie bandymą suprasti motinos gyvenimo aplinkybes. Ji pasakoja apie motinos alkoholio priklausomybę, vienišą motinystę, pagalbos stoką ir kartu pripažįsta, kad jautė iš jos meilę, nors ši meilė ne visada virto gebėjimu pasirūpinti vaikais. Tokia patirtis rodo, kad santykis su biologine šeima gali talpinti labai priešingus jausmus – pyktį ir atleidimą, meilę ir skausmą. Ši dalyvė pasakojo ir apie laukimą, kai motina kurį laiką lankė vaikus, o vėliau dingo: „tikrai nemažiau pusę metų man kiekvienas savaitgalis sukeldavo tokį jausmą, kad nu tikrai atvyks <...> ir vat neatsimenu to momento tikrai, kada nustojau laukti, kada buvo tas pirmas savaitgalis kada dingo viltis“ (Lina). Ši citata labai jautriai atskleidžia, kad santykis kartais nutrūksta ne vienu įvykiu, o per ilgą laukimą. Vaikui netektis gali vykti tyliai ir lėtai – per kiekvieną neatvykimą, per kiekvieną neišsipildžiusį pažadą, per viltį, kuri ilgai bandė išlikti, tačiau palaipsniui nyko.

Santykis su kitais biologiniais giminaičiais taip pat dažnai atsiskleidžia kaip silpnas, protarpinis arba visai neegzistuojantis. Kai kurie dalyviai savo biologinių giminaičių nepažįsta dėl nežinomos kilmės istorijos, apsigyvenimo pas globėjus ar nutrūkusių šeimos ryšių. Kiti giminaičius žino, tačiau ryšys išlieka labai retas, paviršinis arba paremtas atsitiktiniais susitikimais. Viena tyrimo dalyvė kalbėjo apie platesnės giminės negebėjimą priimti vaikų ir tai, kad nors giminė buvo didelė, niekas neprisiėmė atsakomybės juos auginti. Tokiose patirtyse biologinė giminė tampa ne saugumo tinklu, o dar viena vieta, kurioje vaikas gali pasijusti nepriimtas. Tai ypač jautru, nes giminystės ryšys tarsi žada priklausymą, tačiau realybėje jo gali nebūti.

Dar viena svarbi tema – finansiniai klausimai biologinės šeimos santykiuose. Jie ne kartą atsiskleidžia kaip įtampos ar santykio nutrūkimo priežastis. Viena dalyvė pasakojo, kad pasikreipus į tėvą dėl finansinės pagalbos sulaukė jo sugyventinės kaltinimų, jog tėvas jai reikalingas tik dėl pinigų. Kita dalyvė kalbėjo apie seserį, su kuria santykis atrodo paremtas nauda: „Net nepasakyčiau, kad mes sesės esam, nes jai manęs reikia <...> kai jai kažko reikia, tiek finansiškai, tiek dėl kitų dalykų“ (Brigita). Tai rodo, kad biologinės šeimos santykiuose pagalba kartais nėra patiriama kaip saugus abipusis palaikymas. Ji gali tapti įtarimų, kaltinimų ar išnaudojimo vieta. Tokie santykiai gali skatinti žmogų atsitraukti, kad nepatirti pakartotinio nusivylimo.

Vis dėlto biologinėje šeimoje broliai ir seserys užima svarbią vietą. Jų ryšiai taip pat nėra vienodi – vienur jie labai artimi, kitur sudėtingi, pilni konfliktų ar įtampos, tačiau dažnai išlieka gyvi. Viena dalyvė apie sesę sakė: „šiek tiek sunkiau sueina santykiai, bet irgi tiek aš ją myliu, tiek ji mane myli“ (Saulė). Ši mintis rodo, kad brolių ir seserų ryšys gali išlikti net tada, kai nėra lengvas. Jame gali būti pykčio ir nesutarimų, tačiau kartu išlieka meilė ir bendros istorijos jausmas. Kiti dalyviai brolius įvardija kaip vienus artimiausių žmonių, su kuriais sieja labai stiprus ryšys.

Galima manyti, kad bendra vaikystės patirtis, ypač patirti sunkumai, gali sukurti ypatingą tarpusavio supratimą.

Labai jautriai atsiskleidžia ir prarastų arba nepažįstamų brolių bei seserų tema. Viena tyrimo dalyvė kalbėjo apie brolių, kuris buvo atskirtas ir pateko į kitą globos sistemą, todėl iki šiol apie jį nieko nežino. Ji sako, kad labai norėtų jį pamatyti ir susipažinti, tačiau dėl įvaikinimo aplinkybių tai beveik neįmanoma. Tokia patirtis parodo, kad biologiniai broliai ir seserys gali būti svarbūs net ir tada, kai realaus santykio nėra. Kartais žmogus ilgisi ne konkretaus pažinto asmens, bet galimybės turėti tą ryšį. Tai yra ne tik santykio, bet ir neišsipildžiusios šeimos patirties klausimas.

Apibendrinant galima teigti, kad santykis su biologine šeima tyrimo dalyvių gyvenime dažnai yra sudėtingas, nevienodas ir emociškai jautrus. Biologiniai tėvai dažnai nėra stabilūs paramos tinklo nariai, tačiau jų reikšmė žmogaus gyvenimo istorijoje išlieka. Santykiai su biologine gimine ne visada suteikia saugumą, o kartais tampa dar vieno atstūmimo ar nusivylimo patirtimi. Vis dėlto biologinė šeima nėra visiškai išnykstanti socialinio tinklo dalis – ji išlieka per klausimus apie kilmę, per norą suprasti savo istoriją, per brolių ir seserų ryšius, per ilgesį ir kartais per atsargius bandymus atkurti santykį.

3.3.2. Santykis su globėjų šeima

Tyrimo dalyvių pasakojimuose santykis su globėjų šeima atsiskleidžia kaip viena stipriausių ir reikšmingiausių socialinio tinklo dalių. Skirtingai nei kalbant apie biologinę šeimą, kur dažniau išryškėjo santykių nutrūkimas, neapibrėžtumas ar bandymas suprasti praeities įvykius, santykyje su globėjų šeima atsiranda saugumo, artumo ir priklausymo jausmas. Pastebima, kad globėjų šeima dalyvių pasakojimuose nėra suvokiama tik kaip laikina gyvenimo vieta ar formalus globos laikotarpis. Ji tampa erdve, kurioje žmogus pradeda jaustis priimtu ir reikalingu.

Vienas ryškiausių aspektų – tyrimo dalyviai globėjus gana natūraliai pradeda įvardyti kaip savo šeimą. Pasakojimuose beveik nebelieka formalaus globėjo vaidmens apibrėžimo, jį pakeičia artimesni šeimos santykius nusakantys žodžiai. Viena dalyvė pasakoja: „aš šitą globėją laikau kaip už mamą, jinai mane kaip dukrą laiko“ (Brigita), kitas dalyvis teigia: „Aš turiu mamą, ji yra mano mama ir aš kažkaip to nesureikšminu kad čia mano patirtis kitokia“ (Rokas). Šiose mintyse atsiskleidžia labai svarbus aspektas – šeimos jausmą šių asmenų gyvenime kuria ne biologinis ryšys, o patirtas artumas ir santykio kokybė. Tai leidžia manyti, kad šeima žmogui tampa ne tuo, su kuo sieja kraujo ryšys, bet tuo, su kuo sieja priklausymo jausmas ir emocinis ryšys.

Tyrimo dalyvių pasakojimuose taip pat matyti, kad globėjai užima daug skirtingų vaidmenų vienu metu. Jie tampa ne tik žmonėmis, kurie suteikė gyvenamąją vietą ar materialinį saugumą, bet ir tais, į kuriuos kreipiamasi ieškant emocinės paramos, patarimo ar nusiramino. Viena dalyvė

pasakoja: „ji man jau kaip daktaras, kaip psichologas, kaip viskas“ (Brigita). Ši patirtis leidžia manyti, kad globėjai tampa ne tik pagalbą teikiančiais suaugusiaisiais, bet ir žmonėmis, šalia kurių galima jaustis saugiai, būti priimtam su savo baimėmis, abejonėmis ar kasdieniais sunkumais. Tokie santykiai leidžia žmogui patirti, kad šalia yra kažkas, į ką galima atsiremti ne tik sudėtingomis akimirkomis, bet ir įprastoje kasdienybėje.

Svarbu pastebėti ir tai, kad santykiai su globėjais nesibaigia kartu su formaliu globos laikotarpiu. Nors teisiniu požiūriu globa dažniausiai baigiasi sulaukus pilnametystės, tyrimo dalyvių pasakojimuose matyti, kad emocinis ryšys išlieka daug ilgiau. Dalyviai pasakoja apie kasdienes skambučius, reguliarius apsilankymus, pagalbos teikimą vieni kitiems ar norą pirmiausia grįžti būtent į globėjų namus. Viena dalyvis pasakoja: „kai grįžtu iš <...> ir pirmiausia su kuo susitinku tai yra globėjai“ (Tadas). Tokios patirtys leidžia suprasti, kad globėjų šeima tampa ilgalaikiu žmogaus gyvenimo pagrindu. Tai nėra santykis, kuris baigiasi kartu su dokumentais ar pilnametyste – priešingai, jis tęsiasi ir tampa natūralia žmogaus gyvenimo dalimi.

Ypač jautriai atsiskleidžia išvykimo iš globėjų namų patirtis. Viena dalyvė pasakoja: „Man išvykti iš globėjos namų buvo žiauriai, baisiai skausminga. Aš atrodo pagaliau radau tą savo lizdą kuriame man taip gera ir šilta <...>“ (Lina). Kitas dalyvis pasakoja: „Išvykus į <...> tik tada supratau kaip trūksta šeimos“ (Tadas). Šiose mintyse atsiskleidžia ne tik prisirišimas prie žmonių, bet ir gilesnis priklausymo jausmas. Atrodo, kad ilgą laiką patyrus netikrumą, pasikeitimus ar gyvenimą skirtingose aplinkose, atsiranda vieta, kuri pagaliau pradeda jaustis kaip namai. Dėl šios priežasties išėjimas iš jos gali būti išgyvenamas ne kaip natūralus gyvenimo etapas, o kaip dar vienas jautrus atsiskyrimo procesas.

Dar vienas svarbus aspektas – tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiranda ne tik globėjai, bet ir visa jų šeimos sistema. Į socialinį tinklą įtraukiami globėjų vaikai, broliai, seserys, anūakai, kiti artimieji. Įdomu tai, kad šie žmonės dažniausiai nėra įvardijami kaip „globėjų giminaičiai“. Jie tampa tiesiog savais žmonėmis. Viena dalyvė pasakoja: „Tai jos sesuo, mano teta man irgi labai artima“ (Saulė). Kitas dalyvis teigia: „yra mama, ji turi brolių. Su juo iš tikro labai gerai sutariu. Va šis žmogus tai man ir daug padėjęs ir aš juo pasitikėti labai galiu“ (Rokas). Tai leidžia manyti, kad kartu su globėjais žmogus gauna ne tik vieną reikšmingą santykį, bet ir platesnį priklausymo tinklą. Tuo tarpu ankstesnėse patirtyse buvo matyti situacijos, kai biologinė giminė egzistavo, tačiau ryšio joje nebuvo. Šiuo atveju svarbi tampa ne pati giminystė, bet jausmas, kad žmogus yra priimamas į santykius.

Labai svarbus vaidmuo atsiskleidžia ir kalbant apie globėjų vaikus ar kitus kartu augusius vaikus. Tyrimo dalyviai pasakoja, kad prisitaikyti naujoje aplinkoje būdavo lengviau, kai šalia atsirasdavo pažįstamas ar panašaus amžiaus žmogus. Tačiau svarbiausia čia tampa ne bendras

amžius, o kuriami ilgalaikiai ryšiai. Kai kuriems tyrimo dalyviams globėjų vaikai tapo vienais svarbiausių žmonių jų gyvenime. Viena dalyvė pasakoja: „Globėjos dukra tapo man praktiškai vienu svarbiausių žmonių gyvenime. Ji mano sesė, geriausia draugė“ (Lina), kitas dalyvis sako: „Globėjos sūnus, tai mano brolis man pats artimiausias žmogus yra“ (Rokas). Šios patirtys leidžia matyti, kad globėjų šeimoje kuriami santykiai dažnai tampa kur kas daugiau nei formalūs šeimos vaidmenys. Tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia, kad pilnatvės ir priklausymo jausmą kuria ne tik santykis su pačiais globėjais, bet ir ryšiai su jų vaikais, kurie kai kuriems asmenims tampa vienais artimiausių ir svarbiausių žmonių gyvenime.

Tyrimo dalyvių pasakojimuose taip pat galima pastebėti, kad globėjų šeima tampa vieta, kurioje formuojasi vertybinis pagrindas. Kai kurie dalyviai pasakoja, kad būtent globėjų šeimoje pradėjo aiškiau matyti, kokio gyvenimo jie patys norėtų ateityje. Atsiskleidžia noras nekartoti vaikystėje matytų skaudžių patirčių, vengti priklausomybių ar kurti kitokius santykius savo būsimoje šeimoje. Vienas dalyvis teigia: „tai yra pamoka <...> koku nenorėčiau užaugti, kokio manęs nenorėčiau, kad matytų nei mano vaikai, nei žmona“ (Tadas). Kita tyrimo dalyvė dalijasi: „prigėriau, <...> būtent nuo alkoholio mirė, tai mano globėjai labai kategoriškai prieš kad aš tai daryčiau“ (Brigita). Interviu metu atsiskleidžia pasakojimai apie atsitraukimą nuo žalingų draugų grupių, atsakingumo svarbą ar norą sąmoningai kurti save kaip asmenybę. Tai leidžia manyti, kad globėjų šeima tampa ne tik vieta, kurioje žmogus gauna rūpestį, bet ir erdve, kurioje mokomasi save kurti kaip brandžią, teisingą kelią besirenkančią, asmenybę.

Apibendrinant galima teigti, kad santykis su globėjų šeima tyrimo dalyvių gyvenime tampa viena reikšmingiausių socialinio tinklo dalių. Globėjų šeima šių asmenų patirtyse dažniausiai suvokiama ne kaip laikina globos vieta, bet kaip šeima, kurioje atsiranda saugumo, artumo ir priklausymo jausmas. Kartu su globėjais atsiranda ne tik vienas svarbus žmogus, bet ir platesnis santykių tinklas, kuriame žmogus gali patirti priėmimą, pastovumą ir galimybę kurti save. Socialiniame darbe svarbu tai, kad vaikui svarbus ne vien fizinis saugumas ar gyvenamoji vieta – ne mažiau svarbu ir tai, ar jis turi galimybę patirti pilnavertišką santykį bei jausmą, kad kažkur yra jo vieta.

3.3.3. Santykis su draugais

Tyrimo dalyvių pasakojimuose santykis su draugais atsiskleidžia kaip svarbi socialinio tinklo dalis, tačiau kartu matyti, kad šie santykiai nėra vienodi nei savo kilme, nei reikšme žmogaus gyvenime. Analizuojant tyrimo dalyvių patirtis galima pastebėti, jog draugystės dažniausiai formuojasi skirtingomis aplinkybėmis ir turi savitus bruožus. Ryškėja trys pagrindinės draugų grupės – vaikystės draugai ir klasiokai, draugai, atsiradę dėl panašios gyvenimo ar globos patirties,

bei naujai kuriami santykiai jau suaugus. Pastebima, kad šių draugysčių pobūdis ir išliekamumas gana skirtingi.

Pirmiausia tyrimo dalyvių pasakojimuose dažnai minimi vaikystės draugai, kaimynai ar klasiokai. Šie santykiai dažniausiai apibūdinami kaip gana tvirti, paremti ilga bendra istorija ir kartu išgyventomis patirtimis. Viena dalyvė mini „drauges iš mokyklos laikų“ (Aušra), kitas dalyvis pasakoja apie draugus: „su kuriais užaugau nuo vaikystės, daug metų užsiėmėm veikla, į pirmus darbus ėjom“ (Tadas). Tokiose draugystėse svarbi tampa ne tik dabartis, bet ir kartu nueitas kelias. Vis dėlto matyti, kad pereinant į suaugusio žmogaus gyvenimo etapą atsiranda tam tikras natūralus atstumas. Keičiasi gyvenamoji vieta, prasideda studijos, darbas, atsiranda nauji įsipareigojimai. Dėl šių priežasčių santykiai gali tapti retesni, nors jų svarba žmogaus gyvenime išlieka. Viena tyrimo dalyvė pasakoja: „anksčiau aš labai turėjau artimą santykį <...>, bet paskutiniu metu kažkaip labai išsiskyrė gyvenimo keliai“ (Saulė). Tai leidžia manyti, kad santykių pokytis ne visada reiškia jų nutrūkimą – kartais jis tampa natūralia gyvenimo eigos dalimi.

Dar viena reikšminga draugysčių grupė – santykiai su žmonėmis, kurie turi panašią gyvenimo ar globos patirtį. Tyrimo dalyvių pasakojimuose būtent šie ryšiai dažnai apibūdinami kaip ypač stiprūs ir artimi. Vienas dalyvis apie savo artimiausią draugą pasakoja: „mes kartu juokaujam, kad vienas kitą pažįstam ilgiau nei savo mamas“ (Rokas). Kita dalyvė apie vaikų namuose užsimezgsų ryšį kalba: „mes dar trise buvom geriausios draugės vaikų namuose <...> viena kitai padėdavom naviguoti tas emocijas“ (Lina). Šiose patirtyse galima pastebėti, kad bendri išgyvenimai tampa svarbiu tarpusavio supratimo pagrindu. Atrodo, kad tokiuose santykiuose ne visada reikia daug aiškinti ar pasakoti savo istoriją – žmogus jau supranta tam tikrus išgyvenimus, nes pats yra patyręs panašių situacijų. Tai gali kurti didesnę saugumo jausmą bei emocinį artumą.

Vis dėlto daugiausia sudėtingumo tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia kalbant apie naujai kuriamus santykius. Pastebima, kad vieni dalyviai į naujas pažintis žvelgia gana atvirai. Jie domisi skirtingomis žmonių grupėmis, mėgaujasi galimybe susipažinti su naujais žmonėmis ir mato tai kaip galimybę pažinti save. Vienas dalyvis pasakoja: „man patinka tas, kad aš galiu save kurti iš šitų bendravimų neformalių“ (Rokas). Tačiau kartu matyti, kad platesnis pažinčių ratas nebūtinai reiškia artimus santykius. Tas pats dalyvis gana aiškiai atskiria pažįstamus nuo tikrų draugų sakydamas: „draugą tokį tikrą aš turiu vieną vienintelį“ (Rokas). Tai leidžia manyti, kad net turint daug socialinių kontaktų labai svarbi išlieka santykio kokybė ir galimybė žmogui pasitikėti.

Kitos dalies tyrimo dalyvių pasakojimuose nauji santykiai atsiskleidžia kaip jautresnė patirtis. Čia dažniau matyti nusivylimai, santykių nutrūkimai ar pasitikėjimo sunkumai. Viena dalyvė pasakoja apie draugystę, kuri nutrūko po finansinio nesusipratimo: „prašau jos pervesti už savo dalį, tai ji tiesiog dingo“ (Brigita). Kita situacija susijusi su nesutarimais, gyvenant kartu su draugais. Po

tokių patirčių ta pati dalyvė sako: „Dabar aš net draugų neturiu. Aš juos vadinu pažįstamais“ (Brigita). Ši mintis atrodo ypač svarbi, nes ji leidžia suprasti, kad pasikeičia ne tik santykių kiekis, bet ir tai, kaip žmogus suvokia pačią draugystę. Draugu tampa ne žmogus, su kuriuo malonu praleisti laiką, bet tas, kuriuo galima pasitikėti, kuris išlieka šalia ir kurio buvimas nekelia papildomo nesaugumo.

Tyrimo dalyvių pasakojimuose taip pat gana jautriai išgyvenami draugystės nutrūkimai. Viena dalyvė dalijasi patirtimi apie draugę, kuri netikėtai nutraukė bendravimą be aiškos priežasties. Ji pasakoja: „tas netekimo jausmas yra labai sudėtingas <...> labai baisu, kad žmogus imtų ir dingtų iš niekur nieko“ (Lina). Ši mintis leidžia manyti, kad kai kurie dabartiniai santykių nutrūkimai žmogui gali priminti anksčiau patirtus praradimus. Tokiose situacijose išgyvenamas ne tik dabartinis nusivylimas konkrečiu žmogumi, bet kartu gali sugrįžti ir ankstesni netekties, palikimo ar vienatvės jausmai.

Apibendrinant galima teigti, kad draugystės tyrimo dalyvių gyvenime dažniausiai grindžiamos ne santykių gausa, bet jų patikimumu, pastovumu ir galimybe jaustis suprastam. Tyrimo dalyvių pasakojimuose matyti, kad lengviau kuriami ar išlaikomi santykiai su žmonėmis, su kuriais sieja bendra istorija ar panašios gyvenimo patirtys. Tuo tarpu nauji santykiai kai kuriems asmenims tampa jautresne patirtimi, kurioje svarbiu veiksnio tampa galimybė pasitikėti kitu žmogumi bei jaustis saugiai.

3.3.4. Santykis su partnerio šeima

Tyrimo dalyvių pasakojimuose partnerio santykis atsiskleidžia kaip itin reikšminga gyvenimo dalis. Pastebėtina, kad partnerius turėjo visos tyrime dalyvavusios moterys, tuo tarpu tyrimo dalyviai vyrai partnerių neminėjo. Nors dėl nedidelės tyrimo imties nėra pagrindo daryti platesnių apibendrinimų, ši tendencija atrodo reikšminga. Galima kelti prielaidą, kad moterų pasakojimuose partnerystė tampa svarbia emocinio artumo ir saugumo erdve, kurioje atsiranda galimybė ne tik dalintis kasdienybe, bet ir patirti rūpestį, kurio ankstesnėse gyvenimo patirtyse galėjo trūkti.

Tyrimo dalyvės kalbėdamos apie partnerius dažniausiai mini meilę, pasitikėjimą, rūpestį bei užtikrintumo jausmą. Partneris jų pasakojimuose atsiskleidžia ne tik kaip žmogus, su kuriuo kuriamas artimas emocinis ryšys, bet ir kaip žmogus, į kurį pirmiausia atsiremiamas susidūrus su įvairiais gyvenimo sunkumais. Viena dalyvė pasakoja: „Šiuo metu man artimiausias yra vaikinai. <...> Aš į jį dažniausiai atsiremiu tiek finansiškai, jeigu reikia, tiek psichologiškai“ (Brigita). Kita tyrimo dalyvė dalijasi: „Man iš karto buvo toks saugumo jausmas, tas kad manimi rūpinasi, domisi, nuveža, parveža, atrodo pagaliau galiu mažiau rūpintis viskuo pati“ (Saulė). Šiose patirtyse

atsiskleidžia labai svarbus aspektas – partnerystė tampa ne tik buvimu kartu, bet ir galimybe dalį atsakomybės pasidalinti su kitu žmogumi. Ypač jautriai skamba mintis apie galimybę „mažiau rūpintis viskuo pačiai“, nes ji leidžia manyti, kad daliai tyrimo dalyvių savarankiškumas ilgą laiką buvo ne pasirinkimas, o būtinybė.

Tyrimo dalyvių pasakojimuose taip pat matyti, kad partnerio santykis tam tikrais atvejais tampa labai centrine gyvenimo dalimi. Viena dalyvė juokaudama kalbėdama apie ankstesnius draugus sako: „kadangi turiu vaikiną tai nežinau kaip čia galėčiau su jais tą santykį“ (Brigita). Nors ši mintis pasakyta lengvai, ji leidžia pastebėti, kad partnerystė gali tapti santykiu, kuriame sutelkiamas labai didelis emocinis artumas. Tokiais atvejais partneris tampa žmogumi, kuris apjungia įvairias gyvenimo sritis – draugystę, emocinį palaikymą, kasdienį buvimą kartu ir pagalbą, tačiau tuo pačiu renkantis partnerį atsisakoma ankstesnių draugysčių, kurios galėjo turėti reikšmingą vietą asmens gyvenime.

Kalbant apie partnerio šeimą, tyrimo dalyvių patirtys taip pat atskleidžia jautrius išgyvenimus. Pastebima, kad partnerio artimieji kai kuriems asmenims tampa reikšmingais žmonėmis jų gyvenime. Tyrimo dalyvės pasakoja apie šiltą priėmimą, rūpestį bei augantį artumo jausmą. Viena dalyvė dalijasi: „jie tokie savi žmonės, mane labai lengvai priėmė“ (Aušra), kita prisimena: „po kelinto karto bendraujant pamačiau, kad ir jie labai manimi rūpinasi“ (Saulė). Šios patirtys leidžia manyti, kad partnerio šeima kai kuriems asmenims tampa galimybe patirti platesnį šeimos jausmą – būti priimtam ne tik vieno žmogaus, bet ir visos jo aplinkos. Tuo pačiu galima pastebėti, jog asmuo vis dar jaučiasi turintis būti kažkieno „priimtas“, ir nejaučia, jog tam tikri santykiai yra natūrali abiejų asmenų tarpusavio sąveika.

Vis dėlto kartu matyti, kad net ir patiriant priėmimą gali išlikti tam tikras vidinis nesaugumas. Viena tyrimo dalyvė atvirai kalba: „Nežinau... Bijau kažkokio negatyvo iš jų pusės. Nors atrodo žinau, kad taip nebus, bet nejaukiai jaučiuosi“ (Brigita). Ši mintis atrodo labai svarbi, nes leidžia suprasti, kad priėmimas ne visada automatiškai panaikina vidinį atsargumą. Kartais žmogus gali suprasti, kad yra laukiamas ir priimamas, tačiau ankstesnės patirtys vis tiek gali kelti sunkumų atsipalaiduoti santykyje ar leisti sau visiškai pasitikėti kitu žmogumi.

Apibendrinant galima pastebėti, kad partnerio santykis tyrimo dalyvių gyvenime dažnai tampa viena svarbiausių artumo ir saugumo erdvių. Kartu partnerio šeima kai kuriems asmenims tampa galimybe iš naujo patirti priklausymo šeimai jausmą. Vis dėlto šalia šių pozityvių patirčių išlieka ir jautrumas priėmimui bei pasitikėjimui, kuris rodo, kad net ir saugiuose santykiuose žmogus gali nešiti ankstesnių gyvenimo patirčių paliktus išgyvenimus.

3.3.5. Santykių kūrimo iššūkiai ir prisitaikymo būdai

Vienas ryškiausių santykių kūrimo sunkumų – pasitikėjimo klausimas. Kai kurių tyrimo dalyvių pasakojimuose matyti, kad po įvairių nusivylimų pasitikėjimas žmonėmis tampa trapesnis. Viena dalyvė sako: „aš nelabai pasitikiu žmonėmis, mane tiek daug kartų yra įskaudinę“ (Saulė), kita pažymi: „aš labai aiškiai matau raudonas vėliavas žmonėse ir tada man jau būna labai aiškus „ne“ “ (Lina). Šios mintys leidžia suprasti, kad žmogui gali būti sunku ne todėl, kad jis nenori santykių, bet todėl, kad ankstesnės patirtys išmokė saugotis. Tokiu atveju naujas žmogus į socialinį tinklą patenka ne iš karto – jam tarsi reikia įrodyti, kad jis yra patikimas, saugus ir neišnyks iš žmogaus gyvenimo taip, kaip anksčiau galėjo išnykti kiti.

Kartu tyrimo dalyviai pasakoja ir apie sąmoningą santykių atsirinkimą. Kai kuriems svarbiau turėti mažesnę, bet patikimą artimų žmonių ratą. Vienas dalyvis sako: „geriau mažiau artimų žmonių, bet jie tikrai tie, su kuriais man jauku ir gera ir aš nebijosiu kad kažkaip mane nuvils“ (Rokas). Tokia pozicija rodo, kad santykių kokybė tampa svarbesnė už jų kiekį. Tai nėra vien uždarumas ar nenoras bendrauti. Greičiau tai yra patirtimi grįstas supratimas, kad artumas turi būti saugus, o pasitikėjimas – saugomas.

Su pasitikėjimo tema glaudžiai susijęs ir pagalbos priėmimas. Tyrimo dalyviai dažnai turi žmonių, į kuriuos galėtų kreiptis, tačiau tai dar nereiškia, kad pagalbos prašymas jiems yra lengvas. Kai kuriais atvejais pagalbos prašymas siejamas su nenoru apsunkinti kitus, gėda, nepatogumu ar baime tapti priklausomam nuo kito žmogaus. Todėl net ir turėdamas palaikančių ryšių žmogus gali rinktis sunkumus spręsti savarankiškai. Tokį elgesį galima suprasti ne tik kaip savarankiškumą, bet ir kaip apsaugą nuo pažeidžiamumo.

Ši pagalbos priėmimo tema svarbi ir kalbant apie institucinius ryšius. Tyrimo dalyvių socialiniuose tinkluose darbas, ugdymo įstaiga, savivaldybė ar globos įstaiga kai kuriais atvejais yra matomi, tačiau specialistai, socialiniai darbuotojai ar psichologai retai tampa svarbiais socialinio tinklo nariais suaugus. Tai nereiškia, kad pagalbos poreikio nėra. Labiau matyti, kad formali pagalbos sistema dažniau suvokiama kaip praktinių ar materialinių išteklių šaltinis, bet ne kaip emocinio palaikymo tinklas. Dėl to santykių kūrimo procese svarbus tampa ne tik klausimas, ar žmogus turi pagalbos šaltinių, bet ir tai, ar jis jaučiasi pakankamai saugus tais šaltiniais pasinaudoti.

Kita vertus, kai kurių tyrimo dalyvių pasakojimuose matyti labai stiprus gebėjimas plėsti savo socialinį tinklą. Viena dalyvė vaizdingai pasakoja, kad artimus žmones tarsi „akmenėlius renka“ – tuos, kurie ją palaiko, mato, džiaugiasi ja ir jos nepamiršta. Ši mintis labai jautri, nes rodo ne pasyvų laukimą, kol santykiai atsiras savaime, bet aktyvų savo aplinkos kūrimą. Asmuo tarsi pats renkasi žmones, kurie gali tapti jo gyvenimo atrama. Tokia patirtis leidžia matyti, kad net ir neturėjus stabilus šeimos pagrindo vaikystėje, suaugus gali būti kuriamas savas santykių pasaulis.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo dalyvių santykių kūrimo patirtyse susipina keli svarbūs dalykai – atsargumas, savisauga, pagalbos priėmimo sunkumai ir gebėjimas kurti ryšius. Viena vertus, ankstesnės patirtys gali apsunkinti pasitikėjimą, kelti baimę būti išduotam, paliktam ar vėl nusivilti. Kita vertus, tyrimo dalyviai rodo didelį gebėjimą prisitaikyti, pasirinkti saugius žmones, kurti savo aplinką ir patys tapti palaikymo šaltiniu kitiems. Socialiniame darbe svarbu matyti, kad socialinis tinklas nėra tik duotybė – jis gali būti kuriamas, saugomas, plečiamas ir gydomas per santykius, kuriuose žmogus jaučiasi priimamas, reikalingas ir pakankamai saugus pagalbą priimti.

3.4. Diskusija

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globėjų šeimoje augusių asmenų socialiniai tinklai dažnai yra riboti ir trapūs: nors aplinkoje gali būti daugiau žmonių, tik keli ryšiai laikomi iš tikrųjų artimais, saugiais ir reikšmingais. Tai siejasi su Bujauskaitės (2022) įžvalga, kad vaikas, atskirtas nuo biologinės šeimos, į naujus santykius dažnai ateina jau patyręs atstūmimą, nepriežiūrą ar smurtą, todėl jį lydi nepasitikėjimas ir baimė vėl būti paliktam. Tai siejasi su Whenan ir kt. (2009), kad globojamų vaikų santykiai gali būti ambivalentiški: vaikas gali siekti artumo, bet kartu jį atstumti, nes ankstesnė patirtis parodė, kad artumas gali baigtis skausmu ar atskyrimu.

Tyrime išryškėjo, kad globėjų šeimoje augusių asmenų socialiniai tinklai nėra platūs artimų ryšių prasme – net ir turint daugiau pažįstamų, tik keli žmonės laikomi tikrais palaikymo šaltiniais. Dažniausiai tai tie asmenys, su kuriais santykis buvo kuriamas ilgą laiką ir grindžiamas ne formaliu vaidmeniu, o realiu priėmimu, rūpesčiu ir emociniu saugumu. Tai siejasi su Jonynienės ir Šinkariovos (2010) mintimi, kad palaikymo, supratimo, emocinės šilumos ir rūpesčio patyrimas stiprina pasitikėjimą savimi bei savęs vertinimą, kuris išlieka ir suaugus. Todėl tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad globos patirtį turintiems asmenims svarbiausi tampa ne visi socialiniame tinkle esantys žmonės, o tie keli ryšiai, kuriuose jie patiria pastovumą, priėmimą ir saugumą.

Kartu tyrimas parodė, kad biologinės šeimos ryšiai išlieka reikšmingi, tačiau dažnai yra nepastovūs, sudėtingi ir emociškai dviprasmiški. Tai atitinka Havlicek (2021) išvadą, kad dauguma globotinių palaiko santykius su biologiniais tėvais tiek globos metu, tiek jai pasibaigus, tačiau šių santykių kokybė gali svyruoti nuo palaikančių iki emociškai destruktivių. Havlicek (2021) taip pat pažymi, kad ryšys su biologiniais tėvais gali išlikti net tada, kai jie negali suteikti realios emocinės ar praktinės paramos, nes jį palaiko lojalumas, kaltė, viltis ar poreikis suprasti savo kilmę. Tai paaiškina, kodėl tyrimo dalyvių socialiniame tinkle biologinė šeima gali būti svarbi emociškai, bet nebūtinai veikti kaip patikimas paramos šaltinis.

Svarbu ir tai, kad tyrimo dalyviai mažai remiasi formaliu pagalbos tinklu ir dažniau linkę problemas spręsti patys arba kreiptis į artimiausius žmones. Tai galima sieti su Cashmore ir Paxman (2006) pastebėjimu, kad dažna globėjų, gyvenamosios vietos, ugdymo įstaigos ar specialistų kaita didina vaiko nepasitikėjimą ir apsunkina įsitraukimą į santykius. Taigi, formalios pagalbos vengimas gali būti suprantamas ne kaip nenoras priimti pagalbą, o kaip ankstesnių nestabilių ryšių ir nepasitikėjimo patirčių pasekmė.

Apibendrinant, tyrimo rezultatai patvirtina literatūroje keliamą mintį, kad globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo reikšmę lemia ne jo dydis, o ryšių kokybė, pastovumas ir emocinis saugumas. Nors ankstyvosios atskyrimo, nepriežiūros ir nepasitikėjimo patirtys riboja naujų santykių kūrimą, bent vienas nuoseklus ir palaikantis suaugęs žmogus gali turėti ilgalaikį apsauginį poveikį, padedantį kompensuoti ankstyvą nesaugumą (Gilligan, 2007). Socialinio darbo praktikoje svarbu stiprinti ne tik formalią pagalbą, bet ir ilgalaikius, pasitikėjimu grįstus santykius, kurie globos patirtį turintiems asmenims tampa pagrindiniu socialinio saugumo šaltiniu.

3.5. Ribotumai

Vertinant tyrimo rezultatus svarbu atsižvelgti į tam tikrus tyrimo ribotumus. Pirmiausia, tyrime dalyvavo nedidelė tiriamųjų imtis, todėl gauti rezultatai negali būti perkeliama visai globėjų šeimoje augusių asmenų populiacijai. Didesnė tiriamųjų imtis galėtų atskleisti platesnę patirčių, socialinių tinklų ypatumų bei santykių formavimo įvairovę.

Kitas svarbus ribotumas susijęs su tiriamųjų atranka. Tyrime dalyvavo asmenys, kurių globos patirtys daugiausia buvo teigiamos, todėl mažiau atsiskleidė neigiamos globos patirtys ir jų galimas poveikis socialinių ryšių kūrimui bei palaikymui. Įtraukus skirtingas globos patirtis turinčius asmenis būtų galima išsamiau atskleisti socialinių tinklų formavimosi ypatumus.

Taip pat socialinių tinklų sudarymas buvo paremtas vieno interviu metu surinkta informacija. Kadangi socialiniai tinklai yra dinamiški ir laikui bėgant kinta, vienkartinis jų vertinimas gali neatskleisti visų santykių pokyčių ar jų reikšmės skirtingais gyvenimo etapais. Pakartotiniai susitikimai su tiriamaisiais galėtų padėti tiksliau įvertinti socialinių tinklų kaitą bei santykių dinamiką.

Dar vienas tyrimo ribotumas susijęs su tuo, kad tyrimo dalyviai pasakojo apie praeities patirtis. Dėl to dalis prisiminimų galėjo būti paveikti laiko perspektyvos, asmeninių išgyvenimų ar dabartinės gyvenimo situacijos, todėl kai kurios patirtys galėjo būti prisimenamos ar interpretuojamos skirtingai.

IŠVADOS

1. Išnagrinėjus globos patirtį ir socialinio tinklo reikšmę teoriniu aspektu, nustatyta, kad globa šeimoje nėra vien vaiko apgyvendinimas kitoje šeimoje, bet sudėtingas procesas, keičiantis vaiko socialinį pasaulį, emocinį saugumą, priklausymo jausmą ir santykių kūrimo patirtis. Teorinė analizė atskleidė, kad vaikai į globą dažnai patenka jau turėdami nepriežiūros, nesaugumo, atstūmimo ar nestabilių santykių patirčių, todėl nauji ryšiai kuriami lėtai ir atsargiai. Socialinis tinklas šiuo atveju tampa svarbiu veiksnio, galinčiu padėti kompensuoti ankstyvasias netekties ir nesaugumo patirtis, tačiau jo reikšmė priklauso ne nuo ryšių skaičiaus, o nuo jų kokybės, stabilumo, saugumo ir gebėjimo suteikti emocinę, praktinę ar informacinę paramą.

2. Atskleidus globėjų šeimoje augusių asmenų patirtis, paaiškėjo, kad jų globos kelias buvo susijęs su ankstyvomis biologinės šeimos sunkumų, nepriežiūros, nesaugumo ir atstūmimo patirtimis. Tyrimo dalyvių patirtyse globa atsiskleidė kaip procesas, kuriame teko ne tik palikti biologinę šeimą, bet ir iš naujo prisitaikyti prie kitos aplinkos, žmonių ir santykių. Dažni gyvenamosios vietos, mokyklos ar globos aplinkos pokyčiai kėlė nesaugumo jausmą ir vertė nuolat iš naujo ieškoti savo vietos. Kai kuriems dalyviams ypač jautri tapo patirtis, kai neatsirado galimybės gyventi pas artimuosius, nors jų giminės ratas buvo platesnis – tai buvo išgyvenama kaip papildomas atstūmimas. Tyrimas taip pat parodė, kad ne visos globos patirtys buvo saugios: kai kuriais atvejais globos aplinkoje buvo patirtas emocinis atstūmimas, nelygiavertiškumo jausmas ar psichologinis smurtas. Vis dėlto dalyvių patirtys atskleidė ir tai, kad globėjų šeima, kai santykiai joje buvo palaikantys, galėjo tapti svarbia saugumo, prierašumo ir priklausymo vieta.

3. Išanalizavus globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo sandarą bei dinamiką, paaiškėjo, kad jų socialiniai tinklai formuojasi iš skirtingų gyvenimo etapų ir patirčių: biologinės šeimos, globėjų šeimos, draugų, partnerių, darbo, ugdymo aplinkos ir pagalbos institucijų ryšių. Tyrimas atskleidė du pagrindinius socialinių tinklų tipus: siauresnį, tačiau stipriais ryšiais paremtą tinklą, ir platesnį, bet labiau fragmentišką bei kintantį tinklą. Siauresniuose tinkluose pagalba ir emocinis saugumas dažniausiai telkiasi aplink kelis patikrintus žmones – brolius, seseris, globėjus ar artimus draugus. Tokia tinklo struktūra suteikia stabilumo, tačiau kartu gali rodyti atsargumą kuriant naujus santykius ir priklausomybę nuo kelių pagrindinių ryšių. Platesniuose tinkluose matoma daugiau žmonių ir skirtingų ryšių grupių, tačiau tai nebūtinai reiškia didesnę paramą, nes dalis ryšių yra silpni, nutrūkę, konfliktiški ar nepastovūs. Šiuose tinkluose ypač išryškėja santykiu emocinis nevienodumas: vieni ryšiai suteikia saugumą, artumą ir priklausymo jausmą, kiti primena neišspręstas patirtis, atstūmimą, nepasitikėjimą ar šeimos konfliktus.

4. Socialinių tinklų analizė parodė, kad biologinė šeima dažnai išlieka kaip asmens kilmės ir gyvenimo istorijos dalis, tačiau ne visada tampa realiu saugumo ar palaikymo šaltiniu. Tuo tarpu globėjų šeima daugelyje tinklų užima aiškesnę ir emociškai stabilesnę vietą, nes su ja siejamas patirtas rūpestis, pasitikėjimas. Taip pat nustatyta, kad antrinis tinklas – darbas, ugdymo įstaiga, savivaldybė ar globos įstaiga – dažniausiai nėra pagrindinis emocinės paramos šaltinis, tačiau kai kuriais atvejais suteikia praktinį ar materialinį stabilumą. Taigi socialinis tinklas šiame darbe atsiskleidžia ne kaip statiška žmonių visuma, o kaip kintanti santykių sistema, kurioje svarbiausia tampa ne ryšių skaičius, bet jų patikimumas, emocinis saugumas ir gebėjimas tapti realia atrama žmogaus gyvenime.

5. Nustačius reikšmingiausius socialinius ryšius ir jų atliekamas funkcijas tiriamųjų gyvenime, paaiškėjo, kad santykiai su biologine šeima dažnai išlieka emociškai svarbūs, tačiau ne visada tampa saugumo ar paramos šaltiniu. Vaikystėje patirtas nusivylimas santykiu su tėvais, atstūmimas ir nepastovumas formavo nesaugumo jausmą, todėl suaugus tyrimo dalyviams sunku priimti naują žmogų, juo pasitikėti ir kurti artimą santykį. Šios patirtys kartojosi ir naujose pažintyse, kuriose išryškėjo atsargumas, baimė būti išduotam, paliktam ar vėl nusivilti. Vis dėlto stabilūs ir saugūs ryšiai su globėjų šeima, broliais, seserimis, partneriais ar artimais draugais parodė, kad santykiai gali būti patikimi, palaikantys ir teikiantys emocinį saugumą. Tai, kad socialiniai tinklai dažnai išlieka siauri, o stipriausi ryšiai palaikomi su vaikystėje susiformavusiais ar ilgą laiką patikrintais žmonėmis, rodo, kad nepasitikėjimas kitais išlieka reikšmingas šių asmenų santykių kūrimo bruožas.

REKOMENDACIJOS

Socialiniams darbuotojams:

Dirbant su globojamais vaikais ir globėjų šeimoje augusiais asmenimis rekomenduojama didesnę dėmesį skirti ne tik individualių sunkumų sprendimui, bet ir asmens socialinio tinklo stiprinimui. Rekomenduojama sistemingai vertinti asmens socialinius ryšius, identifikuoti reikšmingus žmones bei įtraukti juos į pagalbos procesą, taikant socialinių tinklų metodus. Svarbu skatinti ilgalaikių, pasitikėjimu grįstų santykių kūrimą ir palaikymą, nes tyrimo rezultatai parodė, kad stabilūs santykiai tiriamiesiems buvo ypač reikšmingi.

Globos koordinatoriams:

Rekomenduojama didesnę dėmesį skirti ryšių tarp vaikų ir globėjų tęstinumui, ypač pereinant į savarankišką gyvenimo etapą. Rekomenduojama periodiškai vertinti vaikų ir jaunuolių socialinius tinklus bei stebėti jų pokyčius skirtingais globos etapais. Tikslinga skatinti veiklas, kurios padėtų plėsti socialinius ryšius ir kurti saugius santykius su bendraamžiais bei bendruomene.

Politikos formuotojams:

Rekomenduojama stiprinti pagalbos priemones globoje augusiems asmenims, užtikrinant ilgalaikį pagalbos tęstinumą. Tikslinga plėtoti pagalbos programas, orientuotas ne tik į materialinę pagalbą, bet ir į socialinių ryšių stiprinimą bei emocinį palaikymą. Rekomenduojama skatinti specialistų mokymus ir praktikas, orientuotas į socialinio tinklo vertinimą bei socialinio tinklo intervencijos metodų taikymą praktiniame darbe.

Mokslininkams

Rekomenduojama atlikti platesnius tyrimus, analizuojančius globėjų šeimoje augusių asmenų socialinius tinklus ir jų kaitą skirtingais gyvenimo etapais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. Arguel, A., Perez-Concha, O., Li, S. Y., Lau, A. Y. (2018). Theoretical approaches of online social network interventions and implications for behavioral change: a systematic review. *Journal of evaluation in clinical practice*, 24(1), 212-221.
2. Bagdonaitė - Stelmokienė, R., Snieškienė, D. (2011). Biologinių vaikų patirtis šeimoje, globojančioje ne giminaičius vaikus. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai / Social Work. Experience and Methods* 7(1): 31–50.
3. Balatsoukas, P., Kennedy, C. M., Buchan, I., Powell, J., Ainsworth, J. (2015). The role of social network technologies in online health promotion: a narrative review of theoretical and empirical factors influencing intervention effectiveness. *Journal of medical Internet research*, 17(6), e141.
4. Ball, B., Hoefer, S., Ding, X., Sevillano, L., Faulkner, M. (2023). Promoting healthy relationships in foster care: “If I had seen what a healthy relationship looks like, that would have changed my perspective”. *Violence against women*, 29(14), 2824-2847.
5. Bešić, E., Hochgatterer, L. (2020). Refugee families with children with disabilities: Exploring their social network and support needs. A good practice example. *Frontiers in Education* (Vol. 5, p. 61).
6. Blakeslee, J. (2012). Expanding the scope of research with transition-age foster youth: applications of the social network perspective. *Child & Family Social Work*, 17: 326-336. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2011.00787>
7. Budrienė, J., Kiaunytė, A. (2021). Pagalba šeimai, kuriant saugią aplinką vaikui laikinosios globos metu. *Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 28(2).
8. Bujauskaitė, Ž. (2022). Budinčių Globotojų Fenomenas: Tarp Galimybių Ir Visuomenės Lūkesčių. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. 30.2: 59–83.
9. Cashmore, J., Paxman, M. (2006). Predicting after-care outcomes: the importance of ‘felt’ security. *Child & family social work*. 11(3), 232-241.
10. Chartier, S., Blavier, A. (2023). Are children in foster care in better psychological health than children in institutions? What factors influence the outcome?. *Child & Family Social Work*, 28(1), 25-36.
11. Crittenden, P. M., Spieker, S. (2023). The effects of separation from parents on children. *Understanding Child Abuse and Neglect-Research and Implications*.
12. Eidukevičiūtė, J., Markuckienė, V. (2021). Budinčių globotojų patirtys kuriant vaikui saugią aplinką. *Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 27(1).

13. Havlicek, J. (2021). Systematic review of birth parent–foster youth relationships before and after aging out of foster care. *Children and Youth Services Review*, 120, 105643.
14. Hedin, L. (2014). A sense of belonging in a changeable everyday life—a follow-up study of young people in kinship, network, and traditional foster families. *Child & Family Social Work*, 19(2), 165-173.
15. Holland, S., Taussig, H., Havlicek, J. (2025). Hurt, loss, joy, and forgiveness: Foster care–experienced young adults' relationships with their birth parents. *Family Relations*.
16. Howard, A. H., et. al. (2023). The relationship between sense of belonging and well-being outcomes in emerging adults with care experience. *International journal of environmental research and public health*. 20(13), 6311.
17. Giedrimas, Z. (2014). Potencialių globėjų ir įtėvių švietimas, keičiant jų nuostatas. *Socialinis ugdymas*. 39(3), 74-85.
18. Gilligan, R. (2007). Adversity, resilience and the educational progress of young people in public care. *Emotional and Behavioural Difficulties*. 12(2), 135-145.
19. Gvaldaitė, L. (2004). Socialinio tinklo intervencija kaip socialinės paramos metodas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, (12), 50-60.
20. Gvaldaitė, L. (2012). Socialinio tinklo intervencijos metodas dirbant su šeima. *Šeima: problemų šaltinis ar ištekliai? Socialinės pagalbos šeimai galimybės*. Sotas. ISBN 978-9955-9332-4-3
21. Gvaldaitė, L. (2017). Priėmimas globojant vaiką: patirtis, kurianti naują kultūrą. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 14, 48–63.
22. Jonynienė, J., Šinkariova, L. (2010). Paauglio besiformuojančio asmenybės stiliaus reikšmė subjektyviai jo patiriamai bendravimo su tėvais kokybei. *International journal of psychology : a biopsychosocial approach* 7: 59–83.
23. Kasherwa, A., Lenette, C., Fernandez, E. (2025). Adverse childhood experiences, social networks and help-seeking experiences of African-background refugee children: Towards a refugee children’s Network-Episode Model. *Children and Youth Services Review*, 170, 108146.
24. Kvieskienė, G., Pabedinskienė, R. (2002). Vaiko globos tendencijos Lietuvoje. *Socialinis ugdymas*. 5: 47-65.
25. Laurinavičiūtė, J., Cibulskaitė, N. (2008). Paauglių, laikinai „netekusių“ tėvų globos, emocinės būsenos ypatumai. *Ugdymo Psichologija*. 19.

26. Leiting, M., et. al. (2025). The role of social support in the association between adolescent emotional and behavioral problems and quality of life in young adulthood in youth residential care leavers. *BMC Public Health*.
27. Mayring, P. (2014). Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution. *Klagenfurt*.
28. Maguire, D., May, K., McCormack, D., Fosker, T. (2024). A systematic review of the impact of placement instability on emotional and behavioural outcomes among children in foster care. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 17(2), 641-655.
29. Orme, J. G., Buehler, C. (2001). Foster family characteristics and behavioral and emotional problems of foster children: A narrative review. *Family relations*, 50(1), 3-15.
30. Pabedinskienė, R. (2004). Vaiko globos teoriniai matmenys. *Pedagogika*. 73: 128-134.
31. Rimkus, V. (2016) Socialinės pagalbos poreikis šeimoje globojamam vaikui ir jo globėjui: globėjų požiūrio analizė. *Tiltai : socialiniai mokslai*.
32. Refaeli, T., et. al. (2025). Shaping parenting a decade after leaving care: The dynamic of role models, parenting styles, and gender roles. *Children and Youth Services Review*. 108734.
33. Samašonok, K., Žukauskienė, R., Gudonis, V. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai. *Social Inquiry into Well-Being*. 5(2), 45-54.
34. Strolin - Goltzman, J., Kollar, S., Trinkle, J. (2010). Listening to the voices of children in foster care: Youths speak out about child welfare workforce turnover and selection. *Social work*. 55(1): 47-53.
35. Švedaitė, B., Gvaldaitė, L. (2007). Socialinio darbo metodai. *Vilnius: Socialinių darbuotojų rengimo centras*.
36. Tobolowsky, B. F., Scannapieco, M., Aguiniga, D. M., Madden, E. E. (2019). Former foster youth experiences with higher education: Opportunities and challenges. *Children and Youth Services Review*, 104, 104362.
37. Whenan, R., Oxlad, M., Lushington, K. (2009). Factors associated with foster carer well-being, satisfaction and intention to continue providing out-of-home care. *Children and Youth Services Review*. 31(7): 752-760.
38. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. STATISTIKA. Nuoroda: <https://globoscentrai.lt/viskas?id=47>

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Duomenų rinkimo instrumentas.

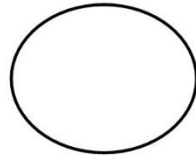
Interviu klausimai:

1. Papasakokite, prašau, apie save (tikslinamieji: kiek Jums metų, kuo užsiimate, kaip atrodo Jūsų kasdienybė ir Jus supanti aplinka)
2. Papasakokite, prašau, apie savo globos patirtį (tikslinamieji: kaip nutiko, kad augote kartu su globėjais, kokioje šeimoje buvote globojamas, kaip klostėsi jūsų santykiai, kaip jautėtės globėjų šeimoje)
3. Kaip apibūdintumėte santykius, kurie Jus supa šiandien?
4. Galbūt praeityje susidūrėte, jei ne, įsivaizduokite situacijas, kada reikalinga pagalba. Pasvarstykite, kas tokiu atveju Jus palaiko, Jums padeda:
 - a. Į ką kreipiatės pagalbos, kai kyla sveikatos problemų (tikslinamieji: įsivaizduokime jog stipriai susergate, jums reikalinga pagalba nuperkant vaistų, priimant sprendimus dėl galimo gydymo, kas būtų tie žmonės, į kuriuos kreipsitės dėl pagalbos?)
 - b. Į ką kreipiatės kai reikalinga emocinė parama (tikslinamieji: įsivaizduokite situaciją, kada jaučiatės itin prislėgtas, ir norite su kuo nors apie tai pasikalbėti, kas bus tie žmonės į kuriuos kreipsitės)?
 - c. Į ką kreipsitės pagalbos, kada susidursite su finansiniais iššūkiais (tikslinamieji: įsivaizduokime situaciją, kada apliejate kaimynų būtą ir jums nedelsiant reikia padengti jų remonto išlaidas, o tuo metu tam trūksta lėšų. Kas galėtų jums padėti finansiškai)?
 - d. Įsivaizduokime situaciją, kurioje nėra reikalinga pagalba, tačiau svarbus kito žmogaus buvimas šalia, norint kartu praleisti laiką, į ką kreipiatės norėdami pabūti kartu, pasimėgauti bendra veikla?
5. Kaip apibūdintumėte savo socialinį tinklą (tikslinamieji: stiprus / silpnas)? Kaip manote, kaip idealiu atveju šis tinklas galėtų atrodyti (tikslinamieji: ar jame ko nors trūksta, ar norėtumėte kad jis pasipildytų, jei taip, kuo)?

Duomenų analizės lentelė

Kodai	Kategorijos
Globos nustatymo priežastys – šeimoje skęstantis laivas	Gyvenimo šeimoje bei globoje patirtys
Globos kelias – kelionė savo vietos link	
Globėjų šeima kaip saugus uostas	
Santykių su biologine šeima ypatumai	Globėjų šeimoje augusių asmenų turimų santykių ypatumai
Santykis su globėjų šeima	
Santykis su draugais	
Santykis su partnerio šeima	
Santykių kūrimo iššūkiai ir prisitaikymo būdai	

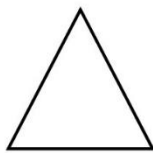
Socialinio tinklo schemos sutartiniai ženklai

PIRMINIAI TINKLAI:
Šeimos nariai, draugai, kiti artimieji

ANTRINIAI FORMALŪS TINKLAI:
Socialinės institucijos, tarnybos, švietimo įstaigos

ANTRINIAI RINKOS TINKLAI:
Darbovietė

NORMALŪS

TVIRTI

SILPNI

NEPASTOVŪS

NUTRŪKĘ

KONFLIKTINIAI

Informuotas sutikimas dalyvauti tyrime

INFORMUOTO ASMENS SUTIKIMAS DALYVAUTI TYRIME

Tyrimas: Globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumai

Tyrimą atlieka: Gabrielė Stumbrytė – socialinio darbo magistrantūros studijų II kurso studentė.
Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Socialinio darbo ir gerovės katedra Universiteto g. 9/1,
Vilnius LT- 01513.

Tyrimas vykdomas Socialinio darbo magistrinio darbo rėmuose.

Tyrimo tikslas: Išsiaiškinti globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumus.

Kaip vyks tyrimas?

- Tyrimo dalyvis supažindinamas su tyrimo eiga, informuojamas apie tai, jog bet kuriuo metu gali atsisakyti dalyvauti tyrime be atskiro paaiškinimo.
- Interviu metu tyrimo dalyvis pateikia atsakymus į klausimus bei dalijasi kitomis patirtimis, susijusiomis su tyrimo tema.

Tyrimo dalyvis – Savanoris asmuo, sutinkantis dalyvauti tyrime ir jame pasidalinti savo patirtimi.

Tyrimo metodai: Socialinio tinklo intervencijos metodologija, interviu.

Tyrimo dalyvio duomenų konfidencialumas. Tyrimo dalyvės(-io) vardas aprašant ir pristatant gautus rezultatus bus pakeistas. Tyrimui aktuali asmeninė informacija, kuri bus sužinota tyrimo metu, iš kurios būtų galima pažinti asmenį, bus pakeista, siekiant išsaugoti asmens konfidencialumą (pvz., asmens darbovietė ar socialinių paslaugų įstaiga, kurią lanko asmuo, asmens amžius bei kt.).

Kita svarbi informacija: jei po tyrimo, jaustumėte emocinės paramos poreikį, Lietuvoje visą parą veikia ir anonimiškai pagalbą telefonu teikia “Vilties linija”. Kontaktai: tel. 116123, el. p. laiskai@viltieslinija.lt

Kviečiu esant poreikiui, pasinaudoti galima pagalba.

Jei kiltų klausimų:

Tyrėjos kontaktai pasiteirauti: tel. +37068982259, el. paštas: gabriele.stumbryte@fsf.stud.vu.lt

SUTINKU DALYVAUTI TYRIME IR PATVIRTINU, kad supratau man suteiktą informaciją apie planuojamą atlikti tyrimą:

VARDAS PAVARDĖ _____ parašas _____

Tyrėja:

VARDAS PAVARDĖ _____ parašas _____

Dirbtinio intelekto naudojimo deklaracija

DIRBTINIO INTELEKTO (DI) NAUDOJIMO DEKLARACIJA

Studentas/ė: Gabrielė Stumbrytė

Baigiamojo darbo tema: Globėjų šeimoje augusių asmenų socialinio tinklo ypatumai

Vadovaudamasis/i „Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairėmis“, patvirtinu, kad rengdamas/a šį baigiamąjį darbą:

1. **Prisiimu atsakomybę** už viso darbe pateikto turinio kūrimą ir jo originalumą. Patvirtinu, kad generatyvinio DI įrankiai buvo naudojami tik kaip pagalbinė priemonė, o ne kaip darbo bendraautoris ar autorius.
2. **Atlikau turinio patikrą (validaciją).** Visi DI sugeneruoti faktai, nuorodos ir duomenys buvo patikrinti pirminiuose šaltiniuose.
3. **Užtikrinau duomenų saugą.** Į DI sistemas nekėliau konfidencialių tyrimo duomenų, asmens duomenų ar nepublikuotos medžiagos.
4. **Pateikiu įrodymus.** Tais atvejais, kai buvo generuojamas didesnės apimties tekstas ar turinys, visa generavimo išsklotinė (transkripcija) pateikiama darbo prieduose (kaip nurodyta lentelėje žemiau).

DI įrankių naudojimo ataskaita:

DI įrankis (nurodomas pavadinimas ir versija)	Naudojimo tikslas (trumpai identifikuojama, ką darėte?)	Taikymo vieta darbe (skyrius / puslapis)	Studento indėlis ir validacija (kaip pakeitėte ar patikrinote rezultatą?)	Ar pridėta išsklotinė? ¹ (Priedo Nr.)
ChatGPT	Buvo klausama, kokias literatūros analizės temas galėčiau parinkti savo darbui, norėdama	Siejasi su literatūros skyrių pavadinimais, darbe analizuotomis	Prašiau pateikti kuo daugiau variantų, apie ką galėčiau rašyti, atkreipiau dėmesį į temas, kurios atrodė aktualiausios ir labiausiai tinkamos mano darbe. Remiantis pasiūlytomis temomis, ieškojau	Ne

¹ **Generavimo išsklotinės teikimas darbo prieduose.** Kaip nurodyta VU Dirbtinio intelekto gairėse, tais atvejais, kai darbe panaudojama dalis didesnės apimties DI generatyvinio modelio sugeneruoto atsakymo, visas sugeneruotas tekstas turi būti pateikiamas darbo prieduose. Išsklotinė teikiama tais atvejais, kai DI sugeneruota didesnės apimties informacija buvo adaptuota ar iš dalies panaudota rengiamame darbe. Pavyzdžiui, DI pasiūlė visą baigiamojo darbo struktūrą, kurios dalis buvo pritaikyta arba DI sugeneravo pirminę 3 straipsnių apžvalgą, kuri vėliau buvo išplėsta, papildomai analizuota ar interpretuota (ar kitas reikšmingos apimties generuotas turinys, kuris buvo panaudotas darbo rengimui).

	atskleisti savo darbo temą, tikslą.	temomis.	<i>literatūros.</i>	
ChatGPT	Buvo prašoma sugeneruoti galimus raktinius žodžius ieškant reikiamos literatūros mano pasirinktomis temomis. Tai prašoma daryti anglų ir lietuvių kalbomis.	Naudota literatūros paieškai.	<i>Tam tikri žodžiai ar žodžių junginiai naudoti ieškant literatūros savo darbui.</i>	Ne
ChatGPT	Prašoma pateikti naudingą literatūrą.	Tam tikri literatūros šaltiniai naudojami darbe (apytiksliai 5-7).	<i>Paprašius pateikti galimus literatūros šaltinius, tikrinamas jų egzistavimas, atitikimas darbui, skaitant pačius straipsnius. Pastebima, jog didelė dalis šaltinių nėra tinkami, aktualūs, svarstoma dėl didelio jų kiekio panaudojimo etiškumo. Dėl to nuspręsta panaudoti vos kelis šaltinius, tęsti darbą ieškant jų savarankiškai.</i>	Ne
Vilniaus Universiteto „Mokslinių tyrimų asistentas“	Prašoma pateikti darbo temai tinkančius straipsnius.	Tam tikri straipsniai naudojami darbe (ne daugiau 10).	<i>Pateikiama užklausa pagal raktinius žodžius, gaunami straipsniai. Dažnu atveju straipsniai buvo netinkami, svarbią ir aktualią informaciją, tinkamą mano darbui, įtraukiau į savo darbą (naudodama teksto nuorodas, įtraukdama straipsnį į literatūros sąrašą, viską atlikau pagal reikalavimus, DI įrankis naudotas tik literatūros paieškai).</i>	Ne
ChatGPT	Naudojamas vertimo tikslinimui. Į programą	Tikslūs sugeneruoti vertimai nebuvo tiesiogiai	<i>Informacija buvo asmeniškai analizuojama ir vėliau panaudojama darbe. Naudotasi tik vertimu, pačiai atsirenkant,</i>	Ne

	keliamos tam tikros literatūros ištraukos, prašoma jas išversti.	naudojami darbe.	<i>kas iš literatūros atrodė aktualu, svarbu, naudotina mano darbe.</i>	
ChatGPT	Naudojamas prašant sudėlioti literatūros analizės skyrelius pagal loginę seką.	Literatūros analizės skyrelių seka.	<i>Surinkus svarbias ir mano darbui aktualias įžvalgas iš literatūros, sugrupavau informaciją pagal skyrelius. Žinodama skyrelių temas, paprasčiau patarti, kaip galėčiau apjungti šias temas, kad literatūros analizė būtų vientisa, turinti aiškią loginę seką. Priimtas pasiūlymas literatūros skyrelius išdėlioti būtent tokia tvarka.</i>	Ne
ChatGPT	Naudojamas prašant pakoreguoti sakinio struktūrą, kai sakinyje atrodo stilistiškai netvarkingas.	Tam tikros ištraukos darbe (ne daugiau nei 3-5 sakiniai viename skyrelyje).	<i>Kai rašant buvo jaučiama, jog tam tikras sakinyje parašytas stilistiškai netvarkingas, prašoma pateikti pasiūlymus šį sakinį pakeičiant. ChatGPT pateikdavo rekomendacijas, kaip sakinyje galėtų skambėti stilistiškai tiksliau, nekeičiant jo esmės ir prasmės, tačiau pakeičiant jo pradžią ar pabaigą, ar pakeičiant vieną ar kelis žodžius sakinyje. Tokie pasiūlymai ne visuomet buvo naudojami, jei buvo jaučiama, kad tokiu atveju pasikeičia viso darbo rašymo stilius, ar keičiasi sakinio prasmė, atsiranda minties nenuoseklumas.</i>	Ne
ChatGPT	Konsultuojamasi dėl skyrybos ženklų naudojimo.	Tam tikrose vietose, kur reikalingi skyrybos ženklai (ne dažniau nei 1-3 kartus viename	<i>Pateikiamos užklausos, kur ir kada reikalingi kableliai, tam tikrais atvejais, kada dėl to kilo abejonių.</i>	Ne

		skyrelyje).		
ChatGPT	Buvo klausama, koku eiliškumu tikslinga išdėlioti tyrimo analizės skyrelius.	Eiliškumas panaudotas 3 tyrimo analizės skyriuje.	<i>Dar atliekant interviu pastebėta, jog didžiausią interviu dalį užima tyrimo dalyvių pasakojimai apie santykius su socialinio tinklo nariais. Buvo žinoma, jog santykių tema užims visą skyrių. Analizuojant duomenis pastebėta, kad skyrelius galima skirstyti pagal tai, apie ką nupasakojami ryšiai. Buvo neaiškus skyrelių išdėliojimo eiliškumas. Gautas pasiūlymas skyrelius dėti pagal asmenų gyvenimo istoriją, santykių susikūrimo eiliškumą. Šis eiliškumas ir naudojamas.</i>	Ne
ChatGPT	Buvo klausama kaip įvardyti tam tikrus aspektus, įžvalgas.	Itin nedidelės apimties žodžių junginiai, kartais naudojami tekste. Tokie atvejai itin reti, daugiau susiję su moksliniais žodžiais (jei jie iki tol nebuvo gauti iš literatūros analizės).	<i>Nežinant kaip įvardyti tam tikrus išryškėjusius darbo aspektus, klausama, kaip juos būtų galima įvardyti. Kaip pavyzdys, teikiama užklausa teiraujantis, kaip įvardyti ribotumą, kada mano atlikto tyrimo dalyviai galėjo ne iki galo atskleisti savo patirtis dėl to, kad jie vyko praeityje. Gauti pasiūlymai: „retrospektyvus pasakojimas“, „atminties šališkumo rizika“, „laiko distancijos poveikis“, „subjektyvūs prisiminimai“. Kadangi netiko nei vienas variantas, pasitelkiant pasiūlymus sugalvota tai įvardyti kaip „paveikti laiko perspektyvos“.</i>	Ne

Papildoma informacija apie DI naudojimą (jei aktualu, galite pateikti kitą aktualią informaciją apie DI naudojimą):

Jei DI įrankiai nebuvo naudojami, po baigiamojo darbo temos ir studento/ės vardo pašalinkite atitinkamus teiginius bei lentelę ir įrašykite šį sakinį: „*Patvirtinu, kad rengiant baigiamąjį darbą jokie generatyviniai DI įrankiai nebuvo naudojami.*“ Deklaraciją pasirašykite.

Studento/ės parašas: _____ **Data:** 2026-05-27